

KKK

SZEGEDI TANKERÜLET.

1915—16. ISK. ÉV.

A KEGYES-TANÍTÓRENDIEK VEZETÉSE
ALATT ÁLLÓ

SZEGEDI VÁROSI FŐGIMNÁZIUM

ÉRTESÍTŐJE.

KÖZZÉTESZI:

PRELOGG JÓZSEF,
IGAZGATÓ.

SZEGED,
1916.

ENGEL LAJOS
KÖNYVSAJTÓJA.

SZEGEDI TANKERÜLET.

1915—16. ISK. ÉV.

A KEGYES-TANÍTÓRENDIEK VEZETÉSE
ALATT ÁLLÓ

SZEGEDI VÁROSI FŐGIMNÁZIUM

ÉRTESÍTŐJE.

KÖZZÉTESZI:

PRELOGG JÓZSEF,
IGAZGATÓ.

SZEGED,
1916.

ENGEL LAJOS
KÖNYVSAJTÓJA.

AZ ÁLLAMPOLGÁRI NEVELÉS.

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KÖZÉPISKOLÁRA.

BALANDI GYÖRGY Dr.

I.

Az állampolgári nevelés eszméjének történeti előzményei.

Régi igazság, hogy a különböző korok pedagógiai eszményei az uralkodó világnézetek és a megvalósításukat célzó törekvések vetületei. A végső cél: a jobb és nemesebb emberré nevelés állandóan ugyanaz, de a tartalom, a forma és az eszközök időről-időre változnak. A középkor ideálja a vallásos, hitéért minden áldozatra kész keresztény; a renaissance *Übermensch-pedagógiája* szellemi arisztokratákat és *cortigianokat* akar nevelni; a reformáció és az ellenreformáció legfőbb törekvése arra irányul, hogy a harcos, vallásos meggyőződéséért vitatkozásra mindig készen álló hívőt felvértezze a szükséges ismeretekkel; a felvilágosodás prófétái rendíthetetlen meggyőződéssel vallják, hogy egyedül az értelem kicsiszolása teheti jobbbá és boldogabbá az emberiséget, míg a XIX. sz. liberálizmusa a nevelés terén is az egyéniség jogát és az egyéni szabad fejlődés szükségességét hirdeti. Az egymásra következő, felmerülő és eltűnő pedagógiai rendszerek mindegyike a kor lelkét, világnézetét zárja magába. A nagy pedagógusoknak, a neveléstörténet hőseinek legfőbb érdeme rendszeren nem eredeti gondolatok felvetésében, hanem az uralkodó eszmék pedagógiai követeléseinek helyes felismerésében és a természeténél fogva konzervatív iskola életének időnként szükségessé váló felfrissítésében és átformálásában áll.

Ebből az egyetemes nézőpontból kell megítélnünk azt a pedagógiai gondolatkört is, mely *szociális nevelés, nemzeti nevelés és állampolgári nevelés* néven egy évtized óta legélénkebben vitatott tárgya a német pedagógiai irodalomnak s a német példa hatása alatt folyvást szélesbülő és mélyebbé váló érdeklődést vált nálunk is. A három név megannyi külön fogalmat jelöl, de lényegében egyet fejez ki: a nevelésnek a közösséget illető, az egyénin túlemelkedő vonatkozásait. Mind a három fogalom egy bölcséleti elvből, helyesebben közös világnézeti

alapból: a túlzásai miatt csődbe jutott individualizmus visszahatásaként jelentkező erős szociális áramlat bőséges forrásából buzog elő. A különbség közöttük nem elvi, hanem csak tartalmi. A közösség eszméjének legméltóbb képviselőjét mindegyik másban látja és ennek megfelelően a nevelési törekvések céljául majd a társadalom, majd a nemzet, majd végül az állam érdekeit állítja oda. Minthogy azonban a három tényező érdekei sok tekintetben fedik egymást, a hármás irányú nevelés bizonyos pontig egy úton haladhat. De viszont jelentékeny számmal vannak közöttük ütköző pontok is, melyek elkerülhetlenné teszik a döntést egyik vagy másik érdek javára. A döntés iránya szabja meg azután, hogy a szociális, a nemzeti vagy az állampolgári jelző illeti-e meg a közösség érdekében kifejtett nevelői tevékenységet. *Ma* az állampolgári nevelés problémája köt le minden érdeklődést; a szociális és nemzeti nevelés jóformán csak mint az állampolgári nevelés eszköze és kiegészítője kerül szóba. E látszólagos egyoldalúság mélyebb oka az állam szerepének fokozatos növekedése az egyéni élet berendezésében, másrészt a társadalmi és nemzeti érdekek egyre bensőbbé váló kapcsolata, szinte szétválaszthatatlan összeszövődése a modern államélettel.

De bármily általános és mélyreható érdeklődés tárgya napjainkban az állampolgári nevelés, a gondolat csak formájában és színezetében új; lényegét tekintve több mint kétezer éves multa tekinthet vissza. Története az életképes eszmék közös sorsa: hol mint lappangó erő, hol mint tudatos cél irányítja a nevelői működést, hol meg bűvő patak módjára egyszerre eltűnik, szinte kiesik az emberiség köztudatából, hogy hosszabb-rövidebb idő multán megduzzadva, ható energiákban meggyarapodva jusson újra felszínre. Életeleme a szabadság, a nemzet egészének vagy legalább számottevő részének politikai nagykorúsága. Azért fejlődésének és elhalványulásának korszakai szorosan összefüggenek az állami és társadalmi élet közelebbi és távolabbi céljainak különböző fogalmazásaival. A theokratikus és deszpotikus kormányformák természetöknél fogva kizárnak minden olyan törekvést, mely az alattvalók szélesebb rétegeinek politikai felvilágosítását s az állampolgári jogok és kötelességek egyensúlyának tudatosá tételét célozzák, míg a politikailag jogosult polgárok közreműködésén sarkalló demokratikus államszervezet egyenesen feltételezi az állampolgári érület és ismeretek szándékos fejlesztését. Nem véletlen jelenség tehát, hogy az állampolgári nevelés első kísérleteivel épen az ókor két klasszikus népénél találkozunk, mint amely elsőnek kísérli meg, hogy az államot az összes szabad polgárok közös ügyévé (respublika) tegye.

A görögség politikai geniuszának legsajátosabb alkotása a *πόλις*, a városállam. A *πόλις* sorsának intézése, hatalmának anyagi és szellemi lendületének előmozdítása legnemesebb tárgya minden szabad polgár becsvágyának s egyben legfőbb indítója közéleti tevékenységének. A

πόλις eszméjében kifejezésre jutott államgondolat mindenhatósága és a szűkebb hazához való ragaszkodás nemcsak az örökös politikai torzsalkodásokban és emésztő benső harcokban nyilvánul meg, hanem kiütközik a köznevelés berendezésében is. Elég e tekintetben csak egy futó pillantást vetnünk a két vezérállam: Athén és Spárta összetételében és felépítésében ugyan különböző, de alapgondolatában rokon nevelési rendszerére. Mind a kettő hasznavehető, kötelességét békében és háborúban egyforma odaadással teljesítő polgárt akar nevelni. De míg a spártai nevelés teljesen kimerül ennek az egyetlen feladatnak a betöltésében, az athéni a gazdagabb és derűsebb ión világszemléletnek megfelelően jelentékenyen túlmegy rajta.

Spártában minden nevelői ténykedés kizárólagos forrása és célja az állam; az egyén csupán eszköz a személytelen államacélok elérésére s amint későbbi életének berendezése, úgy neveltetésének ellenőrzése is az állam jogköréhez tartozik. Ami az államélet szűkre vont határain kívül esik, nem foglalhat helyet a köznevelés feladatai közt sem. Ezen a ponton válnak el az athéni és a spártai nevelés útjai. A kimeríthetetlenül gazdag, a magasabb élvezetek, irodalmi és művészi benyomások iránt rendkívül fogékony attikai szellem a nevelésben sem tűri meg a dór egyoldalúságot. Nem éri be az *agorán* és a *táborban* szükséges készségek fejlesztésével, hanem az egyén összes testi és szellemi képességeinek harmonikus tökéletesítésére s a szép és jó eszméjének benső egységbe fűzésére törekszik. Esménye a *καλοκαγαθία*. Az athéni ifjú nemcsak testét edzi, hanem a szellemét is gazdagítja. De a színesebb és több oldalú nevelési program csak arra szolgál, hogy jobban előkészítsen a közélet sokféle viszonylatára. A költészet, a filozofia és a retorika újabb meg újabb oldalról igyekszik megvilágítani és tudatossá tenni a gyermek és ifjú lelkében az állameszme nagyságát, fönségét és mindent túlszárnyaló jelentőségét.¹ A homeroszi költemények naiv világa, Aischylos és Sophokles tragédiáinak megrázó erejű összeütközései, Sokrates és a sophista Protagoras tanításai,² Plató magasan szárnyaló utópiái az eszményi állam berendezéséről és polgárainak neveléséről s Aristoteles politikai és ethikai művei épen oly fontos szolgálatokat tesznek az állampolgári nevelésnek, mint maga a közélet, mely varázsával és követésre ingerlő példáival állandóan körülveszi az ifjút. Később a belpolitikai fejlődés egyre erősebben kiütköző demokratikus jellege parancsoló kötelességévé teszi az államnak, hogy az általános műveltség megszerzését, a *καλοκαγαθία* eszményének

¹ Rühlmann P.: Politische Bildung. Ihr Wesen und ihre Bedeutung. Leipzig, 1908. 98. s. k. l.

² Franke Th.: Geschichte des Staatsgedankens in Schule u. Erziehung. Leipzig, 1912. 4. l.

megvalósítását célzó egyetemes nevelés *alkalomszerű* vonatkozásain túl, *intézményesen* is gondoskodják leendő polgárai képzéséről. De nem követi Spárta önző példáját; nem sajátítja ki magának egészen a gyermeket; megelégszik a serdülő kor (*ἔφηβια*) éveinek lefoglalásával. De még e néhány esztendő alatt is gondot fordít reá, hogy a szükséges testi gyakorlatok végzése és a katonai kiképzetés mellett a szellemi és erkölcsi nevelés folytonossága se szakadjon meg.¹ Az ephébia évei alatt szerzi meg az athéni ifjú azokat az elméleti és gyakorlati ismereteket, melyek utóbb mint polgártörvényhozói, kormányzói és bírói tisztének méltó betöltésére képesítik. Az állampolgári nevelés erkölcsi komolysága és mélysége tükröződik vissza azokban a szavakban, melyekkel a 18 éves *ephebos* ünnepélyes felavatása, mintegy nagykorúsítása alkalmával leteszi a polgári esküt: — „Esküszöm, hogy fegyvereimet be nem szennyezem, bajtársamat, bárki legyen, el nem hagyom; az istenek szentélyeiért és közjóért magamban és másokkal készségesen harcba szállok; azon leszek, hogy hazám ne megcsönkítva, hanem megnagyobbodva és megizmosodva maradjon utánam; mindig a józanul ítélezők szaván indulok s engedelmeskedem a már meglevő vagy a nép által még ezután hozandó törvényeknek. És ha valaki megszünteti a törvényeket vagy áthágja őket, ellent mondok neki s magamban vagy másokkal védelmére kelek a törvényes rendnek. Tiszteletben tartom a hazai szentélyeket.“²

Az állampolgári nevelés, mint az egész nevelői tevékenység elve, még fokozottabb mértékben érvényesül a másik klasszikus népnél, a rómainál. Mert a gyakorlati érzékű római embert nem a *καλοκαγαθία* elvont eszménye lelkesíti, hanem az állami céloknak szentelt férfias élet derekassága és gyakorlati tartalma.³ Életének, egész gondolat- és érzelmvilágának középpontja az *urbs*, később az *imperium*, az örök Róma; gyermek- és ifjúkora csak előkészület, a közügyek vitelében való részvételhez szükséges ismeretek, testi, szellemi és erkölcsi feltételek megszerzése, hogy majdan mint férfi a forumon belátásával és ékesszólásával s a harctéren fegyverével minél eredményesebben tudja szolgálni hazáját. Mindenekelőtt jó polgár és jó katona akar lenni. Ez a gyakorlati cél határozza meg a köztársasági Róma nevelési rendszerét is.

A római nevelés nélkülözi az athéni nevelés nemes idealizmusát és egyetemes művelődési célokat szolgáló önzetlenségét; alapeszméjében inkább a spártai rendszerre emlékeztet, de a családi élet bensősége több melegséget és tartalmat kölcsönöz neki, mint a dór minta-

¹ *Fináczy E.*: Az ókori nevelés története. Budapest, 1906. 92. s. k. 1.

² *Télyf I.*: Corpus iuris Attici. Pestini—Lipsiae, 1868. 5—6. l.

³ *Fináczy E.*: i. m. 199.

kép merev formalizmusa engedi. Rómában ugyanis nem az állam, hanem a család, s ennek középpontjában az anya, a tisztos *matrona* a legfőbb nevelő. Az anya adja meg a római nevelésnek azt az erkölcsi komolyságot és mélységet, melynek mását alig találjuk az ókorban.¹ A családi kör jótékony melege és az anya szerető gondoskodása kelti életre és gyámolítja a gyermek lelkében a későbbi polgár legszebb erényeit: a mély vallásosságot, a feltétlen engedelmességet, a rend és fegyelem szeretetét. A családi szentély történeti hagyományokkal telített levegője, az ősök képeinek és szobrainak mindennapos szemlélete, az elődök dicsőségét zengő énekek hallása és a XII táblás törvény emlékezetbe vésése újabb és újabb erkölcsi indítások forrásai, megannyi ösztönzés a két alapvető római erény: a *prudentia* és *virtus* megkedvelésére. Gyakorlati irányban kiegészíti és betetőzi a családi körben nyert állampolgári nevelést a forumon és a senatusban való forgolódás és a katonai szolgálat.

Nagyjából érintetlen marad a római nevelés hagyományos szelleme azután is, hogy az imperium határainak fokozatos tágulásával és a görög kultúra behatolásával új feladatok és új lehetőségek tárulnak fel előtte. A család mellett most már intézményszerű berendezések is foglalkoznak neveléssel, de ez a tény egyelőre csak a kereteknek a változott viszonyoktól követelt kitágítását s új tanítási anyag felölését és nem egyúttal a tanítás szellemének megváltozását jelenti. Ha a családi élet kötelei itt-ott lazulnak is, ha a római *virtus* egybenmásban el is halványul, a nevelés célja, eszménye változatlanul a régi marad. A grammatikai és retorikai tanítás nem fojtja meg a régi gyakorlati irányú nevelést, melynek legjelentékenyebb pillére még Cicero ifjú korában is a XII táblás törvény érett bölcseségű tételeinek tanulmányozása.² Csak a polgárháborúk borzalmaiból kisarjadt erkölcsi hanyatlás idéz elő ezen a téren is gyökeres változást. A köztársaság bukása és a szabadság szellemének eltűnése, mint Görögországban, Rómában is halálos csapást mér az állampolgári nevelésre. Az új kormányzatnak nem öntudatos polgárokra, hanem engedelmes alattvalókra van szüksége. A senatus, egykor királyok gyülekezete, a császári önkény eszközévé süllyed. A retorikai iskolák a forum helyett a hivatalok számára nevelnek s politikai szónoklatok helyett declamatiókat tanítanak. A *civis Romanus* — egykor a világ büszke ura — belevesz a zsarnok szeszélyétől rettegő alattvalók sok milliós tömegébe. Az eszmei tartalom mindjobban kivesz a világbirodalomból. Csak a keretek maradnak fenn benső erő és külső támasz nélkül. Az imperium saját

¹ U. o. 204. l.

² *Discebamus enim pueri XII ut carmen necessarium. De legg. II. 23. Cic. opera omnia. Ed Olivetus. Geneviae, 1758. III. 221.*

bünei folytán rombadól, a klasszikus világ elenyészik. Helyét új világrend foglalja el, melyet más eszmék és más törekvések lelkesítenek.

A középkor mint annyi másban, az állampolgári nevelés dolgában is szembehelyezkedik Hellasz és Róma felfogásával.

A kereszténység diadalra jutásával az állam elveszíti kizárólagos, minden egyénit magába olvasztó jelentőségét; helyébe a *dualizmus* lép, mely két ellentétes pólus: a *civitas Dei* és a *civitas terrena* között osztja meg az életet. De e két életkör csak tárgya szerint van élesen elkülönítve, a valóságban sokszorosán összefolyik. A határok bizonytalansága és saját jogkörük túllépése később százados vetélkedést idéz elő megtestesítőik: a *sacerdotium* és az *imperium*, a pápaság és a császárság között. A két hatalom egymáshoz való viszonyának klasszikus kifejezése a nap és hold viszonyáról vett hasonlat és a két kard-elmélet. Mind a két kép ugyanazt a gondolatot fejezi ki: a mélyen vallásos középkori embernek azt a meggyőződését, hogy a lelki, az egyházi hatalom magasan felette áll a szintén isteni eredetű, de alsóbbrendű világi, állami hatalomnak. Ez az alapvető, az egész középkori történet fejlődésére kiható felfogás híven visszatükröződik a köz- és magánélet minden viszonylatának berendezésében. Fellelhető a nevelés célkitűzésében is. A középkor egész lelki strukturája és nemcsak a nevelés kizárólagos egyházi jellege magyarázza, hogy a középkori nevelő elsősorban a *civitas Dei* számára nevel, a túlvilági életre készít elő és csak másodsorban vet ügyet a földi élet céljainak elérését megkönnyítő ismeretek elsajátíttatására. Mindenekelőtt jó keresztényt, buzgó és egyházas érzületű hívőt akar nevelni, aki Istenért aláveti magát az állami törvényeknek is, amíg ezek vallásos meggyőződésével ellenkező kötelességet nem rónak reá.

A nevelés céljának *ilyen* fogalmazása mellett természetes, hogy az állampolgári nevelés, mint külön feladat nem tárgya a középkor pedagógiai törekvéseinek. Az állam, mint nem öncélú intézmény, mint a *lex divina* egyszerű végrehajtója, melynek fennállását az emberi lét sajátos dualizmusa teszi szükségessé, nem igényelhet különleges helyet a túlvilági élet jegyében, *sub specie aeternitatis* álló nevelésben. De ezen elvi, a középkori ember benső meggyőződéséből fakadó akadályon kívül vannak más természetű okai is az állampolgári nevelés mellőzésének. Ilyenül kell említenünk az állami öntudat alacsony fokát, mely nem engedi, hogy az állam a létét érintő legégetőbb kérdések megoldásán túl távolabb eső feladatokkal is foglalkozzék. Még nagyobb akadály a középkori társadalom rendekre tagozódása. A saját érdekeit tekintő osztályöntudat csak lassan és nagyon későn olvad be az állam és a nemzet magasabb szintézisébe, amint a rendi nevelés is nehezen engedi át helyét a nemzeti nevelésnek. Hosszú időn át csak a lovagi

nevelés és a pedagógiai elmélkedők kedvelt témája, a fejedemnevelés¹ tartalmaz több-kevesebb töredéket az állampolgári nevelés gondolköréből. Végül nem szabad felejtünk a középkori állam patriarchalis viszonyait és egyszerű berendezését, mely könnyen nélkülözhetővé teszi az államra vonatkozó ismeretek külön tanítását.

Nem sokkal viszi előbbre az állampolgári nevelés ügyét a renaissance sem. Mert bár Plato és Aristoteles pedagógiai elméletei az irodalmi újjászületés révén feltámadnak, a merőben különböző állami és társadalmi viszonyok miatt gyakorlatilag nem érvényesülhetnek.² Sokkal mélyebben hatnak, mert a klasszikus remniscenciákon merengő humanista szellemet jobban kielégítik Quintilianus utasításai a jó latin szónok kiképzésére. Az erősen kifejlett, szinte túltengő individualizmus és ellensúlya, a politikai szabadság megfojtására törő zsarnokuralom különben sem alkalmas talaj olyan erények meggyökereztetésére, melyek az egyéni ambíciók korlátozását és a mások jogainak elismerését követelik. A kor pedagógiai eszménye nem a kötelességét híven teljesítő polgár, hanem a művészi, irodalmi és társadalmi élet örömeit minél magasabb fokban élvezni tudó, sokoldalú egyéniség, az *Übermensch*.

A reformáció ismét újabb igényeket támaszt a neveléssel szemben. Bizonyos tekintetben a középkorhoz tér vissza, de számol a humanizmus követeléseiével és a hitesség megbontása révén előállott új helyzettel is. A középkor nyomdokaiba lép annyiban, hogy az iskolát újra transcendens célok szolgálatába szegődteti s a vallás szempontjából mérlegeli a nevelés összes kérdéseit, míg azzal, hogy a tanítás anyagát szinte kizárólag a klasszikus nyelvek és irodalmak kincseiből meríti, a renaissance hagyományait elégíti ki. Pedagógiai eszményének harmadik s valamennyi között legeredetibb vonása, hogy az iskolát függőviszonyba hozza az államhatalommal s az általános emberi és keresztény célok követése mellett a nemzeti szempontok figyelembevételét is kötelességévé teszi. Eleinte csak félénken, egyes elmélkedők műveiben elszórtan hangzik fel ez a követelés, de a vallási villongások folyamán, a modern államélet kibontakozásával párhuzamosan egyre határozottabb alakot ölt. Az állampolgári nevelés sok századon át eltemetett gondolata előbb csak az elméletben, majd a gyakorlatban is kezdi felütni fejét. Luther és nyomában több német pedagógus már a XVI. sz. felismeri az iskola

¹ Pl. *Smaragdus* (st. mihiel sur la meusei bencés apát, † 820—30. közt): *Via regia*. D' Achery, *Spicilegium*. Paris, 1723. I. 238. s. kk. II. *Jonas* (orleansi püspök, † 814.): *De institutione regia* U. o. 321. s. kk. II. *Sedulius Scotus* (fr szerzetes és költő a IX. sz.): *De rectoribus Christianis*. Migne, *Patrologia Latina* CIII, 291. s. kk. II. *Aquinoi szt. Tamás*: *De regimine principum*. *Aegidius Romanus*: *De regimine principum* stb

² *Messer A.*: *Das Problem der staatsbürgerlichen Erziehung*. Leipzig, 1912. 2. I.

nagy nemzeti jelentőségét és nem gyózi elég nyomatékosan lelkökre kötni a fejedelmeknek az oktatásügy felkarolását.¹ Defoe, a Robinson halhatatlan szerzője, pedagógiai vonatkozású regényeiben azt bizonyítja, hogy a nevelésügy irányítását az államnak kell kezébe vennie. Comenius még tovább megy egy lépéssel, mikor a legszükségesebb államtani és gazdasági ismereteket már az elemi iskola tantervébe be akarja illeszteni; sőt a sárospataki kollégium számára készített tervezetében az újságolvasásnak is juttat hetenként egy órát, hogy a jelen történetének és politikai viszonyainak alaposabb megismerésére módot nyújtson.²

De a reformáció és ellenreformáció pedagógusaitól megpendített gondolat csak a vallási harcok lezajlása után következő korszakban bontakozik ki és izmosodik meg. Az államéletben végbemenő változások, hatalmi eltolódások a benső összefüggés erejénél fogva szinte észrevétlenül átformálják a nevelés eszményét. A százados küzdelmek eredményeképpen előáll az abszolút fejedelemség, mely az összes nemzeti erőket az uralkodó személyében koncentrálja. Az abszolút királyság kialakulásának első következménye az állandó hadsereg felállítása a benső rend biztosítására és a szövénységessé vált diplomáciai törekvések megvalósítására. A nagy hadseregek ellátása viszont a pénzügyek újjászervezését és új adónemek életbeléptetését igényli. Az abszolút uralom másik ismertető jegye, a központosított és bürokratikusá tett közigazgatás és a tökéletesített igazságszolgáltatás nagyszámú és jól fegyelmezett hivatalnoksereg kiképzését teszi szükségessé. Mindeme bonyolult feladatok megoldására az egyoldalú theologiai és filologiai iskoláztatás nem nyújt többé elegendő képesítést s így a viszonyok kényszerítő hatalma lassanként megérleli a tanítás hagyományos anyagának történeti, jogi, politikai és gazdasági ismeretekkel való kibővítését.³ A korviszonyok sürgető erejét fokozza az uralkodó világnézet, mely minden téren a felvilágosítástól, tehát a tanítástól várja az emberiség boldogulását. Liebniz mondása: „*Si l'on réformait l'éducation, l'on réformait le genre humain*“ — az egész kor meggyőződését fejezi ki. Bármekkora távolság választja el egyébként a felvilágosodást az abszolutizmustól, a tanügy reformjának kérdésében, főleg a szélesebb alapon történő nemzeti és állampolgári nevelés sürgetésében egy úton halad vele.

A politikai fejlődés irányától megérlelt s a kor közvéleményétől sürgetett reformmunka két irányban indul meg: az elmélet sokszor elérhetetlenül magasra csigázott követeléseivel kijelöli a haladás ösvényeit, míg a gyakorlat megalkudva a viszonyokkal, igyekszik az eszményből megvalósítani annyit, amennyit épen lehetséges. A napról-napra gyara-

¹ Franke i. m. 19. s. kk. ll.

² U. o. 31. l.

³ Rühlmann i. m. 99. l.

podó pedagógiai irodalomban az állampolgári nevelés körébe vágó problémák gyakori és beható megvitatás alá kerülnek. A francia és német felvilágosodás szóvivői egyre nagyobb határozottsággal sürgetik a tanítás anyagának nemzeti és politikai elemekkel való kibővítését. *La Chalotais* „*Essai de l'éducation nationale*“ c. művében már 1763. az az egész tanítást az állampolgári nevelés jegyébe akarja állítani s ez okból Cicero „*De officiis*“-én kívül Daguesseau, Grotius, Malebranche, Montesquieu és Pufendorf megfelelő munkáit is olvastatni akarja a felsőbb osztályok növendékeivel.¹ Kevesebb túlzással, de nem kevesebb meggyőződéssel ugyanezt a gondolatot hirdetik Helvetius, az idősebb Mirabeau, Mercier de la Rivière, a nagy forradalom idején Talleyrand és Condorcet.² Németországban a filantropizmus képviselői, majd Stephan,³ Voss⁴ és Rade⁵ fejtik tovább a francia pedagógusok eszméit. A gondolat népszerűségét mutatja, hogy a XVIII. sz. kiterjedt pedagógiai irodalmának alig van még egy olyan kérdése, melyet többen és több oldalról megvilágítottak volna, mint a nemzeti és állampolgári nevelés problémáját.

Az elmélet mellett a gyakorlat is iparkodik kielégíteni a kor sürgető követeléseit. A nagyszabású reformok, melyeken a XVIII. sz. oktatásügye Európaszerte keresztülmegy, mindig több engedményt tesznek a nemzeti és politikai szempontoknak. Sándor Ernő Szász-Gotha hercege már a XVIII. sz. közepén ilyen szellemben módosítja tartománya iskoláinak tantervét.⁶ Valamivel később az egész német birodalomban elterjedt *lovagi akadémiák* (Ritterakademien) adnak újabb lökést az állampolgári nevelés gondolatának azzal, hogy a modern nyelvek mellett a köz- és magánjog és a politika legfőbb tételeinek tanulmányozását is felveszik programjukba. Bár az akadémiák kérés-életűeknek bizonyulnak, mégis nagy hatással vannak a felsőbb iskoláztatás alakulására. Különösen maradandó érdemök, hogy egyengetik az utat a modern nyelvek és a reáliák iskolai tanítása előtt. Másfelől először adják mintáját a meghatározott életpályára, a tiszti és hivatalnoki pályára előkészítő szakiskolának.⁷ Hazai visszhangjuk az 1722—23-iki országgyűlés egyik bizottságának javaslata egy *politikai akadémia* felállítására, melyben nyelvek, történet, földrajz, vitatan, valamint katonai és polgári építészet, lovaglás, vívás, tánc, zene, nemkülönben a jogi tudományok is taníttassanak.⁸

¹ Franke i. m. 41. l.

² U. o. 42. s. kk. ll.

³ Grundriss der Staatserziehungswissenschaft. Leipzig-Weisenfels. 1797.

⁴ Versuch über die Erziehung. für den Staat Halle. 1799.

⁵ Erziehung zum Staatsbürger. Hof. 1803.

⁶ Messer i. m. 6. l.

⁷ Franke i. m. 32. l. Messer i. m. 8. l.

⁸ *Molnár A.*: A közoktatás története Magyarországon a XVIII. sz. I. k. Budapest, 1881. 265. l.

De bármily hévvel folyik a felvilágosodás nevében indított harc a századok hagyományaival megszentelt iskolatípus, a gimnázium ellen, a szerteágazó reformeszméket nem tudja egész terjedelmében diadalra juttatni. A klasszikus alapokon nyugvó nevelési rendszer a neohumanizmus hatalmas támogatása mellett kivédi a léte ellen intézett csapásokat. Az újítóknak gyökeres felforgatás helyett be kell érniük új, főleg a reáliák és a történelem köréből vett anyag bekapcsolásával, másrészt új iskolatípusok teremtésével, melyek közvetlenebb érintkezésben állanak az étellel és több gyakorlatilag értékesíthető ismeretet nyújtanak. A tömérdek idevágó kísérlet közül legmaradandóbbnak a *reáliskola* bizonyul, melynek tervét Grosz erlangeni tanár veti fel elsőnek *Entwurf eines Seminarii aecomonico-politici* címen (1740.) A gazdaság-politikai iskola eszméje néhány évvel később Hecker berlini reáliskolájában valósul meg. (1747.)¹ Az új iskola mindjárt megindulásakor számos ismeretágot illeszt be tantervébe, mely a legszorosabb összefüggésben áll az állampolgári nevelés gondolatkörével. Később sokféle változáson megy keresztül, de abban mindig hű marad önmagához, hogy tananyagában iparkodik közvetlenebb érintkezést tartania fenn az étellel, mint a százados tradícióktól megkötött gimnázium.

A reformmunka másik iránya, a gimnázium tanítási anyagának új ismeretágakkal való kibővítése érdekesen tükröződik vissza egyebek közt a magyar tanügy XVIII. századi fejlődésében. A piarista iskolák a korszellem hatása alatt már a negyvenes években kiváló gondot fordítanak a nemzeti nevelés tárgyainak, a magyar nyelvnek és a történelemnek tanítására.² A nagyműveltségű Cörver báró 1757-iki *Methodus*-a pl. így intézkedik: „A legalsó osztályoktól egész a retorikáig bezárólag a magyar nyelvet ép oly szorgalommal és methodussal kell tanítani, mint a latint. Azonban rajta kell lennünk, hogy nyelvünk génusza és sajátlagos természete csorbát ne szenvedjen.”³ A történelem tanításában sem éri be Cörver az események pusztá felsorolásával, hanem a műveltség fejlődésének feltüntetését, a tudományok, művészetek, szokások és erkölcsök s általában mindazon tényezők beható ismertetését sürgeti, melyek bepillantást nyújtanak a különböző népek jellemébe. Fűr-készniünk kell — úgymond — az események okait, okozatait s azok

¹ Messer i. m. 16. s. k. I.

² *Takáts S.* A budapesti piarista kollégium története. Budapest. 1895. 163 s. kk. II.

³ Ab infimis igitur classibus inchoando ad rhetoricam inclusive cum Latina etiam Patria lingua servato genio et matura sibi proprie pari omnino methodo, pari etiam diligentia doceatur. *Methodus instituendae iuventutis apud Scolas Pias.* Szabó M.: A szentgyörgyi piarista kollégium története. Szeged, 1910. 89. 1.

befolyását az államélet fejlődésére.¹ Vagyis úgy akarja berendezni a történelemtanítást, hogy az állampolgári nevelés szempontjából minél több és maradandóbb tanúsággal járjon a tanulóra nézve. Hogy mennyire szíven fekszik ez a gondolat, mutatja francia nyelven írott nagy pedagógiai munkája is, melyben a fejedelmi és nemesi ifjak nevelésére ad mély bölcsességre és sok élettapasztalatra valló tanácsokat.² Csak sajnálni lehet, hogy a hivatalos reformmunkálat, a *Ratio educationis* letér a piarista pedagogiában oly erőteljesen kidomborított nemzeti alapról. De viszont érdemül kell betudnunk az új tanrendszernek, hogy a földrajztanítás ésszerű átalakításával³ és új tárgyak felvételével több lehetőséget ad az iskolának az állampolgári ismeretek elemeinek elsajátítására. Így a gimnázium második osztályában heti másfél órában rendes tárgyként előadatja a természetjog és szokásjog legszükségesebb tételeit.⁴ Még érdekesebb újítása, hogy a gimnáziumban heti két órában rendkívüli, a filozófiai fokon pedig egy órában rendes tárgyként *collegium novorum publicorum* címen egy új studiumot vezet be: a hírlapok olvastatását és magyarázását. Az újítás kifejezett célja a tanulók látókörének szélesítése és történeti belátásának mélyítése⁵. Később az 1790—91-iki országgyűlés folyamán a *Ratio educationis* átvizsgálására kiküldött regnicolaris bizottság még messzebbmenő engedményt tesz az állampolgári nevelésnek, amikor sürgeti, hogy Magyarország statisztikája és közjoga „tulajdon igaz forrásaiból és az ország alkotmányával, valamint alaptörvényeivel kapcsolatban adassék elő.”⁶

Tervekben és reformokban tehát nincs hiány nálunk sem, annál kevésbbé a külföldön. Nem lehet eltagadnunk a haladást sem. A nemzeti s a vele karöltve járó állampolgári nevelés tárgyai bár lassan, de folytonosan tért nyernek az iskolában. De azért az eredmény nincs arányban a reáfordított tömérdek szellemi energiával. Az állampolgári nevelést távolról sem sikerül a köznevelés vezérelvévé, háttérévé tenni

¹ In lectione historiarum in primis quaeretur veritas, teneatur ordo debitus, observentur leges et consuetudines, mores, ritus sacri et profani, commercia, politia, studia, potentia, disciplina militaris, ipse etiam character seu genius populorum, inquirantur causae ortus, augmenti et interitus imperiorum; — notentur instructiones, quae mores et institutionem vitae respiciunt. U. o. 92. l. V. ö. Takáts i. m 167. l.

² Politique chretienne aisaée et abrégée methodiquement a l'usage des jeunes princes et de la noblesse, Vienne 1770. 8° 12 + 231. l.

³ *Ratio educationis totiusque rei literariae per regnum Hung.* Pest. 1777. 206. s. kk. l.

⁴ U. o. 221. s. kk. II.

⁵ U. o. 266. 312. l.

⁶ *Fináczy E.*: A magyarországi középiskolák múltja és jelene. Budapest, 1896. 59. l. *Kármán M.*: A nemzeti nevelés eszméjének kialakulása 1848-ig. Budapesti Szemle, CXLVII. k. (1911.) 58. l.

olyan értelemben, mint volt a görögöknél és rómaiaknál. De ez már részben a felvilágosodás bűne. Lényének megfelelően csak intellektuális oldalát látja az állampolgári nevelésnek, csak ismereteket akar adni s nem egyúttal érzületet teremteni. Meggyőző bizonyossága ennek a sok elméleti fejtegetés és a nagyszámú politikai kathekizmus a XVIII. sz. második feléből.¹

A felvilágosodás korának pedagógiai eszményei még egyszer életre kelnek és az erősen nemzeti jellegű állampolgári nevelés sokat ígérő renaissance-át helyezik kilátásba Fichte és köre lelkes munkásságában.² De a politikai viszonyok változása és az általános elernyedés nem engedi, hogy a nagy nemzeti entuziazmus napjaiban elhintett magvak kihajtsanak és termést hozzanak. A szabadságharcok szenvedéseiből kisarjadó *romanticizmus* a középkori viszonyokat álmodja vissza, míg az örökébe lépő *liberalizmus* a renaissance individualista felfogásáért lelkesedik. A pedagógiai elmélet továbbra is hangoztatja a nevelés szociális vonatkozásait, nyomatékosan sürgeti a nemzeti szempontok fokozottabb érvényesítését, de tiltakozik minden állami gyámkodás ellen. A liberális pedagogia az egyéniség jogainak korlátozását látja minden kísérletben, mely a nevelés célkitűzésében az állam sajátos érdekeinek is helyet akar szorítani. Nietzsche gyűlölettől és megvetéstől izzó szavai a pedagógusok körében is visszhangra találnak: „Csak, ahol az állam megszűnik, csak ott kezdődik az ember, aki nem fölösleges; ott kezdődik a szükséges ember dala, ez az egyetlen pótolhatatlan dallam.”³

A liberalizmus túlzó individualizmusával végigkíséri a XIX. sz. nagyobb felét. Közben egyoldalú gazdasági felfogásával egy új erőt szabadít fel, mely csakhamar veszedelmes ellenfeleinek bizonyul: a *szociálizmust*. A szociálizmus azonban mindjárt kezdetben több akar lenni követőire nézve egyszerű gazdasági rendszernél; a világnézet igényeivel lép fel és nem kisebb cél elérésére törekszik, mint hogy az egész világot a maga eszméi képére formálja át. Ügyesen megválasztott jelszavaival és kétségtelen sikereivel rövidesen a maga részére hódítja az elnyomott proletariatus zömét és példátlanul nagyarányú, az egész világot átfogó tömegmozgalmat idéz elő. Az államnak akarva, nem akarva fel kell vennie a küzdelmet a munkásmozgalommal — vagy keresnie kell az eszközöket hatásainak ellensúlyozására. Eleinte, míg a túlságosan merev elmélet államellenes tendenciái lépten-nyomon kiütkeznek, az államhatalom a kíméletlen harcban, a szociálista eszmék kiirtásában

¹ Messer i. m. 18. s k. l.

² Messer i. m. 33. s kk. II. Franke i. m. 145. s kk. II. *Lipps G. F.*: *Weltanschauung und Bildungsideal*. Leipzig. 1911. 2. s kk. II.

³ *Nietzsche F.*: *Im-ígyen szóla Zarathustra*. Ford. Wildner Ö. Budapest, 1908. 66. 1.

látja az egyetlen modus vivendi-t ; de csakhamar tudatára eszmél, hogy szellemi mozgalmakat erőszakkal elfojtani nem lehet. Azért inkább a békés megoldás, az ellensúlyozás eszközeit veszi alkalmazásba. Egyfelől a törvényhozás „szociális olajcsöppjével“ orvosolni törekszik a társadalmi élet legégetőbb sebeit, másfelől a tanítás, a népfelvilágosítás segítségével pozitív akadályokat akar gördíteni a szociálista tanok terjedése elé. Ezen utóbbi feladat megoldását természetesen az iskolára hárítja át ; tőle várja, hogy megfelelő érzület teremtésével és ismeretek közlésével lojális és kötelességtudó polgárokat állít szolgálatába.

Az állampolgári nevelés sürgetése tehát ismét napirendre kerül. Nem véletlen jelenség, hogy a követelés a gazdasági és szociális tekintetben legfejlettebb Németországban lehangosabb. Maga az ifjú császár, II. Vilmos ad neki különös nyomatékot. Már 1889. május 1. kiadott rendeletével kötelességévé teszi az iskoláknak, hogy a szociálista és kommunista tanok terjedése ellen minden lehetséges módon küzdjenek.¹ Egy évvel rá a berlini iskolai konferencián mondott nagy beszédében (1890. dec. 4.) még erősebben hangsúlyozza ezt a gondolatot s eredményesebb keresztülvitele érdekében az egész oktatásügy revízió alá vonását és nemzetibbé tételét sürgeti.² A császári pedagógus szavainak erős visszhangja kel. Még a lehanyaglott liberalizmus ideológiájában élő pedagógusok hatalmi túlkapást, a túltengő állami befolyás kiterjesztésének jogosulatlan kísérletét látják,³ az ifjabb nemzedék a közel jövő fejlődésének programját üdvözli bennök. A nyomukban megindult eszmecserék folyton táguló hullámgyűrűket vernek. A közvéleménybe beledobott eszme tovább erjed a lelkek mélyén. A külső és belső fejlemények csak siettetik a kicsírázását. A birodalom világhelyzetében beállott nagy változás, a diplomáciai horizonton vibráló válságok állandó feszültsége, a belső fejlődés demokratikus iránya, mely mindig újabb rétegeket von be az állam sorsának intézésében való részvételbe és a német nép kezdetleges, sokszor naiv politikai világszemlélete egyenesen parancsoló kötelességévé teszi a vezető köröknek, hogy az államügyek iránti érdeklődés és az állammal szemben való felelősségérzet rendszeres fejlesztéséről gondoskodjanak. A világhatalommá izmosodott birodalom szinte végtelenbe vezető lehetőségeket nyit, de új terheket és kötelességeket is ró polgáira, melyekkel a letűnt korok kísérteteként visszajáró „Kleinstaaterei“ szatócspolitikája nem tud mit kezdeni. Különösen a gyarmatpolitikában és a vele kap-

¹ Rühlmann i. m. 106. s kk. ll.

² Gonda B. II. Vilmos császár. Budapest. 1915. 107. s kk. ll.

³ Messer i. m. 69. l.

csolatos nehéz, sokszor felbillenéssel fenyegető diplomáciai helyzetek megítélésében, de akárhányszor belpolitikai kérdésekben is érezhető a mélyebb politikai belátás hiánya.¹ A külföldi viszonyokkal való összehasonlítás és a külföldi szemlélők lesújtó ítélete² még fájdalmasabbá teszi e hiányt és erősebb ösztönzést ad a felelős tényezőknek, hogy családi, iskolai és társadalmi nevelés minden alkalmas eszközével pótolják az előző századok mulasztásait és szerencsésebb helyzetben levő vetélytársaikkal egyenlő színvonalra emeljék népök politikai érettségét. Így indul meg az egész társadalom lelkes közremunkálása mellett az a nagyarányú mozgalom, mely néhány év leforgása alatt nemcsak Németországban, hanem egész Európában az állampolgári nevelés problémáját állítja a pedagógiai érdeklődés középpontjába.

II.

Az állampolgári nevelés fogalma és jelentősége.

Az eszme történeti felvillanásaira való utalás világosan mutatja, hogy az állampolgári nevelés sürgetése nem jelszavakkal űzött játék, nem is egyszerű divat, mely születik, virágzik és elhal, hanem az egyetemes fejlődés egyik logikai velejárója, melyet hosszas lappangás után az államok és nemzetek életében végbement nagy átalakulások keltének újra életre. Az állampolgári nevelés *történetileg* megokolt szükséglet; nem haladhatunk el mellette közömbösen vagy vállvonogatva, hanem akarva, nem akarva, foglalkoznunk kell vele, állást foglalnunk mellette vagy ellene. De hogy dönteni tudjunk akár az egyik, akár a másik irányban, előbb meg kell kísérlelnünk a fogalom tartalmának és körének szabatosabb megjelölését és röviden számot kell vetnünk az okokkal, melyek a történeti fejlődés irányával adott benső szükségesség mellett indokoltta teszik a tudatos és rendszeres állampolgári nevelést.

Az állampolgári nevelés fogalmi meghatározása nem könnyű feladat. A sok oldalról jövő és sok szempontból történő megvitatásnál természetes túlzások és egyoldalúságok még jobban megnehezítik az eligazodást. Vannak lelkes fanatikusok, kiknek szemében az állampolgári nevelés az egyetlen és legmagasabb nevelési cél. Maga *Kerschensteiner*, kinek gyakorlati működése és elméleti művei új fejezetet nyitnak az állampolgári nevelés történetében, szintén ennek a túlzó felfogásnak híve. Szerinte az emberi tevékenység legfőbb célja a kultur- és jogállam megvalósítása s azért a nevelésnek sem lehet nemesebb feladata, mint hogy az embert ezen eszmény számára előkészítse.¹ Ez képtelen

¹ *Kerschensteiner G.* : Der Begriff der staatsbürgerlichen Erziehung. III. Aufl. Leipzig—Berlin. 1914. 27. l.

paroxismus, az állam jelentőségének minden mértéket meghaladó túlbecsülése és az egyéniség jogainak teljes feladása. Mert bármily magasra értékeljük az államot, mint az emberi együttélés *egyik* legtökéletesebb formáját, nem zárkozhatunk el azon tény elől, hogy mellette más társadalmi közösségeknek is joguk van igényt emelni az egyén közreműködésére.

A kulturállam kiépítésén való közreműködésnek egyetlen emberhez méltó nevelési célul feltüntetése annál igazságtalanabb, mivel abból a hamis feltevésből indul ki, hogy a kultúra legfőbb, sőt kizárólagos hordozója az állam. Spinoza és Hegel pantheisztikus állambölcselete, mely földi Istenné magasztalja fel az államot, modern kiadásban ép úgy veszélyezteti a szellemi élet önállóságát, mint veszélyeztette a múlt század első felében. Mert bármennyire hangsúlyozzuk erkölcsi jellegét, lehetetlen nem látnunk, hogy az állam vezető principiuma, cselekvéseinek nyílt vagy titkos rugója a hatalom gyarapítása. A hatalom pedig erkölcsileg közömbös és nem ismer más célt, mint önmagát. Benső lényegéből következik, hogy minden más tevékenységet, tehát a szellemi tevékenységet is céljai elérésére szolgáló eszközzé akarja tenni. Ha pedig az összes tevékenységi köröket az államnak tett szolgálatok mértéke szerint mérlegeljük, a szellemi javak elvesztik önértékűségüket s áldozatául esnek az új bálványnak. Az állam újra azzá lesz, aminek Hegel bölcselete hirdette: „*das Irdisch-Göttliche*“ „*der göttliche Wille als gegenwärtiger, sich zur wirklichen Gestalt und Organisation einer Welt entfaltender Geist.*“¹ Az állampolgári nevelésnek, ha nevének és a hozzáfűzött várakozásoknak meg akar felelni, nem szabad ilyen hamis, a valóságot eltorzító államfogalomból kiindulnia.

Az állam nem *egyetlen*, hanem csak egyik kerete az egyén társas életének s ez okból nem igényelheti, hogy érdekeinek szolgálása *kizárólagos* feladata legyen az *egész* ember testi és szellemi képességeinek fejlesztésére hivatott nevelői tevékenységnek. Az egyén fogalma nem merül ki az állampolgár fogalmában, aminthogy céljai és törekvései sem mozognak teljesen azonos síkban az államéival. Vannak az állammal nem közös, sőt az államélet korlátain túlemelkedő, transcendens régiókba nyúló igényei is, melyeknek kielégítésében való akadályoztatása legszentebb jogainak megrövidítését jelentené. Más szóval az állampolgári nevelés nem helyettesítheti a régi egyetemes nevelési eszményt: az *erkölcsi személyiség kifejlesztését*, sőt egyáltalában nem tekinthető önálló nevelési célnak, hanem csupán az egyetemes nevelési feladat

¹ *Eucken R.*: Geistige Strömungen der Gegenwart. IV. Aufl. Leipzig. 1909. 291. és 301. l. *Budde G.*: Staatsbürgerliche Erziehung und Persönlichkeitspädagogik. Vergangenheit u. Gegenwart. II. évf. (1912.) 172. l.

bizonyos irányú kiegészítésének. Az ember nem a közösség kedvéért van, hanem önmagáért; ezen az alaptételen kell felépülnie a nevelés rendszerének is.¹ A közösség érdekeinek határozottabb kidomborítását sürgető állampolgári nevelés nem jelenthet többet, mint a jellemképzés egyes, eddig elhanyagolt vagy nem eléggé tudatos területeinek fokozottabb figyelembe részesítését. Csak addig képvisel pedagógiai értéket, amíg állandó összeköttetésben marad a főcélal s hivatását a minden pedagógiai tevékenység végső célját alkotó eszmény megvalósításában az erkölcsi személyiség megalapozásában keresi. De létjogosultságát veszti és pótolhatatlan értékek veszedelmévé válik, mihelyt öncélúnak tekinti magát és egy irányban kifejtett *részletmunkáját az egész* nevelői tevékenység helyére akarja iktatni.

A túlzás mellett másik nagy akadálya az állampolgári nevelés világos fogalmi meghatározásának az egyoldalúság. Sokan csak egyes gondolatokat ragadnak ki tartalmából és ezen az alapon a politikai, gazdasági, majd ismét a nemzeti és szociális neveléssel azonosítják az állampolgári nevelést. Ez az önkényes és kritikátlan eljárás nem csekély mértékben nehezíti a fogalmak éles elkülönítését; némileg azonban menthető, mert az állampolgári nevelés tényleg sok olyan elemet tartalmaz, mely közös az említett nevelési feladatokkal. Ilyen közös elem mindenekelőtt a végső cél: a közösség szempontjából értékes erények meggyökereztetése a társas életre hivatott egyén lelkében. De ha a közösség eszméjének konkrét megtestesüléseit vesszük kiindulásul, hamar észrevevesszük, hogy a cél és részben az eszközök azonossága mellett elég jelentékeny a különbségek száma is, melyek a különböző szociálpedagógiai törekvéseket egymástól és az állampolgári neveléstől elválasztják. E különbségek figyelembe vétele azután megadja a jól megkülönböztethető határok megvonásának lehetőségét.

A politikai nevelés az államélet céljáról s a cél megvalósítására szolgáló eszközökről nyújt tájékoztatást s akaratumkat iparkodik úgy irányítani, hogy adott esetekben mindig a közlött ismereteknek megfelelően cselekedjünk. Célját négy lelki feltétel: 1. a politikai tudás, 2. a történeti belátáson sarkalló politikai gondolkodás, 3. a politikai felelősségérzetben kulmináló politikai akarás és végül 4. a politikai cselekvés megteremtésével és harmonikus együttműködésének biztosításával iparkodik elérni.² A nevére érdemes politikai műveltség és az önálló politikai ítéletek formálására való képesség megszerzése tehát nem közönséges intelligenciát kíván; mindenestre jóval magasabbat, mint az átlag embernél feltételezhetjük. A tömeg politikai kérdésekben

¹ Budde i. m. 179. l.

² Rühlmann i. m. 30. s. kk. 11.

mindig mások eszével fog gondolkozni vagy — ami még valószínűbb — az észtól többé-kevésbé távol eső fórumoktól fog tanácsot kérni. Hiszen gyakran még a politikailag művelt, önálló véleményalkotásra képes embernél is mily mérhetetlen távolság választja el a helyes felismerést a neki megfelelő helyes cselekvéstől? Azután nem szabad felejtünk, hogy a politika fogalmától szinte elválaszthatatlan a pártok fogalma, melyek sokszor homlokegyenest ellenkező államezményeket szegeznek egymás ellen. Nagyon közeli a veszély, hogy az ellentétes törekvések a nevelésben is kiütözközenek s a nemzet összetartására hivatott *politikai* nevelést *pártpolitikai* eszközzé süllyeszti le. E veszély kikerülésére a nevelésnek a lélek mélyebben fekvő rétegeibe kell lenyúlnia s a kötelességérzet és hazaszeretet kettős pillérére támaszkodó állampolgári nevelés szilárd alapjára helyezkedni.¹ A politikai nevelésnek, mint a közösség érdekeit szolgáló nevelési feladat egyik részletterületének bele kell illeszkednie az egyetemesebb állampolgári nevelésbe, mert különben kockára teszi az elérendő célt. A politikai és állampolgári nevelés helyes viszonya a rész viszonya az egészhez; emez önmagában is követésre érdemes cél, amaz csak eszköze — igaz fontos eszköze a cél elérésének.

A politikaival teljesen azonos a gazdasági nevelés viszonya. Mint az, ez sem lehet külön nevelési feladat, hanem csak kiegészítése, színezése az állampolgári nevelésnek. De ezen hivatásának is csak akkor felel meg, ha nem elégszik meg bizonyos elméleti tételek, nemzetgazdasági alapfogalmak megismertetésével, hanem a tárgyával vonatkozásban álló tulajdonságok és erények fejlesztésével tőle telhetőleg igyekszik kezére járni a jellemképzésnek általában s az állampolgári nevelésnek különösen is.²

Némileg más elbírálás alá esik a nemzeti és a szociális nevelés. Mindkettő inkább a mellérendeltség, mint a függés viszonyában áll az állampolgári neveléssel. Mivel azonban elasztikus tartalomnál fogva önmagokban is kevésbé elhatároltak, nehéz pontosan megjelölni, hol végződik a nemzeti és szociális és hol kezdődik az állampolgári nevelés. A nemzet, a társadalom és az állam bizonyos tekintetben korrelatív fogalmak, de nem fedik teljesen egymást. Majd az egyik, majd a másik fejez ki többet. Ugyanez áll pedagógiai vetületeik viszonyáról is. A nemzeti és az állampolgári nevelés eszményi céljai, a *Volksgefühl* és a *Staatsgefühl* nem azonosak egymással, mégis szorosan összetartanak, mintegy kölcsönösen kiegészítik egymást.³ Az egyiknek tudatos

¹ Kerschensteiner i. m. 17. s kk. ll. *Krisztics S.*: Az állampolgári nevelés politikai tartalma. Magyar Társadalomtud. Szemle. VI. évf. (1913.) 732. s k. 1.

² Kerschensteiner i. m. 13. s kk. ll.

³ *Neubauer F.*: Geschichte und Staatsbürgerkunde. *Norrenberg J.*: Die deutsche höhere Schule nach dem Weltkrieg. Leipzig—Berlin. 1916. 133. l.

ápolása rendszeren egyet jelent a másiknak legalább közvetett felkarolásával. A két nevelési cél közös ösvénye csak jóval a kiindulás után ágazik el a közösség eszméjének két rokon megtestesülése, a nemzet és az állam irányában. Jórészt közösek eszközeik és módszereik is. Hosszabb-rövidebb ideig a nemzeti és állampolgári nevelés közös útját járja a szociális nevelés is. A megkülönböztető jegyek csak az út későbbi szakában válnak észrevehetőkké. A leglényegesebb különbség, hogy a szociális nevelés nem a faj- és nyelvrokont vagy az állampolgárt, hanem elsősorban a *socius*-t, a velünk egyenjogú embertársat látja az egyénben.¹ Ebből következik, hogy a szociális nevelés határai nem esnek össze szükségképpen a nemzet és állam fogalmával megvont korlátokkal. Az államon belül a különböző társadalmi rétegek, sőt csoportok partikuláris törekvései ép úgy tárgyai lehetnek a szociális nevelés rendkívül rugalmas célkitűzésének, mint az állami határokat nem ismerő internacionalista mozgalmak.²

De a túlzások és egyoldalúságok felsorolása csak negatív irányban határozza meg a fogalmat; csupán azt mondja meg, hogy *mi nem* és nem azt, hogy *mi* az állampolgári nevelés. Azért a negatív jegyek bemutatását ki kell egészíteniünk a fogalom benső lényegét feltáró pozitív jegyek felsorolásával. De előbb meg kell jegyeznünk, hogy az állampolgári nevelés, mint általában minden nevelési feladat, két részből áll: a meghatározott irányú és mennyiségű ismeretanyag közléséből és a neki megfelelő, mintegy hátterét alkotó jellemvonások fejlesztéséből. A nevelés dualizmusának itt is érvényesülnie kell az *állampolgári ismeretek tanításában* és a *állampolgári erények meggyökereztetésében*. A túlhajtott intellektualizmus az állampolgári nevelésben ép oly kevésbé elegendő a siker biztosítására, mint egyéb téren. Mert ha a pusztá tanítás, az ismeretek egyszerű közlése már magában elegendő kezesség volna a kitűzött cél elérésére, legjobb állampolgár az volna, aki legtöbb államtani ismerettel rendelkezik.³ Ez esetben csak nagyon szűk korlátok között beszélhetnénk általános állampolgári nevelésről, mert aránylag kevés embernek van módja, ideje és tehetsége, hogy mélyebbre hatoljon az államra vonatkozó tudományok rendkívül szövevényes labirintusában. Szerencsére azonban, ez nem is szükséges. A helyesen meghatározott állampolgári nevelés súlypontja nem az elméleti ismeretek kisebb-nagyobb tömegére, hanem az igazi állampolgári érzületre és a céltudatos állampolgári cselekvésre való vezetésre esik.

A tanítás és nevelés kölcsönös viszonyának szemmel tartása jelen-

¹ Sellmann: Nationale Erziehung. (Pädagogisches Magazin, 337. sz.) Langensalza. 1913. 3. l.

² Messer i. m. 146. s. kk. ll.

³ Kerschensteiner i. m. 11. l.

tékenyen megkönnyíti az állampolgári nevelés problémájának fogalmi meghatározását, mert lehetővé teszi, hogy az általános nevelési probléma ismertető jegyeit alkalmazzuk rá. Így mindenekelőtt világossá teszi, hogy az állampolgári nevelés nem vonatkozhatik egyik vagy másik tehetségünk kizárólagos fejlesztésére, hanem csakis összes lelki képességeink: értelmünk, érzelmi világunk és akaratunk harmonikus megmunkálásával felelhet meg eszményének.¹ Vagyis a tárgya szerint egységes feladat három szempontból tehető vizsgálat tárgyává: 1. *értelmi* (az állam lényegének, funkcióinak és berendezésének megértéséhez szükséges ismeretek), 2. *érzelmi* (a kedélyvilág megnyerése az állam és a nemzet számára) és 3. *akarati* szempontból (az akarat befolyásolása nevelés és szoktatás útján az állampolgári kötelességek lelkiismeretes teljesítésére).² A két utóbbi pont tekintetében meglehetősen egyetértés uralkodik a pedagógusok körében; nehézségek csak az első pont körül merülnek fel. Az államcél meghatározásában lépten-nyomon kibukkanó ellentétek erősen színezik az állampolgárról és az állampolgári nevelésről alkotott nézeteket is. Még számosabbakká válnak a nehézségek, ha az elméletet a gyakorlat terére próbáljuk átvinni, nevezetesen, ha az állampolgári tanítás konkrét tartalmát és kivitelének módját akarjuk közelebbről megjelölni. Ezen és más hasonló benső nehézségek miatt igen bajos a magában véve világos fogalomnak olyan meghatározását adni, mely teljesen kifejezi a benne rejlő tartalmat. A forgalomban levő számos definíció csak abban egyezik, hogy valamennyi az államélet színvonalának emelését és a nemzeti erő fokozását tűzi célul az állampolgári nevelés elé,³ de már a részletek dolgában igen nagy eltéréseket mutatnak. Egyetértenek abban, hogy az állampolgári nevelésnek magában kell foglalnia mindazt, ami az embert jó állampolgárrá teszi,⁴ de annak megállapításában, hogy minő eszközök és módok szükségesek a jó polgár eszményének megvalósításához, sokféle ágaznak. A sok között, ha nem is legegyszerűbb, talán legelfogadhatóbb Foerster definíciója: „Az állampolgári nevelés alatt azt a nevelést kell értenünk, amely az egyes embert arra sarkalja, hogy egyéni érdekeit és meggyőződéseit vagy azokat, melyek szűkebb szociális életköréből fakadnak, állandóan úgy képviselje, hogy a magasabb állami egység és rend ezáltal ne gyengíttessék, hanem ellenkezőleg,

¹ Messer i. m. 150. l.

² Neubauer F.: Die höheren Schulen und die staatsbürgerliche Erziehung. Halle. 1911. 17. l.

³ Krisztics i. h. 735. l.

⁴ Vogel G.: Die staatsbürgerliche Erziehung an höheren Lehranstalten. München. 1911. 2. l.

mélyítették és erősítették.¹ Más szavakkal, de lényegében ugyanezt a gondolatot fejezi ki Kerschensteiner meghatározása: „Az állampolgári nevelésnek az a feladata, hogy a közösség szolgálatára tanítsa a növendékeket és hozzászoktassa őket, hogy kötelességeket teljesítsék és a közösséget önkéntes beilleszkedés, alárendelés, kölcsönös figyelem és nem ritkán önkéntes személyi áldozatok árán is erkölcsileg gyarapítsák.”²

Bármennyire eltérők tehát az állampolgári nevelésről nyújtott definíciók, abban mind megegyeznek, hogy az új nevelési feladat speciális célja az államéletre vonatkozó ethikai szempontok és elméleti ismeretek fokozottabb előtérbe állítása. Kijegecesedettnek mondható a reális viszonyokkal számot vető pedagógusok véleménye abban is, hogy az állampolgári nevelés nem új nevelési cél, hanem a politikai, gazdasági, nemzeti és szociális nevelés címén eddig rendszertelenül és elszórtan közölt nevelői behatásoknak magasabb szintézis alá vonása, a sokfelé elágazó szociálpedagógiai törekvéseknek az államra, mint természetes középpontra való irányítása. Kétségen felül áll az is, hogy az új nevelési feladat nem önálló és kizárólagos pedagógiai eszmény, hanem csupán egyik részlete az általános jellemképzésnek, mely főleg a közösség részéről támasztott ethikai követeléseknek erőteljesebb kidomborítására van hivatva. Végül egyértelmű meggyőződéssel vallja minden komoly reformátor azt is, hogy az állampolgári nevelés csak abban az esetben felelhet meg rendeltetésének, ha nem mint külön elméleti tárgy vonul be az iskolába, hanem mint vezető elv húzódik végig az egész vezetői tevékenységen s a puszta értelem helyett a lelki és erkölcsi élet egészébe igyekszik leereszteni gyökérszárait.

Hogy az így fogalmazott állampolgári nevelés az általános nevelés gazdagodását és mélyebbé válását jelenti, bizonyításra alig szorul. Hiszen egyre jobban szaporodik az okok száma, melyek nemcsak ajánlatossá, hanem egyenesen szükségessé, ma-holnap életszükségletté teszik az államéletre való tudatos előkészítést. Már a mozgalom előzményei, mély történeti rétegekbe lenyúló és folyvást izmosodó gyökerei is azt mutatják, hogy az állampolgári nevelés tényleg meglévő hiányokat van hivatva pótolni. A modern államélet rendkívül bonyolult viszonyai még sokszorosan hatványozzák a történeti áttekintésből vonható érvek bizonyító erejét. Mert a mai állam szerkezete annyira szövevényes és a beleilleszkedés olyan magas követeléseket támaszt az egyénnel szemben, hogy az állampolgári kötelességek ismerete és odaadó teljesítése s benne és általa a közösség boldogulásának előmozdítása rendszeres előkészítés nélkül alig képzelhető.

¹ Miklóssy I.: Az állampolgári nevelés szükségessége hazánkban. Magy. Középkisk. VII. évf. (1914) 89. l.

² I. m. 33. l.

Az utolsó száz esztendő történetének két nagy esemény adja meg igazi jellegét: a *demokrata gondolat* rohamos hódítása és a *gazdasági fejlődés* tempójának szédületes lendülete. Az előbbi mindig újabb és újabb néprétegek előtt nyitja meg az államhatalom birtoklásának sorompóit, míg az utóbbi a szociális életben ver hatalmas hullámokat. Az ellenállhatatlan erővel feltörő demokratikus és szociális mozgalom szívós ostroma halomra dönti a régi államot s helyén egy újnak alapjait rakja le, mely a hitelöket vesztett feudális és abszolutista hagyományok ingó talaja helyett az újkori eszmék szilárd talapzatára támaszkodik. Az abszolutizmus helyét az alkotmányos rendszer foglalja el, a rendőrállamot a jogállam váltja fel; gazdasági téren a szinte kizárólag uralkodó agrarizmus kénytelen megosztani hatalmát a tüne-
ményes gyorsasággal fejlődő industrializmussal és merkantilizmussal.¹

Mindezek a változások tökéletesen átformálják az államélet céljairól és eszközeiről alkotott fogalmakat s új értelmet adnak az egyén és az állam egymáshoz való viszonyának. Az alkotmányos elv diadalra jutása egyet jelent a parlamentarizmus teljes kifejlődésével, vagyis az eddig mellőzött széles néprétegek bevonásával a törvényhozó hatalomba. A demokratikus áramlat feltartóztathatatlanul halad előre és mindig szélesebb gyűrűket vet az öntudatra ébredt milliós tömegek körében. A jogtalan alattvalókból aktiv közreműködésre hivatott állampolgárok lesznek s a választói jog révén közvetlen beleszólást nyernek a legfontosabb államügyek intézésébe. Csak az a baj, hogy a korlátlan *jogkiterjesztéssel* nem jár együtt a joggal való *élni tudás*. A felvilágosítás szerepében tetszelgő demagogia mindig csak új *jogok* követelésére biztatja a tömegeket, de a jogok viszonzásául kijáró *kötelességeket* elhallgatja. Folyton a választói jogosultság kiterjesztését, sőt általánossá tételét sürgeti, de a kiküzdött jogok élvezetébe lépő néprétegek szellemi és ethikai színvonalának emeléséről nem gondoskodik. Így a legelemibb állampolgári ismereteket nélkülöző vagy a túlzott jogkövetelések elutasítása miatt ellenséges érzületű százezrek bevonása az alkotmányos élet sáncai közé semmiképen sem biztosítja a legjobbak és leghivatottabbak felülkerekedését. Az államjogban és alkotmánytanban teljesen analfabéta, politikailag tájékozatlan tömeg magatartását nem a belátás, hanem a demagogia eszközeivel és ügyesen megválasztott jelszavakkal felkorbácsolt ösztönök irányítják. Bizalmával és szavazatával rendszeresen nem azt ajándékozza meg, akinek tudása és jelleme legtöbb kezességet nyújt az állam érdekeinek önzetlen előmozdításáért, hanem aki legfurfangosabban szól hozzá s aki leereszkedik

¹ *Rauchberg H.*: Staatsbürgerliche Bildung u. Erziehung als staatliche Notwendigkeiten. Verhandlungen der I. deutschen Konferenz für staatsbürgerliche Bildung u. Erziehung 25. u. 26. April 1913 Leipzig—Berlin. 1914. 10. 1.

színvonalára ahelyett, hogy őt felemelni és megnemesíteni törekednék. Nagyon sokan viszont teljesen közömbösen, minden megértés nélkül állanak az állammal szemben s eszökbe sem jut, hogy legfontosabb alkotmányos joguk elhanyagolásával mulasztást követnek el. Másokat opportunisztikus tekintetek vagy az „*odi profanum vulgus*“ arisztokratikus elve és a demagogiától való iszonyodás tartnak vissza joguk gyakorlásától. De közömbösségükkel és meg nem értésökkel csak a tudatlanok és rosszakaratúak veszedelmes hatásának ellensúlyát csökkentik.

A demokrácia előrehaladása tehát távolról sem jelenti a szó valódi értelmében vett parlamentarizmus haladását és nem nyújt semmiféle kezességet a parlament színvonalának és munkaképességének fokozását illetőleg. Sőt keserves tapasztalatok mutatják, hogy az általános jogkiterjesztés megfelelő előkészítés nélkül a törvényalkotó munka megbénulását és a pártviszonyok elfajulását, végeredményben az államhajtó folytonos ide-oda hányódását eredményezi.¹ A veszedelem annál érezhetőbbé válik, minél bonyolultabbá lesz az államélet és minél nehezebb problémák megoldása hárul a törvényhozásra. Ha nem történik idejekorán gondoskodás a *jogkövetelés és kötelességérzés* egyensúlyba hozatalára, előbb-utóbb be fog következni a parlamentarizmus csődje. A veszedelem elhárításának pedig csak egyetlen lehetséges módja van: a jól átgondolt és általános állampolgári nevelés. A demokrácia fejlődésének eredendő bűnét ki kell korrigálnunk azzal, hogy a jog megadása előtt kötelességeinek tudatára eszméltetjük a leendő állampolgárt, a szükséges ismeretek közlésével lehetővé tesszük neki, hogy felismerje, jellemfejlődésének irányításával segítjük, hogy kövesse a helyes, a köz boldogulását előmozdító útát. A jogokkal való telítettséget és az új jogok befogadására való képességet ki kell egészítenünk a kötelességtudattal való telítéssel. A népuralomnak tömeguralommá fajulása csak úgy kerülhető el, ha a jövő állampolgárt már egészen fiatal korától kezdve beleneveljük a nemzeti közösséget szimbolizáló állam jogi vonatkozású tudásába, de viszont az állampolgári kötelességek felől is szisztematikusan kioktatjuk és arra neveljük, hogy a nemzeti és állami közösség gondolata nemes és hazafias tettekre készítse.²

A törvényhozásban való részesedés mellett másik fontos érvényesülési területe a modern állam polgárának az *igazságszolgáltatás*. A mai joggyakorlat az esküdtszéki intézmény révén igen kiterjedt és jelentőségében egyre fokozódó szerepet juttat a laikus elemnek a törvénylátásban; gyakran a legkényesebb és legszövevényesebb jogi esetek eldöntését egyszerű polgáremberek ítéletétől teszi függővé. A közfelfogás nem ok nélkül a demokrata elv újabb diadalát és az

¹ Rauchberg i. h. 13. l.

² Miklóssy i. h. 86. l.

igazságszolgáltatás részrehajlatlanságának biztosítékát látja a laikus bírák alkalmazásában, de könnyen felejtí, hogy az esküdszék csak akkor jelent igazi haladást, csak akkor szimbolizálja méltóképen a polgári szabadság eszméjét, ha olyan polgárok foglalnak benne helyet, akik mindenben megfelelnek a velök szemben támasztott magas igényeknek. Csakhogy a mindennapi tapasztalás akárhányszor az ellenkezőjét mutatja ennek. Az ítéletmondásra hivatott esküdtek nem egyszer híjával vannak az igazság megállapításához szükséges *jogérzéknek* vagy alacsony műveltségi fokuknál fogva túlságosan ki vannak téve a védelem részéről bőségesen alkalmazott *hangulatkeltés* érzelmi hatásainak. „Igazmondásuk“ nem mindig kelti bennünk az igazság megnyugtató érzetét. Ismét olyan baj, melyen csak neveléssel, általános és céltudatos állampolgári neveléssel segíthetünk. Csak a nép szellemi és erkölcsi színvonalának emelése teremtheti meg a kivívott jogok helyes használatáért kezeskedő józan belátást és kötelességérzetet.¹

Még sürgetőbb okokat sorakoztatnak fel az állampolgári nevelés szükségessége mellett a *szociális kérdés* megoldásra váró nehézz problémái, főleg a gazdasági fejlődés fonalán rendkívül kiélesedett társadalmi és osztályellentétek. A vagyonosokat és vagyontalanokat, a munkaadókat és munkásokat elválasztó szakadék azon arányban tágul, amint tért hódít az industrializmus; egyes országokban már oly mély, hogy szinte széttöréssel fenyegeti a nemzeti élet egységét. A veszedelem annál nagyobb, mivel fő hasadási iránnyal párhuzamosan, vagy azt keresztezve, számos kisebb árok is tépdési a nemzeti egység testét. Az önzés és hatalomvágy mindegyre azon mesterkedik, hogy a nemzeti érdek helyébe az osztályérdeket ültesse s az államot a maga külön céljainak szolgálatába szegődtesse. A támadás és a védelem a legkíméletlenebb harc disszonáns hangját vegyíti különben is zavaros közéletünkbe. A szociális kérdésben kicsúcsosodó ellentétek olyan tomboló hévvel csatáznak s olyan elszánt erővel ostromolják a nemzeti egység tudatát s kifejezőjét, a nemzeti államot, hogy már-már katasztrófától lehet tartani. A recsegő alapok megszilárdítása a szétválasztó ellentétek tompításával és az összetartozás tényezőinek felkarolásával, szóval az állampolgári nevelés szociális tartalmának kifejtésével ma halasztást nem tűrő kötelesség. A hatalom eszközeinek igénybevétele csak elmérgesíti, a törvényhozás csak részben oldja meg a szociális problémát; sikert egyedül a legtágabb értelemben vett állampolgári nevelés biztosíthat a békés kiegyenlítődést elősegítő szociális erények fejlesztésével és a kölcsönös megértés lehetőségeinek megadásával.

A társadalom töredezettsége és a nemzeti egység tudatának tátongó sebei nálunk, Magyarországon még égetőbb szükségletté teszik

¹ Rühlmann i. m. 58. s. kk. II. Rauchberg i. h. 14. I.

az állampolgári nevelést, mint Európa egyéb államaiban. Mert nálunk az áthidalhatatlan politikai ellentétek mélyebb szakadékokat vágnak a pártok között és a szociális kérdés örvénylése is erősebb hullámokat ver, mint egyebütt. Azonkívül a mai államéletünknek állandóan bűnhődnie kell egy krónikus, időről-időre szinte kritikussá váló betegséggel: a *nemzetiségi kérdésből* fakadó benső gyengeséggel. Magyarország nem nemzeti állam abban az értelemben, mint Nyugateurópa szerencsésebb helyzetben levő államai. Nálunk a *Volksgefühl* ápolása nem feltétlenül egyértelmű a *Staatsgefühl* melengetésével. Az államalkotó és államfenntartó magyarság több millió idegenajkú állampolgárral áll szemben, akiknek nemcsak nyelve, hanem sok esetben szíve is távol áll az ezer éves magyar haza eszményeitől és tradícióitól. Nemzetiségeink legtöbbje a több százados ittélés és a magyar nemzettől pazar kézzel nyújtott jótétemények ellenére *egészsében* ma sem tud beleilleszkedni a történeti magyar állam eszmekörének és jogos aspirációinak világába. A magyar állameszmével ellentétes törekvések hirdetői még mindig számos hallgatóra és követőre találnak körükben. Kétségtelen, hogy a múlt bűneinek és hibás politikájának is részök volt e szomorú viszonyok felidézésében.

A nemzetiségi kérdés olyan súlyos problémája államéletünknek, megoldása annyira sürgető feladata kulturpolitikánkknak, hogy habozás nélkül meg kell ragadnunk minden eszközt, mely közelebb visz bennünket a célhoz. Erőszak alkalmazására és a már megadott jogok visszavonására természetesen nem gondolhatunk. A nemzetiségek nyelvi és ethikai beolvasztása pusztá ábránd, melynek megvalósítására ma már komolyan senki sem törekedhetik. A mindenáron való magyarosítás és a nemzetiségek nyelvi, irodalmi és kulturális egyéniségének megfojtása nem lehet célja szolid és maradandó eredményekre törekvő kulturpolitikának. A tényekkel számolnunk kell még akkor is, ha azok nekünk fájdalmasak. Idegen ajkú polgártársaink nagy tömegét nyelvi tekintetben belátható időn belül nem tehetjük a magyar nemzet tagjaivá. Meg kell tehát elégednünk azzal, hogy érzésben és cselekvésben jó polgárokká, a közös magyar haza hasznavehető és áldozatkész gyermekeivé neveljük őket. Először a szívüket kell megnyernünk a magyarság számára s csak azután gondolhatunk a nyelvökre.

Ehhez azonban nagyszabású és magas szempontoktól irányított kulturpolitikára van szükség, mely alkalmas módon és mértékben értékesíteni tudja az állami és társadalmi élet összes tényezőit. Államkormányzat, közigazgatás, igazságszolgáltatás, a gazdasági és kulturális berendezkedés ezer és ezer szerve megfelelő irányítás mellett mind megannyi hathatós eszköze lehet a nemzetiségi kérdés kielégítő megoldásának. De a legfontosabb szerep mégis az iskolákra vár. Neki kell megművelnie a leendő állampolgár szívének és eszének talaját s be-

vetnie a magyar haza szeretetének s az érte való dolgozni akarásnak magvaival, neki kell felébresztenie és meggyökereztetnie minden növénykében azt a tudatot, hogy a magyar nemzeti közösség és a magyar államiság eszméjének elismerése és zsinórmértékül vétele kötelessége a politikai magyar nemzet minden tagjának, beszéljen bár magyarul, németül, tótul vagy románul. Csakhogy az iskola *ennek* a feladatnak csak akkor tud megfelelni, ha a mainál több alkalmat adunk neki azon történeti, jogi, gazdasági és érzelmi kapcsolatok állandó szemléltetésére, melyek az egyént az államhoz és a politikai nemzethez fűzik. Főleg a nagyszámú és magyar nemzeti szempontból felette szintelen, közömbös nemzetiségi iskolákra való tekintettel van erre égető szükség. Gondoskodnunk kell végre-valahára, hogy „ebben az országban egyetlen egy olyan iskola se legyen, amely pozitíve, tényleg és öntudatosan rá ne nevelné — magyar és nem magyar anyanyelvű ifjút egyaránt — a magyar nemzethez és a magyar államiság eszméjéhez való tartozandóság eszméjére.”¹ Az állampolgári nevelés gondolatának, mint vezető principiumnak következetes keresztülvitele minden rendű és nyelvű iskolákban egyik legfontosabb biztosítéka a nemzetiségi kérdés normális alakulásának s egyben nélkülözhetetlen eszköze szerte hulló társadalmunk összetartásának és a magyar állameszme jegyében való egyesítésének.

De a leghathatósabb érvet az állampolgári nevelés szükségessége mellett mégis a világháború drága véren vásárolt tanúságai szolgáltatják. Mert a hirtelen támadt világégés rőt fénye bevilágított az egyén és az állam viszonyának eddig nem sejtett mélységeibe s kiméletlenül feltárta az uralkodó felfogások árnyoldalait. A békében lenézett, csak zaklatásairól ismert és szinte nélkülözhetőnek tekintett állam jelentősége a háború kitörésével egyszerre hihetetlenül magasra szökkent. A lét és nem lét nagy kérdéseit érintő külső veszedelmekkel szemben a nemzet egész életakarása az államban összpontosul, mely szédületes hatalmat és az egyéni élet legrejtettebb zugaiba nyúló jogokat nyer a veszélyeztetett javak megvédésére. Az ágyúk dörgésében és a fegyverek zajában elhalnak a forradalmi individualizmus anarchisztikus zöngéi és a szociáлизmus fanatikusainak államellenes szitkozódásai. A háború kiméletlen valósága meggyőzött mindenkit, hogy az állam több megunt, elvénhedett életformánál: az önálló nemzeti lét kerete és egyúttal védő bástyája, a nemzeti élet legtöbb értékes megnyilvánulásának hordozója s az egyéni fejlődés számos feltételének megteremtője és biztosítója, melyért áldozatot hozni, szükség esetén a legnehezebb áldozatot is meghozni a legemberibb kötelesség.

Az állam jelentőségének ezen újjáértékelődése a legalkalmasabb

¹ Miklóssy I. h. 148. I.

pszichológiai feltétel az általános és céltudatos állampolgári nevelés szükségességének felismerésére. Mert fölösleges bizonyítani, hogy az államért dolgozni, céljainak előmozdítására áldozatokat hozni csak az tud, akiben sikerült a nevelés eszközeivel megvetni a magasabb kötelességérzet beágyazására szolgáló értelmi és erkölcsi alapot. Az államot a nemzeti élet legmagasabb formájának elismerni s az államélettel adott magasabb szempontoknak egyéni érdekeit alárendelni csak az hajlandó, akiben a tudatos nevelői tevékenység életre keltette a szociális belátásnak és az önzetlen szociális cselekvésnek csiráit. A háború nyomán felburjánzott sok visszaélés, a fékét vesztett önzés és haszonlesés tobzódása eléggé bizonyítja, hogy a mélyebb állampolgári érzület és belátás nem valami természetes, magától adódó jellemvonás, hanem erény, melyet csak rendszeres neveléssel s a szükséges értelmi és erkölcsi feltételek megteremtésével lehet meggyökereztetni. Mert a háború „vad és ösztönös“ áradata a hősiesség és önfeláldozás ragyogó példái mellett tömérdek szennyet és iszapot is felszínre vetett nyilvánvaló jeléül annak, hogy társadalmunk még nagy mértékben híjával van a helyes államfogalomnak és az állammal szemben teljesítendő kötelességek világos tudatának. „Távol van még attól, hogy a „haza“ neki annyit jelentsen, mint a „mienk“ s hogy az a „mienk“ nem egyéb, mint az a sokféle „enyém“. Nem érzi azt, hogy azzal a „mienkkel“ úgy kell bánnom, mint azzal az „enyémmel“, hogy azt ép úgy kell szeretnem, ép úgy növelnem s gondoznom, mint az enyémet. Hol tartunk annak a belátásától, hogy amit a haza veszít, azt én vesztetem s hogy ami a hazának kerül pénzébe, azt én fizetem, tudniillik mind-egyikünk? Hol tartunk attól, hogy ami az államé, az az enyém is, s hogy ami neki vész, az nekem vész s azt bizony nekem kell megfizetnem. A mi katonáinkban — s ez a magyar szociális érzés egyik mérője — mindez átlag hiányzik; ha egy kicsit is megsebesültek, ezer és ezerszámra dobják el a drága fegyvert s ezt a könnyelmű pazarlást a csodalénynek kell megfizetnie, melyet államnak hívnak; hogy miből, azt a magyar nem kérdezi; de az adót nyögi és felpanaszolja. A bére-asszony vagy más, akinek elment a kenyérkeresője, megkapja attól a misztikus felhőkbe burkolt lénytől, az államtól a segílyt s nem dolgozik, ül a küszöbön vagy a padkán a kályha mellett s nem érti, hogy az az egész állam közgazdaságilag egy szerző, munkás, szorgalmas, takarékos nép vállain áll; hogy az állam ereje az a munka, melyet mi végzünk s hogy az állampénztár forrásai mind a mi zsebeinkben rejtőznek. Ime, ez a szociális műveltség, — mondjuk — ez a polgári belátás a dolgokba s az összefüggésekbe hiányzik a magyar népből. Pedig nemzet e belátás nélkül nem exisztálhat.“¹

¹ *Prohászka O.* : A háború lelke. Budapest, 1915. 171. l.

De még megdöbbenőbb bizonyítékaival is találkozhattunk a háború folyamán a mélyebb állampolgári belátás hiányának. Az ösztön-szerű vagy tudatos egoizmus valóságos orgiákat ült; a háborús konjunkturákat hiénára emlékeztető mohósággal csak a maga javára igyekezett kiaknázni. Az állam, tehát mindnyájunk közös veszedelme sokakat nem hogy kötelességeik önzetlen és odaadó teljesítésére buzdított volna, ellenkezőleg a legegyszerűbb ethikai követelések lábbal tiprására s önző egyéni érdekeknek kizárólagos célul való felállítására csábított. Míg katonáink az egész világ bámuló elismerésétől kísérvé küzdöttek a legkülönbözőbb frontokon s száz csatában véreztek a legnehezebb és legmagasztosabb állampolgári kötelesség teljesítésében, idehaza igen sokan csak alacsony ösztöneik kielégítésére szolgáló alkalmnak tekintették a háborút. Gondoljunk csak gazdasági életünk megbénulására, a tömérdek üzleti spekulációra, a mesterségesen felhajtott árakra s a tehetetlenségünket és társadalmi szervezetlenségünket oly szomorúan bizonyító türhetetlen drágaságra. Az állampolgári kötelességtudásnak és az egyéni felelősségérzetnek még teljesebb hiányát mutatják azok a szállítási és élelmezési visszaélések, melyek sok esetben küzdő hőseink életét és egészségét is veszélyeztették s ezzel a küzdelem céljának elérését kockáztatták. Általában elmondhatjuk, hogy társadalmunk viselkedése csak bizonyos vonatkozásokban volt méltó fronton küzdő katonáink elszánt vitézségéhez. Egészében nélkülözötte azt a tudatosságot és a végső célnak mindenek fölé helyezését, mely a német háborús társadalmat oly nagyszerűvé teszi. Híjával volt az összefüggések világos felismerésének. Különösen anyagi kérdésekben érezhető tiszta látásának hiánya.¹ A mi társadalmunk nagy része nincsen tudatában annak az igazságnak, hogy a legteljesebb katonai készség huzamos fenntartásához anyagi és erkölcsi tekintetben az egész nemzet összes gazdasági teljesítő képességének biztosítása szükséges. Mert amint hiányosan felszerelt csapatokkal, ha különben még oly emelkedett szellem hatja is át őket, a modern technika korában lehetetlen tartós győzelmet aratni, ép oly kevéssé számíthat győzelemre katonailag egyenértékű ellenféllel szemben az a nemzet, amelyik nem állítja munkába egész szervező képességét ama hatalmas gazdasági eszközök előteremtésére és célszerű elosztására, melyek közvetlenül vagy közvetve elősegítik a fegyverek döntését.²

A háborús tapasztalatok szomorú bizonyítványt állítottak ki társadalmunk állampolgári belátásáról és érzületéről. De ez nem lehet ok

¹ *Friml A.*: Az állampolgári nevelés és a háború. A háború és az iskola c. gyűjteményben. Budapest, 1915. 14. l.

² *Staatsbürgerliche Belehrungen in der Kriegezeit.* Herausgg. F. Fach- und Fortbildungsschulen vom kgl. preusz. Landesgewerbeamt. Berlin, 1915. 140. s. k. l.

a csüggedésre, sőt újabb ösztönzésül kell szolgálnia az állampolgári nevelés fogalmával jelölt értelmi és erkölcsi motívumoknak eleven erővé, elhatározásokat érlelő és tettekre készítő energiává alakítására. Mert ha mienknél szilárdabb alapokon nyugvó államok és homogénebb összetételű társadalmak már a *háború előtt* szükségét érezték az állampolgári nevelés rendszeresítésének, mennyivel inkább éreznünk kell *nekünk a háború alatt és után?* Hiszen a politikai életünket végigszántó diametriális ellentétek, társadalmi és gazdasági életünk súlyos problémái, a nemzeti kérdés bizonytalan hullámozása, a háború alatt felszínre jutott sok visszasság, vezető köreink bizonytalan tapogatózása s egyes szociális rétegek fegyelmetlensége mind olyan bajok, melyeken csak a következetesen keresztülvitt, nagy koncepciójú állampolgári neveléssel, vagyis az egész társadalom politikai belátásának, szociális kötelességtudásának és szociális kötelességérzetének tudatos fejlesztésével lehet segíteni. Mivel pedig e nagy nevelési feladat súlypontja az iskolára nehezedik, legsürgősebb teendő az iskola egész tevékenységének ezen új nézőponthoz való igazítása. Nem új célok kitűzéséről van itt szó — a nevelés végső céljának lényegében mindig ugyanannak kell maradnia — hanem az eddigi rendszertelen szociálpedagógiai törekvéseknek egy világosan megjelölt és következetesen végigvezetett principium alá vonásáról. Az állampolgári nevelés nem jelent új tantárgyak felvételét, hanem csupán az eddigiek egyes részeinek némi módosítását és mindenekfölött a növendék szociális belátásának és érületének minden lehető módon való erősítését.

III.

Állampolgári nevelés a középiskolában.

Az állampolgári nevelés célja: kötelességöket ismerő és minden körülmények között híven teljesítő polgárok nevelése. A cél egyetemes-ségéből következik, hogy a megvalósítására való törekvés egyformán kötelessége mindazoknak a tényezőknek, amelyeken a legáltalánosabban fogalmazott nevelés eszméje nyugszik, tehát a családnak, az iskolának, a közélet ezerféle viszonylatának és intézményének s nem utolsó helyen a sajtónak. Könnyű azonban észrevenni, hogy e tényezők nem mindegyike rendelkezik egyenlő mértékben a feladat kielégítő megoldásáért kezeskedő objektív és szubjektív feltételekkel; egyik többet tehet s maradandóbb eredménnyel dolgozhat a közös cél érdekében, mint a másik.

Az alapvetés, mint minden nevelésnél általában, itt is a szülői ház joga és kötelessége. A családi kör bizalmas és meleg légköre csalja ki és indítja fejlődésnek az alakuló jellem első bizonytalan hajtásait, melyek idővel szokássá, majd állandó jellemvonássá izmosodnak; ugyanakkor belevetíti és rögzíti a fejlődő lélekben a szociális orientáció első körvonalait. A benne rejlő nevelő erő mértéke és a nevelő alkalmak bősége mellett természetes volna, ha az állampolgári nevelést a maga egészében a családra hárítanók át. De a viszonyok alaposabb tanulmányozása hamar rávezet bennünket, hogy ez a megoldás egyáltalában nem biztosítja a kielégítő eredményt. Mert egyfelől a családi élet kötelekeinek lazulása, másfelől az állampolgári nevelés komplexumát kitevő értelmi és erkölcsi kellékek magas színvonala legtöbb esetben megfosztja a családot annak lehetőségétől, hogy a szükséges ismeretek közlésével és a megfelelő szociális erények meggyökereztetésével *teljesen* valóra váltsa az állampolgári nevelés eszméjét. A körülmények ritka szerencsés találkozása szükséges ahhoz, hogy

ilyen irányú kötelezettségeinek eleget tudjon tenni: rendesen sem módja, sem ideje, sőt akárhányszor akarata sincs hozzá.¹ Ha tehát kizárólag a szülői házra akarnók korlátozni az állampolgárrá nevelést, homokra építenénk és kockára tennők az egész mozgalom sikerét. A család eleget tesz kötelességének, ha helyesen irányított erkölcsi neveléssel megveti az alapot; a továbbépítés és a befejezés más tényezőket illet.

Az állami és társadalmi élet a maga kaleidoszkopszerű változatosságával kétségkívül igen alkalmas a családi nevelés által elhintett magvak kicsíráztatására és további fejlődésük biztosítására. Különösen a *hatonaság* fegyelmező iskolája és a *pártpolitikai szervezetek* intenzív munkája tehet igen sokat ebben az irányban.² De bármilyen elismeréssel adózunk ezen kívülről jövő nevelői hatásoknak, nem zárkozhatunk el azon tény megállapítása elől, hogy az állampolgári nevelés gondolatának *kizárólagos* hordozására vagy a szülői házból hozott embrionális formájának befejezetté tételére nem alkalmasak. Főleg azért nem, mivel szélesebb alapot tételeznek fel, mint aminőt a családi nevelés átlag szokott és tud vetni, másrészt, mivel az eszméje szerint egyetemes, az ember összes szociális vonatkozásait felölelő állampolgári nevelés gazdag tartalmából csak bizonyos irányokat ragadnak ki. Még aggasztóbb jelenség, hogy a pártpolitikai szempontoktól irányított nevelői törekvések a dolog természetének megfelelően az egyes pártok különleges érdekeit s nem a pártok összességét magába foglaló állam javát tartják szem előtt. Az ilyen nevelés a politikai fogalmak szemléletessé és élettél teljessé tételével jó szolgálatokat tehet a politikai nevelésnek, de nem elégítheti ki a helyesen értelmezett állampolgári nevelés igényeit, sőt sok esetben paralizálja annak hatásait. A közélet nevelő tényezői tehát szintén csak munkásai, napszámosai, de nem iránymutatói, mesterei az állampolgári nevelés komplikált feladatának.

A legifjabb nagyhatalom, a *sajtó*, szintén nem igényelheti magának azt a dicsőséget, hogy legfőbb valósítója az állampolgári nevelés gondolatkörének. El kell ugyan ismernünk, hogy sokat tesz ebben az irányban, de nem tagadhatjuk azt sem, hogy kevesebbet, mint tehetne s még kevesebbet mint tennie kellene, ha valóban a nemzetnevelés, a jó állampolgárok nevelése ügyének előmozdítását tekintené főfeladatának. Csakhogy ez a mai sajtóviszonyok mellett szinte elképzelhetetlen. Manapság a sajtó nem arra törekszik, hogy nevelje, szellemileg és erkölcsileg magasabb színvonalra emelje olvasó közönségét, hanem hogy meggyőződését befolyásolja s a maga egyedül igaznak hirdetett

¹ Messer I. m. 160. s. kk. II. Neubauer I. m. 11.

² Messer I. m. 167. s. kk. II.

álláspontja számára meghódítsa. A lapok — természetesen vannak tiszteletreméltó kivételek is — nem a szó nemes értelmében vett közvélemény hirdetői, hanem a mögöttük álló politikai, gazdasági és más természetű érdekcsoportok szócsövei ; cikkeik nem a nemzeti élet egységét, hanem az egymással ütköző álláspontok sokaságát s a gazdasági és politikai élet szinte áttekinthetetlen szövevényességét tükröztetik vissza. Ilyen viszonyok mellett nem csoda, ha a sajtó jó értelemben vett nevelő, különösen nemzetnevelő hatása egyre jobban törpül. Csekély nevelő ereje miatt nem alkalmas az állampolgári nevelés gondolatának hordozására sem. Hiszen az ujságok rendesen nem egyszerűen az igazságról akarnak felvilágosítani, hanem a magok állásfoglalásának egyedüli helyességéről meggyőzni. Vagyis az állampolgári nevelés és az ujságolvasás viszonya éppen fordítottja annak, amit közönségesen állítani szoktak : az ujságolvasás csak arra nézve jár haszonnal és tanúsággal, akinek már kikristályosodott elvei és megállapodott politikai nézetei vannak, de maga elegendő propedeutikus jellegű és objektív értékű anyag hiányában nem nyújt senkinek módot sokoldalú állampolgári ismeret és pártokon meg érdekcsoportokon felülemelkedő állampolgári nevelés szerzésére. Innét van, hogy a modern ujságírás veszedelmeinek elhárítására a legalkalmasabb eszközt igen sokan éppen az olvasóközönség előzetes gondos és mély ethikai alapokra fektetett állampolgári nevelésében látják.¹

Miután a család csak az alapokat rakja le, a közélet csak bizonyos irányban épít tovább, a sajtó veszedelm nélküli értékesítése pedig már feltételezi a meggyőződések és cselekvési normák valamelyes megállapodottságát, az állampolgári nevelés feladatát érdemileg csak az *iskola*, a család mellett a legősibb nevelő intézmény oldhatja meg. Csak az iskola építhet tovább a szülői házban megvetett alapon, irányíthatja a gyermek, majd az ifjú belátását, befolyásolhatja erkölcsi érzületét úgy, hogy később legfőbb emberi kötelességnek érezze hazája, nemzete boldogságának előmozdításán való közremunkálást. De hogy ez az eszményi célkitűzés az elérhetetlen magasságok régióiból a megvalósítható realitások világába szálljon le, ahhoz elengedhetetlenül szükséges, hogy az iskola minden változásban az elemitől fel az egyetemig tényleg és tudatosan törekedjék is az állampolgári nevelés fogalmát kitöltő ismeretek és morális feltételek megalapozására. Nem szabad magát kivonnia a közös munka alól a középiskolának sem. Sőt tekintve centrális helyzetét, melyet mint az u. n. általános műveltség közlöje és a vezetésre hívatott társadalmi rétegek nevelője a nemzeti műveltség tényezői között elfoglal, még fokozottabb mértékben rajta kell lennie, hogy a nemzetnevelés ezen nagyfontosságú területén is meg-

¹ Rühlmann i. m. 85. s. kk. 1.

tegye kötelességét. Az állampolgári nevelést, mint egész munkásságát átható vezérelvet elsősorban neki kell elfogadnia.

Az állampolgári nevelés lényegéből következik, hogy a középiskola munkájának is két irányban kell haladnia: gyarapítania kell az államra vonatkozó elméleti és gyakorlati ismereteket s egész életre kiható, elhatározásokban és tettekben megnyilvánuló állampolgári érületet kell fakasztania. Természetes, hogy a valóságban ez a két út nincsen ilyen élesen elkülönítve. Tanítás és nevelés, mint minden téren, itt is kölcsönösen kiegészítik egymást. A formális nevelés ép oly kevésbé képzelhető el a tanítás anyagából vetett reális alap nélkül, amint a tanítási anyag sem nélkülözheti a nevelő elemek értékesítéséből vont jogcímet. De a tanítás és nevelés kölcsönössége dacára mégis különválaszthatjuk egymástól azokat a nevelői hatásokat, amelyek kiválóan az értelem fejlesztését célozzák s azokat, amelyek elsősorban a jellemfejlesztés szolgálatában állanak. Az utóbbiak a tágabb értelemben vett *fegyelmezés* és *szoktatás*, általában az iskola benső életének rovatába tartoznak. Amikor tehát azt vizsgáljuk, hogyan és minő eszközök igénybevételével teremthet a középiskola növendékeiben szilárd állampolgári érületet, elsősorban arra a kérdésre keresünk kielégítő feleletet: *elegendő-e a kitűzött cél elérésére a mai keretek között kínáló nevelési alkalmak gazdaságosabb kiaknázása vagy újakat kell keresnünk új intézmények létesítésével?*

A kérdésre eddig adott válaszok nagyon eltérők. A pedagógusok jelentékeny része azon a véleményen van, hogy a középiskola benső élete mai formájában is elegendő lehetőséget nyújt az állampolgári nevelés eszményi céljának megközelítésére: mindössze annyi szükséges, hogy az eddiginél tudatosabban és rendszeresebben használjuk fel a lépten-nyomon kínáló alkalmakat és eszközöket. Mások ellenben — s ezek között vannak az állampolgári nevelés legkiválóbb theoretikusai Kerschensteiner és Foerster is — úgy vélekednek, hogy az iskola mai berendezése lényeges átalakításra és kibővítésre szorul. Ők ugyanis abból a gondolatból indulnak ki, hogy az iskola csak úgy felelhet meg az állampolgári nevelés célul kitűzéséből folyó feladatának, *ha benső életét lehetőleg az állami élet mintájára rendezi be s lehetővé teszi növendékeinek, hogy kicsinyben s mintegy vázlatosan már falai között megismerjék a viszonyokat és kötelességeket, melyekkel utóbb az állami életben szemben találják magokat.* Azért legsürgősebb reform gyanánt az amerikai pedagógus körökben újabban sokat vitatott *embryonic community life* megvalósítását ajánlják. Zedlitz báróval, Nagy Frigyes kultuszminiszterével azt tartják, hogy az állampolgári nevelés lehetőségeinek vizsgálásánál az első kérdésnek *sur la possibilité de rendre les écoles publiques plus analogues à la vie civile* kell irányulnia. Szerintök tehát az állampolgári nevelés rendszeresítése új nevelési

intézmények, illetőleg új principiumok bevezetését követeli, melyek egyfelől tágabb teret biztosítanak a tanulók *öntevékenységének*, másfelől bizonyos fokig az *önkormányzat* jegyébe állítják az iskola benső életét. Az *Arbeitsschule* eszméjének Kerschesteiner a legbuzgóbb apostola, míg az angol és amerikai példákra hivatkozó *school city-Schulgemeinde*-mozgalomnak Foerster a leglelkesebb szószólója. A két kiváló pedagógus tekintélye és az ügy fontossága indokoltá teszi, hogy behatóbban foglalkozzunk a kérdéssel s megvizsgáljuk, hogy az állampolgári nevelés érdeke tényleg elkerülhetetlenül szükségessé teszi-e az öntevékenység és önkormányzat principiumának keresztülvitelét a magyar középiskolákban is.

Kerschesteiner szerint az államban való élés három alapfeltételen nyugszik: ezek 1. a közös munka a munkafelosztás kísérő jelenségeivel, 2. az egyének és tevékenységének beilleszkedési módja egy nagy gazdasági tervbe és végül 3. a közös önkormányzat az érdekek kiegyenlítésével és az egyén önkéntes meghajolásával a közösségtől elismert tekintély előtt.¹ Már most az állampolgári nevelés érdeke azt kívánja, hogy az iskola a maga életében és munkásságával minél teljesebb mértékben iparkodjék érzékelhetővé tenni ezeket az alapfeltételeket. Azért félre a *Buchschule*-val; lépjen helyébe minél előbb az *Arbeitsschule*, mely a közért való önzetlen munkásságra és felelősségérzetre nevel s a legkisebb munkaközösségben is kikerülhetetlen érdeköszeütközések igazságos és méltányos kiegyenlítéssel szociális erényeket fakaszt s fokozatosan hozzászoktat az iskola ezerszeresen megnagyobbított képmása, az állam viszonyaiba való behelyezkedéshez. Az öntevékenység elvének keresztülhajtására iskolai műhelyeket, laboratóriumokat és iskolakerteket kell berendezni s ezekben foglalkoztatni a tanulókat.² Különösen a fizikai és technikai ismeretek elsajátításában kell tág teret biztosítani az *Arbeitsschule* szempontjainak. A kísérletek elvégzését, illetőleg megisméltését lehetőleg a tanulók közös munkájára kell hagyni, mert a közösen végzett munka mindennél alkalmasabb az erkölcsi önmegtagadás erényének felébresztésére.³

Elméleti fejtegetéseinek megvilágítására példát is hoz fel Kerschesteiner. Egy 48 tanulóból álló osztályt 12 csoportra oszt fel s az egyik négyes csoportra az ólom fajsúlyának meghatározását bizza. Az egyik tanuló feladata a fizikai mérleg serpenyőjének tartása, a másiké az adatok pontos leolvasása és kiszámítása; a harmadik és negyedik pedig támogatja az előbbi kettőt munkája pontos elvégzésében. Az eredmény meghatározása után a kísérletezők esetleg kétszer-háromszor

¹ I. m. 41.

² U. o. 42.

³ U. o. 91.

is szerepet cserélnek és nagyobb pontosság kedvéért a különböző eredmények középértékét veszik végső eredményül. Az ily módon végzett közös munkának Kerschensteiner szerint igen nagy nevelő értéke van, mert az egyéni ambíciót a közösség szolgálatába állítja s hathatós ösztönzést ad a közös munka sikeréért érzett felelősségtudatnak.¹

Tagadhatatlan, hogy az Arbeitsschule gondolatában sok megszivlelendő eszme szunnyad, de kétségtelen az is, hogy azt a nagy jelentőséget, melyet a kiváló müncheni pedagógus tulajdonít neki, nem érdemli meg. Az öntevékenység csak az egyik — még csak nem is a leghathatósabb — eszköze az állampolgárban megkívántató jellemvonások kifejlesztésének. *Egymagában* nem elegendő a kitűzött cél elérésére, mert nem nyújt biztosítékot a *testületi egoizmus* felburjánzása ellen, amely pedig az államra nézve legalább is olyan veszélyes, mint az egyéni önzés.² Egy másik veszedelem, hogy a közös munka az ügyesebbet, tehetségesebbet vagy gyorsabb felfogását könnyen a maga fensőbbségének erőszakolására csábíthatja. Hogy ezzel a közösség javára való lemondás vagy önmegtagadás erénye nem nyer, bizonyításra nem szorul. Különben is nagyon meggondolandó, hogy az *Arbeitsgemeinschaft* tényleges eredményei igazolják-e a vele együtt járó időrabló és fegyelembontó mellékjelenségeket és több tanúsággal járnak-e, mint ez eddig követett inductív módszer, mely a tanár és tanuló közös munkáján nyugodott? Kerschensteiner példája nem meggyőző s azonfelül semmiféle vonatkozásban nem áll a későbbi élettel: nem lehet belőle megítélni, hogy a hozzá hasonló módon végzett közös munka tényleg jár-e valamilyes haszonnal az állampolgári nevelés szempontjából?³

De legszembetűnőbb fogyatkozása Kerschensteiner okoskodásának a tárgyilagosság hiánya. A reformátort, mint rendesen történni szokott, elragadja újító buzgalma. A jövőt kellelénél fényesebbnek, a jelent a valónál sötétebbnek tünteti fel. Abból a nyilvánvalóan hamis feltevésből indul ki, mintha a mai iskola semmit sem tenne a jó állampolgárban elengedhetetlen szükséges szociális erények fejlesztésére, mintha csupa individualisztikus és egocentrikus egyedeket bocsátana ki falai közül, kiknek sejtelmők sincs az önzetlen munkáról s az állami és társadalmi keretekbe való beleilleszkedésről.⁴ Pedig a német nép bámulatos fegyelmzettsége, kötelességtudása és szociális alkalmazkodó képessége épen

¹ U. o. 91. s k. l.

² Messer i. m. 177. l.

³ *Jahn M.*: *Ethik und staatsbürgerliche Erziehung*. Leipzig, 1914. 43. s k. l.

⁴ Neubauer i. m. 38. s kk. ll.

nem indokolja az iskola ilyen irányban végzett munkájának lebecsülését. Az állameszme Európaszerte észlelhető izmosodása szintén azt mutatja, hogy az iskola eddig sem végzett teljesen meddő munkát a szociális nevelés terén.

A túlzás mellett másik alaphibája Kerscheneiner felfogásának, hogy igen szűkre vonja a közös munkának és szociális hatásainak körét. Nem veszi számításba, hogy már a pusztán figyelés is erőfeszítést és önuralmat igénylő munka, melynek éppen úgy megvan a maga nevelő hatása, mint a közösen végzett fizikai kísérletnek.¹ Figyelmen kívül hagyja, hogy az iskolai élet mai berendezésében is ezer és ezer alkalmat kínál a munkaszeretet, kötelességtudás, alaposság, pontosság, fegyelmezettség és a közösségbe való beilleszkedés, szóval mindazon erények ápolására, melyeket ő az Arbeitsgemeinschaft eredményeiül akar feltüntetni. Mert manapság már nem lehet igazságtalanság nélkül állítani, hogy az iskolák merőben Frage- und Antwortspiel-t űznek a hivatalosan előírt tankönyvek anyagával. Csak az elfogultság nem veszi észre az induktív módszer hódítását s a tanuló aktív közreműködésének fokozódását az előadásoknál. Hiszen a tanításnak alig van olyan tere, mely az utóbbi években módszertanilag lényegesen nem változott volna. Elég e tekintetben a nyelvtanításban beállott fordulatra s a földrajz- és történettanítás terén még folyamatban levő pedagógiai vitákra gondolnunk, hogy tisztán lássuk a haladást a tökéletesebb, öntudatosabb tudást és mélyebb belátást eredményező módszer felé.

Az *Arbeitsschule* gondolata tehát, nem is szólva gyakorlati kivételének nehézségeiről, elméletileg sem tekinthető az állampolgári nevelés *kielégítő és egyetlen lehetséges* megoldásának. Ami egészséges mag rejtőzik benne, azt már eddig is kiérezte és nevelő munkájával igyekezett kihámozni a középiskola. Az Arbeitsgemeinschaft eszerint nem jelenti új principium bevezetését, hanem csupán az eddigi félig tudatos kikezdéseknek egységes szempont alá vonását. Az állampolgári nevelés érdeke megkívánja ezen szempont állandó, sőt fokozódó figyelembevételét, de nem indokolja Kerscheneiner túlzásait. Nem új intézmények létesítésére vagy a középiskola benső életének mélyreható reformjára van szükség, hanem a tanulók tisztán passzív szerepének lehető korlátozására és aktív közreműködésének a tanítás céljának veszélyeztetése nélkül elérhető maximumra fokozására. Igyekeznünk kell az Arbeitsschule egészséges alapeszméjét minél szélesebb körben megvalósítani s ezzel az általános jellemfejlesztés és az állampolgári nevelés szempontjából értékesíthető erkölcsi kihatásait biztosítani, de az

¹ Jahn i. m. 43. l.

eredmény érdekében óvatosan kerülnünk kell minden szertelen túlhajtást.

Mig Kerschensteiner elsősorban az Arbeitsschule megvalósításától várja az állampolgári nevelés kérdésének gyakorlati megoldását, Foerster és vele számos tekintélyes pedagógus a *tanulók önkormányzatának, a school city, Schulstaat, Schulgemeinde* intézményeinek juttatja a vezetőszeret. Arra a magában véve kétségtelenül helyes elvre alapítják okoskodásukat, hogy az állampolgári felelősségérzetre nevelésnek legalkalmasabb eszköze, ha korán felelősséggel járó bizalmi állásba helyezük a növendékeket és hozzászoktatjuk őket, hogy magokválasztotta bizalmi embereiknek mindenben szigorúan engedelmeskedjenek és a rend fenntartásában tehetségek szerint kezökre járjanak.¹ Maga az eszme angol-szász talajon fakadt. Amerikában és még inkább Angliában századokra visszanyúló előzményei vannak. Foerstert és követőit is elsősorban az angol és amerikai iskolákban szerzett kedvező tapasztalatok indították az önkormányzat, az *iskolai alkotmányosság elvének propagálására*.

A *school city system* új alapokra kívánja helyezni a tanár és tanítvány, a nevelő és növendék viszonyát. Célja annak a belátásnak megkönnyítése, hogy az emberi közösségek nem állhatnak fenn törvények nélkül s hogy ezen helyeseknek feltételezett törvények csak akkor biztosítják a rendet, ha az engedelmeskedő akaratába befogadást nyertek.² Ez okból a külső rend fentartását kiveszi a tanár kezéből és a tanulókéba teszi le. A Schulstaatban ugyanis a tanulók állapítják meg, minő szabályokra van szükség az iskola rendjének megóvására és az esetleges visszaélések meggátlására, vagyis ők gyakorolják a *törvényhozó hatalmat*. De őket illeti a *végrehajtó hatalom* is, mert a választott tisztviselőik útján ők gondoskodnak a megszabott rend épségben tartásáról. Sőt amennyiben a törvények megsértésének megítélése is az ő hatáskörükbe tartozik, *bírói hatalmat* is gyakorolnak.³ Más szóval a Schulstaat intézményeiben és benső ügyeinek lebonyolításában valóságos kis állam szigorúan demokratikus alapokon nyugvó alkotmánnyal.

Az iskolaállamok berendezése az alapelvek azonossága dacára rendkívül változatos. Nemcsak az autonomia terjedelmében, hanem gyakorlásának módjában is igen nagy eltérések észlelhetők közöttük. Egységesen kialakult típusról még csak megközelítőleg sem beszél-

¹ Foerster Fr. W.: Staatsbürgerliche Erziehung. Leipzig—Berlin, 1914. 105. l.

² Kemény F.: A tanulók öntevékenysége és önkormányzata. OKTK XLVI. (1912—13.) évf. 24. l.

³ Mann W.: Schulstaat und Selbstregierung der Schüler als Mittel der Willensbildung und des Unterrichts. (Pädag. Magazin, 553.) Langensalza, 1914. 7. s. k. l.

hetünk. Joggal mondhatjuk róluk: ahány ház, annyi szokás. Még országok szerint is nagyon különbözök.

Az angol internatusokban és kollégiumokban az önkormányzat főleg a külső rend és fegyelem fentartására irányul. Ezt a célt szolgálja az általánosan elterjedt *monitor-* és *prefektus-*intézmény is. Westminsterben pl. a *monitor monitorum* és a melléje adott három monitor ügyel a rendre. A monitorokat a prefektusokkal egyetemben a felsőbb osztályú növendékek közül választják s meglehetősen széles, egészen a botbüntetés alkalmazásáig kiterjedő hatalommal ruházzák fel.¹ Az edinburghi „akadémián“ *ephorosoknak* nevezik a prefektusokat. Ezeknek választása szigorúan alkotmányos módon megy végbe. A jelöltek jegyzékét maga az intézet igazgatósága állítja össze a tanulás, jellem és ügyesség tekintetében leginkább kiváló tanulók közül, míg a tulajdonképeni választás a középső és felső osztályok összes növendékeinek joga. Nehogy azonban valaki érdemtelenül, pusztán nagyravágyásból, vagy más alsóbbrendű okból jusson ilyen megtisztelő bizalmi állásba, a *seniorephorosok* fejének megvan az a joga, hogy a meggyőződése szerint érdemtelen jelöltet törölje a jegyzékből. Az ephorosok legfőbb kötelessége a rend fentartása, az esetleges vétségek és kihágások meggátlása és mindenekelőtt az intézet jó hírnevének megóvása. Aki ez ellen vét, azt jogukban áll megfenyíteni, súlyosabb esetekben testi büntetésben is részesíteni. A *seniorephorosok* mellett minden osztályban van két-három *juniorephoros*, kiket osztálytársaik választanak az osztály rendjének fentartására.²

Még nagyobb változatosságot tüntet fel az amerikai school city system. Bár a mozgalom alig két évtizedes multra tekinthet vissza, már is rendkívüli eredményekkel dicsekedhetik. Megindítója W. R. George volt, aki 1894. Treewilleben (N.-York állam) az elhagyott és züllésnek indult new-yorki gyermekek menedékházában alapította meg az első *ifjúsági köztársaságot*. A kezdeményezés bevált. A *George Junior Republic* hamarosan felvirágzott és idők folytán valóságos kis állammá izmosodott. Ma már mintegy 25 házzal, terjedelmes birtokokkal, külön iskolával, kápolnával, bankkal, sőt fogházzal rendelkezik. Mindezek természetesen felnöttek felügyelete alatt állanak, de a gazdasági és politikai élet vezetése kizárólag a 14—21 éves növendékek kezében van. A főhatalmat az ő képviselőikből összeállított közgyűlés gyakorolja, míg a végrehajtó hatalom az elnököt és a melléje beosztott államtitkárt, kincstárnokot stb. illeti. Az igazságszolgáltatást részint külön tisztviselők, részint választott bíróságok végzik. A *George Junior Republic* csakhamar olyan népszerűsége emelkedett, hogy példájára másutt is több hasonló ifjúsági köztársaság keletkezett. Sőt intézményeit átvitték inter-

¹ Kemény i. k. 26. l.

² Kerschensteiner i. m. 66. s. kk. ll.

nátussal össze nem kötött iskolákra és rendezett életviszonyok között élő gyermekekre is.¹ Még nagyobb sikert ért el W. L. Gill vállalkozása, ki 1897-ben alapította meg az első *school cityt* egyenesen azzal a kimondott céllal, hogy az általános politikai korrupció és a politikai közömbösség ellenszeréül már a maga kis körében állampolgári felelősségérzethez és a közrend fentartásában való közreműködéshez szoktassa az ifjúságot. Az első kísérletek sikere, az egész vállalkozás hamisítatlan amerikai íze és demokratikus szelleme egyszerre megkedveltették a gyakorlati pedagogia eme legújabb hajtását. A *school city system* példátlan gyorsasággal meghonosodott Északamerikának úgyszólván minden nagyobb városában, hamarosan utat talált Kuba szigetére, sőt még az indiai rezervációkba is. Majd Délamerikát hódította meg.² Közben természetesen tovább fejlődött, sokszorosán elágazott és meglehetősen el is fajult. Elég e tekintetben a chilei *Liceo Santiago* növendékei számára 1903. létesített *República escolar* elrettentő példájára hivatkozni. Ebben a „köztársaság“-ban a végrehajtó hatalmat az elnök gyakorolja az igazság-, pénz-, egészség-, munkaügyi- és iskolapropaganda-miniszterekkel és ezek államtitkáraival együtt. Az elnök, mint afféle alkotmányos államfő a miniszterek előterjesztésére kinevezi a tisztviselők egy részét és korlátozott veto-jogot gyakorol a törvényhozó testület határozataival szemben. A törvényhozó-testület a képviselőház és szenátus mintájára két részre oszlik: a *közgyűlésre* és a *direktorok gyűlésére*. Igen komplikált az igazságszolgáltatás is. Az első folyamodású fórum tisztét külön törvényszék tölti be külön elnökkel, bírákkal, titkárokkal, államügyésszel és ügyészekkel. A második és egyúttal legmagasabb fórum az intézet igazgatója. A rendőri teendőket a tribunusok látják el. A monstruózus szervezetnek teljesen megfelelő az alkotmánylevél és törvénykönyv: nem kevesebb, mint 49 nagy nyomtatott oldalt foglal magában s mindenben hűségesen mimeli a köztársasági alkotmány betűjét. A nagy reményeket ébresztett vállalkozás azonban a hatalmas apparátus ellenére siralmas kudarccal végződött. Az igazgatóság a tanári tekintély veszélyeztetése miatt már néhány hónapi működés után kénytelen volt feloszlanni a *republica escolart*.³ És ez az eset csak egyik, de távolról sem egyetlen példája a magában véve helyes elv túlhajtásának. Az amerikai iskolák életének behatóbb tanulmányozása bizonyára számos hasonló vagy talán még drasztikusabb példáját tudná felmutatni a *school city system* elfajulásának.

Az angol és amerikai példák s a humanista pedagogia némi reminiscenciáinak (Trotzendorf) hatása alatt az utóbbi években az euró-

¹ Mann i. m. 26. s. kk. ll. Kemény i. h. 27. l.

² Foerster i. m. 106. l. Kemény i. h. 27. l.

³ Mann i. m. 30. s. h. l.

pai kontinensen is számos kísérlet történt a school city intézményének meghonosítására Németországban, különösen a rajnamelléki tartományokban, Svájcban, sőt néhány év óta Ausztriában is sok intézetben és általános érdeklődés mellett folynak a próbálgatások, de az eredmény csaknem mindenütt alatta marad a várakozásnak. Ausztriában különösen nagy figyelmet ébresztett dr. Prodingер pólai tanár kísérlete, ki teljesen amerikai mintára szervezte a pólai gimnáziumi tanulók önkormányzati rendszerét. E szerint a tanulók választanak egy elnököt, egy főtitkárt, egy ügyészt, tizenhat tanácstagot és tizenkét bírót; a többi tisztviselőt, nevezetesen a főrendezőt és a rendezőt a tanács nevezi ki; ugyancsak a tanács gondoskodik az egészségügy, a sportok, az ünnepélyek, a könyvtári szolgálat és tanulmányi előmenetel előmozdítására szükséges hivatalok szervezéséről. Az igazságszolgáltatás megoszlik a tanári kar és a Schulstaat között. Mielőtt ugyanis a bíróság előtt tárgyalásra kerülne egy eset, a vezető tanár előbb megbeszéli az érdekelt tanárral, esetleg az igazgatóval s csak az így megállapított határozatot hozza a tanuló-ügyész tudomására. Érdekes sajátága még a pólai „iskolaállamnak“, hogy a közigazgatásban részes tanulók egyenlő arányban kerülnek ki az intézetben képviselt három nemzetiség (német, olasz és horvát-szlovén) tagjai közül.¹ Ez a beosztás állítólag igen szerencsésnek bizonyult, mert élét vette a korábban gyakran ismétlődő nemzetiségi súrlódásoknak. A X. német-osztrák tanargyűlésen (1910.) élénk megvitatás alá került Prodingер vállalkozása, de az elhangzott vélemények annyira eltérők voltak, hogy majdnem lehetetlen határozott ítéletet formálni a kísérlet pedagógiai értékéről. Maga Prodingер teljesen meg volt elégedve az eredménnyel; Kauer, a tengerparti tankerület főigazgatója is a legnagyobb elismerés hangján szólott róla, mások ellenben rendkívül éles kritikában részesítették.

A mondottak után nem nehéz a *selfgovernment*-mozgalom jelentőségéről és nevelői értékéről tájékozódni. Mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy a mozgalom kiindulása megtámadhatatlan. Az állampolgári nevelésnek tényleg alig képzelhető hatásosabb módja, mintha már az iskolában az államéval analog viszonyok közé helyezzük a tanulót s módot nyújtunk neki olyan ténykedések gyakorlására, melyeket utóbb mint állampolgár teljesít.² Nem vonható kétségbe tágabb pedagógiai megokolásának helyessége sem. Foerster joggal hivatkozik reá, hogy a tanár tekintélyét csak emelheti, ha nem kénytelen minden kicsiségben a detektív szerepét játszani. A „*Willst du was gelten, so mach dich selten*“ közmondás betartása semmi esetre sem csökkenti a

¹ Kemény i. h. 27. s k. 1.

² Mann i. m. 28. l.

tanári tekintélyt.¹ Nem tagadható le az sem, hogy az önkormányzat voltaképen a gyermekben élő szociális ösztönök, sőt államalkotó tendenciák pedagógiai értékesítését jelenti s ennyiben természetszerű következése a gyermekpszichológiának. Ha talán némi fentartással is, de igazat kell adnunk Lyttelton angol pedagógusnak: „A gyermek lelkében abban a pillanatban kezdődik meg az önzetlenség története, amelyikben felelős állást bizunk reá.”²

De az elméleti kiindulás és a pedagógiai megokolás helyességének elismerése nem tarthat vissza bennünket attól, hogy rá ne mutassunk a mozgalom hátrányaira, sőt veszélyeire is. Előbb azonban vissza kell utasítanunk egy igazságtalan támadást. Foerster Herbert Spencer tekintélyére hivatkozva azt állítja, hogy a mai iskola a despotikus önkény atmoszférájában neveli a leendő állampolgárokat s olyan egyéneket állít az állam szolgálatába, akik szolgálilag engedelmeskednek, de zsarnok módjára parancsolnak.³ Ismét olyan állítás, melyet csak a reformátor mindenáron való újítvásvágya magyaráz meg; sőtét színekkal festi meg a jelent, hogy annál jobban szembe tűnjék a napsugaras jövő.

Az első szempont, melyet ki kell emelnünk a *school city system* kritikai mérlegelésénél, hogy hívei aránytalanul túlozzák jelentőségét, amikor az egész iskolai élet középpontjává akarják tenni. Felejtik, hogy az iskolának első sorban mégis a tanítás és az általános emberré nevelés a kötelessége. Nem akarják észrevenni, hogy ehhez az általános célhoz viszonyítva a rend és fegyelem fentartásának megkönnyítését célzó önkormányzat csak csekély töredéke az iskola fentartásának. Szem elől tévesztik azt is, hogy az iskolaállam csak ott és annyiban valósítható meg, ahol és amennyiben a háttérben ott áll a tanári tekintély és szükség esetén segítségére siet a megfenekelett önkormányzati elvnek. És ha még azt is tekintetbe vesszük, hogy a Schulstaat u. n. törvényhozó hatalma és bíraskodó joga csak látszat és porhintés, aligha fogunk olyan nagyfoku hasonlóságot találni az iskola és az állam között, mint a *school city* pedagógusai látnak.⁴

De nemcsak egyetemes pedagógiai szempontból, hanem még az állampolgári nevelés szempontjából is túlbecsülik az önkormányzat jelentőségét. Mert bármily helyesnek és eredménnyel kecsegtetőnek látszik a mozgalom elméleti kiindulása, gyakorlatilag annál nehezebben realizálható a célkitűzése. Az óriási különbséget, mely az igazi állam és az iskolaállam között fennáll, semmiféle mesterkedéssel eltüntetni nem lehet. Akármilyen híven utánozzák az állami élet berendezését, valódi tartalmat és életet nem tudnak a kölcsönvett formába önteni.

¹ Foerster i. m. 108. l.

² U. o. 106. s k. l.

³ U. o. 108. s k. l.

⁴ Neubauer i. m. 40. s. k. l.

A *Junior Republic*, a német *Landerziehungsheim* vagy a francia *école nouvelle à la campagne* intézményeinél, ahol terjedelmes birtokok és épületek állanak a növendékek gondozása és igazgatása alatt, tehát az egész szervezetnek megvan a maga reális alapja,¹ még kevésbé érezhető a tartalom és forma aránytalansága, de annál szembetűnőbb a tulajdonképeni iskolaállamban. A mesterkéltné alkotmány, az igazi, nehéz küzdelmek és szenvedések árán kiküzdött alkotmány halvány mása, nem gyakorolhat mélyebb hatást a gyermek lelkére, mert nélkülözi a legfontosabb történeti elemet és mert sok esetben előtte érthetetlen fogalmak szolgálai átültetését jelenti. A külső apparátus, a sok hivatal eleinte minden bizonnyal imponál a 12—14 éves „állampolgároknak“, de amint megszokottá válik, elveszti varázsát, egyszerű játékszerré lesz és azt a hamis illúziót kelti a gyermekben, hogy az igazi állam sem jelent többet a felnőttekre nézve, mint reá nézve az iskolaállam. A külsőségek vadászása és a kellő pedagógiai tapintat hiánya könnyen épen az ellenkezőjét eredményezheti annak, amit a school city hívei olyan biztosra vesznek: igazi állampolgári érzület helyett ferde fogalomalkotásra és az államélet komoly méltóságába vetett hit csökkenésére vezet.² Mert az önkormányzat megismerteti a tanulókat az államélet külső formáival és technikai fogásaival, de nem vezeti be őket az államélet tulajdonképeni tartalmát kitöltő jogok és köteleességek helyes átélésébe és kevés biztosítékot nyújt az állampolgári erények harmonikus fejlődéséért.

Még más, gyakorlatibb irányú okok is szólnak az önkormányzati elv túltengő és kritikátlan alkalmazása ellen. Nevezetesen fel kell említenünk az időpazarlást. Az amerikai minták után berendezett iskolaállamok bonyolult közigazgatása és nagyképű törvénykezése bizonyára nem kevés idejét vonja el a nagyszámú érdekelt tisztviselőnek. S ha ehhez még hozzászámítjuk a nálunk elmaradhatatlan bürokratikus formák időfecsérlését, könnyű észrevennünk, hogy a Schulstaat a túlterhelés egyik nemének forrását fakasztja fel; az ifjúság figyelmét mellékvágányokra tereli és még jobban elvonja a tanulástól.

Erkölcsei szempontból nem hallgathatjuk el azon aggályunkat, hogy az iskolaállam a maga külsőségeivel jelentékenyen fejlesztené a gyermekben amúgy is meglévő hiúságot, beteges nagyravágyást és esetleg olyan helyzetek előállítására vezetne, melyek súlyosan sértik a tanári tekintélyt. Mert előállhat az az eset — már volt rá példa — hogy a tanár összeütközésbe jön a tanulókkal s az iskolaközösség, illetve az ifjúsági bíróság illetékesnek érzi magát az ügy elintézésére.

¹ V. ö. *Bäcker M.*: Die Landerziehungsheime in Frankreich. (Pädag.-Magazin 535.) Langensalza, 1911.

² Mann I. m. 28. s. kk. II.

Mi történik ekkor? Ilyen esetek bizonyára nem emelik sem a tanár, sem az iskola tekintélyét.¹

De nem folytatjuk tovább az okok felsorakoztatását. A felhozottak sem általában az önkormányzat elve ellen irányulnak, hanem csupán túlhajtásainak és kinövéseinek veszedelmeire utalnak. Az alapelv — ismételve hangsúlyozzuk — helyes; *cum grano salis* megvalósítva kétségtelenül értékes szolgálatokat tehet. Annál inkább, mivel a magyar középiskolák multjában, katolikusokéban és protestánsokéban egyaránt messzire visszanyúló előzményei vannak. De az eszközt nem szabad összetévesztenünk a céllal. *Nem az alkotmányosdi játék, vagy az ifjúsági bíróság elnökkel, ügyésszel, védővel és protokollummal a lényeg, hanem az ifjúságban szunnyadó szociális hajlamok keltegetése és bölcs középútat tartó értékesítése az állampolgári nevelés céljaira.* A felnőttek életviszonyainak kritikátlan, válogatás nélküli alkalmazása a gyermek sokban ellentétes viszonyaira megfosztja a gyermeki lelket zománcától anélkül, hogy helyette bevonná a komoly állampolgári kötelességtudás és érzület vértjével. Azért az önkormányzat elvének alkalmazásával nagy óvatosságra és finom pedagógiai tapintatra van szükség, mert különben a mellékcélok és külsőségek útvesztőjében elvesz a lényeg. A divat és külföld példája nem lehet irányadó. Az idegen minták szolgálai másolása felesleges. Nekünk olyan eszközök és formák után kell kutatnunk, melyek szerves összefüggésben állanak iskoláink eddigi fejlődésével és megfelelnek lelki strukturájának. Csak azért kapni valami után, mert új és tetszetős, kétes értékű, a pedagógiában meg egyenesen oktalan eljárás.

Annál kevésbé van szükség a school city szolgálai utánzására, mivel a középiskola mai berendezésében is számtalan eszközt és alkalmat kínál a jó állampolgár fogalmának ethikai hátterét kitöltő erények fejlesztésére. Ilyen eszköz mindenekelőtt a *játék*. A helyesen irányított társasjátékban tömérdek nevelő erő szunnyad, csak ki kell csiholni. Ne higyjük, hogy a nevelés komolysága veszít vele, ha a játék is eszközei közé illeszkedik. Sőt ellenkezőleg, játékaikban való részvételünkkel s azok irányításával igyekezzünk tanítványainkat is meggyőzni, hogy a játékból sohasem lehet teljesen kinőni s cáfoljuk meg a petyhüdt, koravén gyermekek hideg-józan felfogását, mintha a játék csak iskolába nem járó kicsinyekhez illő időtöltés volna. Tanítsuk meg növendékeinket helyesen játszani, mert ezzel az állampolgári nevelés ügyének teszünk megbecsülhetetlen szolgálatokat. A gyermek igazi egyénisége játékában nyilvánul s a lelkében lekötve élő szociális hajlamok és államalkotó tendenciák a tömegjáték során keresnek érvényesülést. Mert a játék erő kifejtést, munkamegosztást és önfegyelme-

¹ Kemény i. h. 35. s k. 1.

zést igényel s hozzászoktatja a gyermeket, hogy a cél elérése érdekében alárendelje magát a többségnek, azonkívül szemmel látható példáját adja annak, hogy mindenkinek emberül meg kell állania a maga helyét, legjobb tehetsége szerint betöltenie szerepét, mert minden mulasztás, vagy fegyelmezetlenség zavarja a játék harmoniáját s veszélyezteti az eredményt. A játék jó példa arra is, hogy minden szerep rátermettséget követel s ha valaki rátermettség nélkül, tisztán beteges ambícióból vállal valamely szerepet, keservesen kénytelen tapasztalni az erején felüli vállalkozás kudarcát. A játék nem tűr protekciót, csak a teljes demokráciát és a munkamegosztás hatalmas szociális elvét ismeri.¹

A játék hatalmas nevelőerejének kiemelése természetesen nem foglalja magában azt, hogy minden játék egyformán értékes. Vannak játékok, amelyeknek semmiféle nevelőhatásuk nincsen, sőt ellenkezőleg károsan hatnak a gyermek erkölcsi vagy érzelmi világára. Idetartoznak elsősorban azok, amelyek durvaságra, az egymás iránti köteles tekintet elhanyagolására, tehát épen a játék szociális hatásainak paralizálására vezetnek. Különösen akkor válnak veszélyessé az ilyen játékok, ha szenvedéllyé fokozódnak s nemcsak más, több nevelő értékkel bíró játékok mellőzését, hanem a kötelességek lazább felfogását is eredményezik. Ezért fontos, hogy az iskola növendékei játékára is kiterjessze figyelmét s irányításával igyekezzék hasznosítani a benne lappangó energiákat. Tanár és tanítvány ne csak az iskolateremben, hanem hébe-hóba a játéktéren is találkozzanak egymással. A játék közelebb hozza őket egymáshoz, több alkalmat ad a kölcsönös megismerésre és mindenekelőtt értékes szolgálatokat tesz az erkölcsi és szociális, vég-elemzésben pedig az állampolgári nevelés ügyének.

A játékkal rokon s hatásaiban vetekedő egyetemes nevelő eszköz a *testgyakorlás*. Alapeszméje szerint a test edzése, ügyessé és hajlékonyá tétele ugyan a rendeltetése, de erkölcsi kihatásainál fogva méltán sorozható az állampolgári nevelés eszközei közé is. Különösen a közösen végzett rendgyakorlatok szociális nevelő erejét kell itt kiemelnünk. A figyelemre, engedelmségre és egyéni beilleszkedésre nevelésnek, az egyed és a közösség függő viszonyának tudatossá tételére aligha lehet hathatósabb eszközt találni a közös tornagyakorlatoknál.² De a szabad- és szergyakorlatok is jelentékeny ethikai hatással vannak s akárhányszor mélyen bevágódó nyomokat hagynak a lélek tudatalatti régióiban, melyeknek létezéséről csak később szerzünk tudomást. A görög nevelés klasszikus példája minden elméleti fejtegetésnél meggyőzőbben mutatja, hogy a jól szervezett és helyesen irányított testedzés

¹ Gaal M.: A jövő iskolája. Budapest, 1909. 22. s. kk. II. Nógrády L.: A játék értéke a nevelésben. Magyar Középk. 1912. évf. 330. s. kk. II.

² Kemény F.: Magyar testnevelési rendszer. Magy. Paedagogia 1914. évf. 509. l.

milyen fontos és nélkülözhetetlen kiegészítése az általános nevelési feladatnak s milyen becses szolgálatokat teljesít a szép és harmonikus egyéniség fejlesztésében; de mutatja egyuttal azt is, hogy a testgyakorlás nevelői értéke egyenes arányban áll az egyetemes nevelési célhoz símulásával.¹ Legújabb reáliskolai utasításaink szerencsés tömörséggel fejezik ki ezt a több ezer éves igazságot: „Az iskolai testgyakorlás elsősorban nevelőeszköz; a szellemi és testi tulajdonságok összhangzatos képzése; nem öncél, hanem csupán eszköz. Csak az a testgyakorlat nevelő hatású, amelyre nézve a szervezetben megvan a készltség és a lélelben az elvégzésre való készség.”²

De a testgyakorlásnak erkölcsi kihatásain kívül még más vonatkozása is van az állampolgári neveléssel: egyik előfeltétele, mintegy előkészítője a legnehezebb állampolgári kötelesség, a *katonai szolgálat* teljesítésnek.³ Most a világháború borzalmai között különösen érezzük ezt az összefüggést. Most látjuk csak igazán, hogy a rendszeres testedzés és a testi ügyesség fejlesztése milyen fontos kelléke a katonának. Csakhogy ez a felismerés számos hivatásos és dilettáns pedagogust mindjárt jogosulatlan túlzásra ragad. Egyre többen akadnak, akik az egész középiskolai testnevelést minden más érdek kizárásával egyedül a katonai szempontnak akarják alárendelni; sőt vannak, akik már az elemi iskolán akarják kezdeni a katonás nevelést. Felesleges külön bizonyítgatni az effajta alkalomszülte egyoldalúságok pedagógiatlanságát. Elég, ha rámutatunk forrásukra: a cél és eszköz öntudatlan felcserélésére. A katonás nevelés sürgetői az előfeltételek helyébe mindjárt a végső célt igtatják: jó katonát akarnak neveltetni az iskolával, holott ennek feladata csak a jó katonában megkivántató testi és erkölcsi feltételek megalapozására terjed ki. Amint szellemi téren nem kívánhatjuk az iskolától, hogy tudósokat bocsásson ki falai közül, katonai tekintetben is érzük be vele, ha edzett testű, erős akarátú, erkölcsös, fegyelemre és engedelmességre nevelt ifjúságot bocsát a hadsereg rendelkezésére. Ne akarjuk időelőtti katonáskodással elsatnyítani a gyermeket, a korai katonai fegyelemmel megölni a gyermeki kedély derűjét, kiirtani eredetiségét és kezdeményező bátorságát. Szívleljük meg egy francia katonának, Legros-nak talán szigorú, de sok igazságot tartalmazó szavait: „Nem ismerek szánalmasabb és ügyetlenebb követelést, mint hogy az ifjak szervezete a katonai gyakorlatok paródiájának kényszerével fejlesztessék és hogy azokat a szervezeteket katonai szellemmel és ismeretekkel kell megtölni. A katona köteles-

¹ V. ö. *Quint J.*: A háború és a testi nevelés. A háború és az iskola. 170. l.

² Id. Kemény i. h. 508. l.

³ *Stölzle R.*: Neudeutschland und die vaterländische Erziehung der Zukunft. Paderborn. 1915. 29. s. k. l. *Kemsies F.* Die vaterländische und militärische Erziehung der Jugend. Leipzig—Hamburg. 1915.

ségét szentesíti a halál. A fegyvergyakorlatok fegyelmének az a feladata, hogy ezt a tudatot mintegy szuggesztióval, folytonos szellemi masszázzsal juttassa a katona agyába és minden ízébe. A katonai gyakorlatok másolata, mely nem nyeri el a borzadályos szentesítést, nem lesz egyéb, mint szentségtörő torzkép, mely annyival ártalmasabb, mennél inkább tettetik, hogy komolyan veszik. Mindaz a katonai cifrázkodás, melyet az iskolás fiú diákévei alatt elsajátít, nemcsak hogy nem ér fel az ezrednél nyert nyolcnapi kiképzéssel, de még pótolhatatlan kárt is okoz, mert mindenkorra eloszlatja azt a szent borzongást, melyet a fiatal katona érez, mikor először áll a tiszt előtt, aki az ő szemében a törvény, a haza élő képe.¹ Nil nimium. Heterogén célok hozzáelegyítésével ne tegyünk kockára a középiskola igazi célját.

A játékkal és a testedzéssel teljesen azonos elbírálás alá esik a *sport*: kellő mértékkel alkalmazva ugyanolyan erkölcsi hatásokat eredményez, elfajulásában ugyanolyan veszedelmekkel fenyeget. De itt még nagyobb óvatosságra és körültekintésre van szükség, mert a sport-szeretet könnyen szenvedéllyé fokozódhat s ahelyett, hogy építene, rombol, ahelyett, hogy új értékeket adna, a meglévőket is felemészti. Sajnos, a divat és az uralkodó korszellem, mely kelleténél magasabbra helyezi a testi erő kultuszát, nagyon megnehezíti az iskola irányító és ellenőrző munkáját s majdnem lehetetlenné teszi a helyesen értelmezett sportban szunnyadó nevelőerők kiaknázását.

Nem olyan egyetemes, de intenzív nevelő hatásáért mégis külön említést érdemlő nevelő eszköz a *cserkészmozgalom*, mely néhány évvel ezelőtt angol és német hatások alatt honosodott meg nálunk s rövidesen virágzásnak is indult. A mozgalom elsősorban az erkölcsi nevelés és a legtágabb értelemben vett jellemfejlesztés ügyét szolgálja ugyan, de programja bőségesen tartalmaz olyan elemeket is, melyek benne foglaltnak az állampolgári nevelés célkitűzésében is. A hazaszeretet, királyhűség, önállóság gondolkodásban és tettben, lovagiasság, bajtársias érzület, állandó tette való készség és gyors tájékozódó képesség minden helyzetben dísz nemcsak a jó cserkésznek, hanem a jó állampolgárnak is. A mozgalom legfőbb ereje, hogy erkölcsi követeléseit olyan formában tudja kifejezésre juttatni, mely számot vet az ifjú lélek romantikus hajlamaival s a magasabb ideál szolgálatát összhangba hozza a természetes kalandvágy kielégítésével. Külön érdeméül kell betudnunk, hogy a testedzést nemes tartalommal tölti meg s helyes mederbe tereli a túltengő sportszervelet.

Eszményeink gazdagsága és sokoldalúsága s a benne rejlő hatalmas nevelő erők mindenképen méltóvá teszik a cserkészetet a leg-

¹ *Mosso A.*: Az ifjúság testi nevelése. Ford. Karafiáth M. Budapest, 1910. 133. s. k. l.

melegebb felkarolásra. Az állampolgári nevelés ügye határozottan sokat nyer fejlesztésével. Azzal azonban tisztában kell lennünk, hogy a cserkészlet soha sem tehető olyan általános, mindenkire kiterjedő nevelő eszközzé, aminő a játék és a testgyakorlás. A legnagyobb pedagógiai hiba s az egész mozgalom eredetiségének és lendületének megbénítása volna, ha bürokratikus formába öltöztetnék s minden iskolában hivatalosan kötelezővé tennék. A hivatalos apparátus és a túlhajtott uniformizálás csak akadályozná erkölcsi és szociális hatásainak érvényesülését. Mint a nevelésben általában, a cserkészlet terén is vezető elvnek kell lenni, hogy a *legjobb is éppen csak hogy elég jó*.¹

A cserkészlettel kapcsolatban rá kell mutatnunk a szociális nevelésnek még egy újabban örvendetesen kultivált ágára, a *tanulmányi kirándulásokra*, melyek ügyes vezetés mellett szintén jó szolgálatokat tehetnek az állampolgári nevelés ügyének; mert nemcsak a tágabb értelemben vett szociális erények fejlesztésére adnak alkalmat, hanem lehetővé teszik számos politikai intézmény megismerését is s ezzel szilárdabb reális alapot vetnek az állampolgári ismereteknek.

Az állampolgári nevelés eszközei között külön helyet foglal el egy speciális, immár több mint száz esztendő óta visszatekintő magyar intézmény: az *önképzőkör*. Bár újabban számos támadást intéztek ellene és sokan szakkörök felállítását sürgették helyette, kétségtelen, hogy az önképzőkör megfelelő irányítás mellett jelentékeny szolgálatokat tehet az értelmi, erkölcsi és szociális nevelés kiegészítésében s ezzel közvetve az állampolgári belátás és érzület megalapozásában. Az iskoláénál szabadabb életével alkalmat ad a tanulók igazi egyéniségének megnyilvánulására, munkára ihlető légkörével kicsalja a hivatásszeretet első csíráit s az önálló dolgozás első szárnypróbálgatásait. Benső berendezésével, demokratikus, köztársasági formájával pedig éppen a társadalmi és állami életben legszükségesebb erényeket: a közösség érdekeinek megbecsülését, a bajtársi viszonyt, a kölcsönös megértésre törekvést, haza- és fajszeretetet s végül a fellépés és érintkezés formáinak finomodását istápolja. De ez az eszményi cél csak úgy valósul meg, az önképzőkör csak akkor marad múltjához méltó tényezője köznevelésünknek, ha a vezetők és tagok nemes versenyre kelve tartalommal, munkával töltik ki a hagyományos formákat. Nem az önképzőkörök eltörlésére, hanem megreformálására, új életárammal való felfrissítésére van szükség. A cél helyes, de a keretek kissé elavultak s a cél elérésére szolgáló eszközök túlságosan megmereved-

¹ *Alleram Gy.*: Néhány szó a cserkészmozgalomról. Magy. Középisk. 1913. évf. 247. s. kk. II. *Imre L.*: A boy scout mozgalom irányeszméi. Magy. Paedag. 1914. évf. 522. s. kk. II. *Sik S.*: A cserkészlet nevelő értéke. Magy. Középisk. 1916. évf. 19. s. kk. II.

tek. Szerető és hozzáértő munkával azonban könnyen lehetne segíteni a bajon s újra számottevő tényezővé lehetne tenni ezt a tiszteletreméltó intézményt. Az állampolgári nevelés érdeke mindenesetre fenntartása mellett szól.¹

Az eszmei kapcsolat révén említést kell tennünk az *iskolai ünnepelekről* is, melyek szintén nem közönséges nevelési és erkölcsi értéket képviselnek. Az állampolgári nevelés szempontjából főleg az teszi őket becsessé, hogy szorosabbra vonják a tanár és tanulók viszonyát s ezzel jelentékeny módon mélyítik az együvértartozás érzését, ilyen ünnepélyeken látja és érzi egész világosan a tanuló, hogy az iskolai társadalomnak szerves tagja s hogy a közös siker biztosítására, az iskola jó neve és tekintélye fokozására neki magának is közre kell munkálkodnia.²

Végül nem szabad megfeledkeznünk azokról az eszközökről sem, amelyek a helyesen értelmezett állampolgári érületől elválaszthatatlan szociális érzés kimélyítésére hivatvák. A *munka megbecsülésére* és *munkaszeretetre* kell nevelnünk. Értessük meg tanítványainkkal, hogy *a munka kötelesség, élethívátás*, melyet komolyan kell vennie mindkinek, aki meg akarja állani helyét az életben s hasznavehető tagja akar lenni annak a szociális környezetnek és nemzetnek, melynek részéül született. Mutassuk be nekik az életet a maga lüktető elevenességében és kimeríthetetlenül gazdag változatosságában. A régi pedagógusok váltig hangoztatták: *Non scholae, sed vitae discimus*, de amellett hermetice elzárták az iskolát az élettől, gondosan bedugtak minden rést, melyen az élet friss árama behatolhatott volna. A modern élet szövevényessége és a modern iskolára vágyó nagy feladatok nem tűrik ezt a mesterséges elzárkózást. Az iskolának, nemhogy kerülné, keresnie kell az élettel való kapcsolatokat, hogy növendékeit idejekorán megismertesse a künt reájuk váró viszonyokkal s ellássa őket a szükséges értelmi és erkölcsi kellékekkel. Azért keressük fel a különböző gyárat, műhelyeket és gazdaságokat, ismertessük meg tanítványainkkal az ott folyó munkát s értessük meg velök, hogy e munka legkisebb részletének is megvan a maga jelentősége az emberiség egyetemes életében épen úgy, mint az állam óriási gépezetében.³ Amennyire a nevelés érdekei engedik, hívjuk fel figyelmüket a hozzájuk közelebb eső életkorok, szülővárosuk, megyéjük politikai, közgazdasági és igazságszolgáltatási intézményeire s alkalomadtán magya-

¹ Szabó A.: Önképzőkör és szakkör. Magy. Középisik. 1912. évf. 194. s. kk. II. Kemény F.: A tanulók öntevékenysége és önkormányzata. I. h. 24. és 34 l. Suszter O.: Politikai nevelés. Magy Paedeg. 1914. évf. 181. s. k. l.

² Kemény I. h. 33. s k. l.

³ Gaal I. m. 26. s kk. II. Kerékgyártó A.: A gyárlátogatások. Magy. Középisik. 1913. évf. 507. s kk. II.

rázzuk meg nekik annak a nagy gépezetnek működését, mely gondoskodik annyi ember harmonikus együttélésének feltételeiről.¹ A munka és az intézmények mellett ne feledkezzünk meg az emberről sem. Vigyük be tanítványaink tudatába, hogy az ember értékelésénél nem a születés és vagyon, hanem a munka az irányadó. Aki becsülettel megállja helyét és hasznos munkát végez, derék ember és jó állampolgár, aki minden becsülésünket megérdemli, aki nem teljesíti hivatása kötelességeit, heréje a társadalomnak és rossz állampolgár, ha még olyan magas állásban van is.²

De lehetetlenség az állampolgári nevelés összes alkalmait és vonatkozásait felsorolni. Ez nem is szükséges. A pedagógiai tapintat könnyen megleti őket s megtalálja értékesítésük módját is. És ez a fontos. Az állampolgári nevelés érdeke nem új intézmények létesítését, hanem a mai keretek között kínálkozó bőséges alkalmak okos kihasználását kívánja.

¹ Mann i. m. 32. l.

² Erre vonatkozólag sok szép és megszívlelendő gondolat található Foerster Staatsbürgerliche Erziehung-jában és Gaal M. i. könyvében: A jövő iskolája. 9. s kk. II. L. még u. a. Az iskola belső életének reformja. Magy. Paedag. 1914. évf. 137. s kk. II.

IV.

Állampolgári tanítás a középiskolában.

Az állampolgári nevelés intellektuális részét illető problémák a *mit? és hogyan?* kérdése körül csoportosulnak. Minő tárgyi ismeretek közlése biztosítja legkönnyebben az állampolgári nevelés elé tűzött célok realizálását és minő módszerrel gyökereztetetők ezen ismeretek legmélyebbre a tanulók tudatában? Az első kérdésre vonatkozólag már meglehetősen kialakult az illetékes pedagógiai körök közvéleménye. Ha a részletekre nézve vannak is közöttük eltérések, abban mind egyetértenek, hogy az állampolgári ismeretek tárgykörét az alkotmánytan, az államjog, a polgári jog és a gazdaságtan megfelelő fejezetei szolgáltatják.¹ De már a második kérdésnél nagyon elágaznak a vélemények. Két árnyalat áll egymással szemben: az egyik külön tárgyként akarja bevinni az iskolába az állampolgári ismeretek tanítását, míg a másik a már meglevő tárgyakkal kívánja kapcsolatba hozni s az összefüggő, rendszeres tanítás helyett inkább az alkalmi tanítást sürgeti. Mind a két árnyalatnak megvannak a maga érvei, melyek tényleg megnehezítik a kérdés apodiktikus eldöntését.

Az alkalmi tanítás híveinek legfőbb érve, hogy új tantárgy felvétele újabb megterhelését jelentené az iskolának, amely pedig már most is roskadozik a reárárt feladatok súlya alatt. A laza összefüggésben levő ismeretanyagok új tárgyként való beillesztése elkerülhetetlenül felesleges részletezésekre vezetne, újabb ballasztal terhelné az amúgy is túlságosan igénybe vett emlékezetet s veszélyeztetné a sokat emleget-

¹ Miklóssy i. h. 90. l. *Hue de Grais*. Gegenstand und Methode des staatsbürgerlichen Unterrichts auf Grundlage des Staatsgedankens. Berlin. 1914. 6. s. kk. 11.

tett koncentrációt. Az alkalmoszerű tanításnál kevésbé fenyeget ez a veszedelem, mert itt az elmélet helyét konkrét tények foglalják el, a deductió nehéz és elvont fogalmait az inductió életteljes és szemléletes igazságai helyettesítik, melyeket esetről-esetre állapítunk meg a tanítás fonalán előkerülő tényekből. A pszichológiai és pedagógiai szempontok is az alkalmoszerű tanítás mellett kardoskodnak, mert a tényekből leszűrt és konkrét példákhoz tapadó igazságok minden bizonnyal mélyebben bevésődnek a lélekbe, mint egy rendszeresen felépített ismerethalmaznak bármily logikusan kapcsolódó részei.¹

Ezzel szemben a külön tanítás sürgetői arra hivatkoznak, hogy az alkalmoszerű tanítás tisztán a véletlenre bízza s a tanár szeszélyétől teszi függővé az állampolgári nevelés sorsát. Die Göttin Gelegentheit hat nur vorn an der Stirn Haare, hinten hat sie einen Kahlkopf. Und an diesen Kahlkopf hält sich alles „Gelegentliche.“² A rendszeres tanítást csak intézményesen lehet biztosítani; mert különben könnyen megtörténhetik, hogy fontos ismeretelemek megemlítése nélkül maradnak vagy különböző tárgyak keretében széttördelevé és összefüggésük kiemelése nélkül jutnak szóhoz. Nem nehéz elképzelni azt az esetet sem, hogy az egyes tantárgyak előadói fölösleges tehernek érzik a tárgyak körébe utalt állampolgári vonatkozásokat s megfelelő érzék és tapintat hiányában kiaknázatlanul hagyják őket vagy másokra hártják át. Végül pedagógiai szempontból is ajánlatosabbnak látszik, ha a szükséges politikai, jogi és gazdasági ismereteket nem mozaikszerűen, szétforgácsolva, hanem világosan áttekinthető s az összefüggéseket pontosan feltüntető rendszer mezébe öltöztetve adjuk elő.³

Mint látjuk, mind a két véleményt egyformán komoly érvek támogatják. Ha azonban kissé jobban utána gondolunk a dolognak, hamar rájövünk, hogy a két harcoló módszeren kívül még egy harmadik is képzelhető, mely magában foglalja amazok összes előnyeit hátrányaik nélkül. Nyilvánvaló, hogy ez a harmadik módszer, mint az előző kettő magasabb szintézise, szolgáltatja a nehéz kérdés megoldásának legegyszerűbb és legtermészetesebb módját. Az alkalmoszerű tanítás elevenségét és szemléletességét össze kell kapcsolnunk a rendszeres összefoglalás logikus áttekinthetőségével — ez a feladat. Ez pedig legkönnyebben úgy oldható meg, ha az állampolgári nevelést, mint vezető principiumot következetesen végig vezetjük s a középiskola minden tárgyának kötelességévé tesszük az állampolgári nevelést érintő vonatkozások hangsúlyozott kiemelését s a végén rendszeres formába öntjük az

¹ Rühlmann i. m. 135. s. k. l. Messer i. m. 186. *Friedrich Fr.*: Stoffe und Probleme des Geschichtsunterrichts. Leipzig—Berlin. 1915. 16. l.

² *Matthias A.* Krieg und Schule. (Zwischen Krieg und Frieden. 16.) Leipzig, 1915. 45. l.

³ Rühlmann i. m. 136. s. kk. ll. Messer i. m. 186. l.

elszórtan közölt ismereteket. Mivel azonban külön tárgy bevezetése tényleg aránytalan megterhelést jelentene, az összefoglalás és rendszerezés vagyis állampolgári ismeretek tanításának betetőzése legcélszerűbben a megfelelően módosított történettanítás keretében volna elvégezhető.

A történettanítás és az állampolgári nevelés közelebbi kapcsolatba hozatala minden erőszakolás nélkül keresztülvihető. Tárgyuk és céljaik szerint különben is igen közel esnek egymáshoz. A történettanítás legalább részben ugyanazokat a fogalmakat mutatja be fokozatos kifejtőzésükben, melyek jelen állapotukban kristályosodási tengelyei az állampolgári tanításnak. Műszóval élve úgy is mondhatjuk, hogy a történettanítás a közös fogalmak dinamikáját, az állampolgári tanítás sztatikáját adja. Hasonlóan közeli rokonság fűzi össze a két tárgy célkitűzését is. Mert a történettanítás köztudomású céljai: a történeti érzék és a történeti gondolkodás megalapozása s a történeti ítéletformálásra való képesítés végelemzésben az állampolgári nevelés céljaival egyező akarati elhatározásokat igyekeznek kiváltani, nevezetesen az emberiség, illetve ennek szűkebb köre, a nemzet kulturfeladatainak megoldásában való tevékeny közreműködésre törekszenek ösztönözni.¹ A két studium összekapcsolása tehát nem ütközik benső akadályba s azonfelül még azzal a megbecsülhetetlen haszonnal is jár, hogy módot nyújt az állampolgári tanítás legfontosabb fogalmainak keletkezésükben és viszontagságos fejlődésükben, tehát eleven valóságukban való bemutatására és ezzel jelentékeny mértékben megkönnyíti a tanulók lelkébe rögzítésüket.

Természetes, hogy az állampolgári tanítás súlypontjának áthelyezése a történettanítás vállaira bizonyos előfeltételek teljesítését igényli. De a szükséges módosítás, a reform gondolatával annál könnyebben megbarátkozhatunk, mivel keresztülvitelével több, más irányú és szintén jelentős követelést is kielégíthetünk. Ismeretes, hogy az utóbbi évek pedagógiai irodalmában milyen sűrűn szerepelt a szociológiai és nemzetgazdasági ismeretek s a legújabb kor története tanításának és a politikai földrajz visszaállításának sürgetése. De a nagy reformláz és az általános tervkovácsolás dacára mindeideig nem sikerült kielégítő módot találni a magokban véve jogosult követelések kielégítésére. Igaz, hogy a sikertelenségnek részben a középiskola kapuit döngető új tárgyak hatalmaskodó fellépése volt az oka, mert mindegyik triumfátori göggel *külön tantárgyként* akar bevonulni s szét akarta vetni a tanítás eddigi kereteit. Erről azonban szó sem lehet. Új tárgyak felvételét csak legégetőbb szükség indokolja. A túlterhelés és a decentralizáció veszedelmeinek kerülése mindenek-

¹ Friedrich i. m. 6. l.

előtt való érdek. A szóban forgó követeléseknél nem áll fenn a kikerülhetetlen szükségesség esete. Ellenben teljesen indokolt a bennök rejlő egészséges eszmék és nevelő hatású elemek beillesztésének sürgetése a tanítás mai rendjébe és tárgykörébe. És ezen a ponton találkoznak a kérdéses törekvések az állampolgári neveléssel, melyhez különben eszmeileg és tárgyilag is közeli rokonság fűzi őket. Külön-külön nem vonulhatnak be az iskola falai közé; azért mindannyian a történettanítás segítségével esedeznek, hogy legalább vezető gondolataikban, elveikben érvényesülhessenek a szerencsésebb helyzetben levő tárgyak versenyében. De a történettanítás a kért segítséget csak akkor adhatja meg, a különböző irányú kívánalmakat csak úgy elégítheti ki, ha mostani korlátait részben tágítják, részben célszerűbben vonják meg.

A reform szükségessége három irányban mutatkozik: *1. a heti órák számának felemelése, 2. a tananyag osztályonkénti beosztásának módosítása és 3. a felvett anyag korhatárának kitolása, illetve a jelen történetének fokozott figyelembe vétele tekintetében.* Legnehezebben vihető keresztül az első. Az egyik tárgy óraszámának emelése szükségképen a másikénak csökkentésével vagy pedig a heti órák számának szaporításával jár. Mindakét lehetőség nagy nehézségekbe ütközik és kényes érdekeket érint. De azért mégis meg kell történnie. A hozzá fűződő nagy érdekek, az életre és az állam számára való nevelés érdekei sürgetve követelik. Ma megvan hozzá a kellő háttér is. A világot rengető kataklizma nagyban éleszti a történeti érdeklődést s fokozza a történettanítás becsületét. Millió és millió tekintet mered a közelebbi és távolabbi multba, hogy kifürkéssze a nagy válság létrejöttének okait. De a legtöbben riadtan eszmélnék történeti tudásuk fogyatékosságára, sajnálattal veszik észre, hogy az iskola épen a legszükségesebb részeket: az utolsó évtizedek történetét és mozgató erőit nem ismertette meg velök. Hogy legalább a következő nemzedéket megkíméljék e kellemetlen tudattól, pedagógusok és laikusok ritka egyértelműséggel sürgetik a történeti tanítás anyagának kibővítését, részben átformálását; de a külső lehetőség megadására sürgetik a heti órák számának felemelését is. Mind a két irányban hivatalos részről is történetek már kezdeményezések. A szász kultuszminisztérium 1915. február 5-én kelt rendeletével az obertertia és untersecunda osztályokban épen a hazai történet és állampolgári nevelés érdekeire való hivatkozással egy-egy órával felemelte a történettanításra szánt heti órák számát.¹ A porosz vallás- és közoktatásügyi minisztérium pedig 1915. szeptember 2-án kiadott rendeletével mélyreható változtatásokat eszközölt a történeti anyag hagyományos beosztásában a legújabb kor

¹ Vergangenheit und Gegenwart. 1916. évf. 140. l.

története javára.¹ Ezeket a példákat kell követnünk nekünk is. Hiszen a történettanítás a mi köznevelésünknek ép oly fontos pillére, mint a németnek. Sőt a nemzeti öntudat állandó élesztgetése és ébrentartása révén nálunk még megbecsülhetlenebb kulturmissziót tölt be. De ha azt akarjuk, hogy hivatását tényleg betöltse és a vállaira rótt újabb feladatoknak is becsülettel megfeleljen, gondoskodnunk kell a lehetőség megadásáról azzal, hogy tágabb érvényesülési teret biztosítunk neki. E szerény kívánság annál könnyebben teljesíthető, mivel hetenkint és osztályonkint csak egy-egy, összesen tehát hat óra többletről van szó. Gondoljunk arra, hogy a történettanítás heti óráinak háromról négyre emelése még mindig kevesebb munkatöbbletet jelent és kevésbé rövidíti meg más tárgyak érdekét, mint merőben új tárgyak bevezetése, ami csak a történettanítás kibővítése árán kerülhető el.

A másik fontos és szükséges változtatás a tanított anyag korhatárának napjainkig való kiterjesztése. A nagy világégés talán megérlelésre juttatja ezt a kérdést is. Mert ma mindenki világosan látja az eddig követett eljárás fonákságát. Történettanításunk az utolsó félszázad eseményeiről egyszerűen nem vett tudomást. Minden útmutatás nélkül, egy csomó holt ismerettel bocsátotta útjára a tanulót; nem adta meg neki a lehetőséget, hogy a történeti órákon megismert fejlődésláncolatot bekapcsolja a körötte viharzó életbe. Az utóbbi évtizedek története példátlan gazdasági és technikai fejlődésével, állandó politikai és szellemi hullámzásaival s az események háttérben lappangó hatalmas történeti erők teljesen ismeretlen, nem létező fogalmak voltak történettanításunk szemében. Azért hatott reánk minden váratlan esemény, a kellő figyelemre nem méltatott erők minden nagyobb kilobbanása a villámcsapás erejével; azért állottunk teljesen tájékozatlanul, mikor az éveken át lappangó válság a mai nagy háborúban kitörésre jutott. De ki kell emelnünk azt is, hogy történettanításunk eddig is érezte a rákényszerített eljárás fonákságát, de a mostoha viszonyok miatt nem változtathatott rajta. A reformsürgetések és javaslatok jámbor kívánságok maradtak; a megmerevedett keretek nem engedték meg a túlterjeszkedést. Most végre elérkezett a sűrűtővé vált óhaj teljesítésének ideje. A történettanításnak és az állampolgári nevelésnek egyformán életérdeke a kiegészítés. Nélküle a „Non scholae, sed vitae discimus“ mondás, legalább a történettanítást illetőleg üres szólam marad.

Az előző két feltétel megvalósulása esetén a harmadik kívánság teljesítésének, a történeti anyag hagyományos beosztása megváltoztatásának nincsen semmi akadálya. A változtatást az állampolgári

¹ U. o. 373. s kk. ll. *Dékány J.*: A történelem-tanítás új rendje Poroszországban. *Magy. Paedagogia* 1916. évf. 305. s kk. ll.

nevelésre való tekintet teszi elkerülhetetlenül szükségessé. A tanítás folyamán elszórtan közölt állampolgári, főleg alkotmánytani és mezőgazdasági ismeretek rendszeres összefoglalását és kiegészítését a mai formák nem engedik meg. Az utolsó évtizedek történetének intenzívebb tárgyalása amúgy is jelentékeny gyarapodást jelent s ha mellette még csak némi teljességre törekvő állampolgári tanítást is be akarunk illeszteni, a mai anyagbeosztás nem tartható fent. A negyedik és hetedik osztály okvetlenül tehermentesítésre szorul. Heti négy óra mellett azonban ez nagyon könnyen keresztülvihető. Hiszen az eddigi beosztás cenzurái nem olyan természetűek, hogy a határok eltolását meg ne tűrnék. Nincs semmi akadály, hogy a harmadik osztályban tanult anyag határát 1526-tól 1711-re helyezzük át. Igaz, hogy a szatmári béke nem olyan epochális eseménye történetünknek, mint a mohácsi vész, de szintén fontos nyugvó pont, mely bizvást tekinthető a harmadik és negyedik osztály történeti anyaga határjelzőjéül. Ezen beosztással a negyedik osztályú történettanítás jelentékeny időtöbbletbe jut, mely lehetővé teszi neki a legújabb események részletes ismertetését s a most is meglévő politikai, földrajzi és alkotmánytani áttekintés lényeges kibővítésével a szükséges állampolgári orientáció megadását. Még kevesebb akadály van a világtörténeti anyag új beosztásának, mivel az ott szereplő korhatárok még kevésbé természetesek. Azonkívül ott a tanítás nevelés magasabb érdekeire való tekintettel szó lehet a régebbi anyag korlátozásáról is. Mert bármily fontosnak tartjuk a történeti fejlődés *egészének* feltüntetését, nem útasíthatjuk el azt a jogos kívánságot, hogy a hozzánk közelebb eső, tehát életünket nagyobb mértékben befolyásoló események ismertetésére különösebb súlyt helyezünk előadásunkban. Az ó- és középkori történet túlságos részletezése semmivel sem visz bennünket közelebb a történettanítás céljához, azért bátran mellőzhető. A lényeg az egyetemes fejlődés fonalának végig kísérése és nem összefüggés nélküli enciklopedikus ismeretek gyűjtése. Az anyag korlátozása s órák számának felemelése azután megengedi, hogy az ötödik osztály anyagát a középkor végéig, helyesebben a középkori intézmények (hűbériség, pápaság és császárság) aláhanyatlásáig, tehát körülbelül a XIV. század közepéig terjesszük ki. Ez a cenzura semmivel sem természetellenesebb, mint a mai hivatalos középkor kezdetét jelölő 476. évszám. Hogy az ó- és középkor két merőben ellentétes világnézetet és fejlődésmenetet képvisel, nem lehet akadály a egyesítésnek, mert a középkor kezdeteit (a népvándorlás megindulása, a ker. terjedése és megszilárdulása) már eddig is az ókorral kapcsolatban tanítottuk.

Az ó- és középkor egyesítése a mai hatodik osztályos anyagnak körülbelül a felét az ötödik osztályra hárítaná át, de viszont lehetővé tenné a jelenlegi hatodik osztálybeli korhatár kitolását 1789-re, a

francia forradalom születésévére. Ezzel a hatodik osztály a mostan heterogén anyag helyett jól kikerekített és szorosan összefüggő anyaghoz jutna, melynek legkiemelkedőbb pontjai volnának: az újkort előkészítő politikai és társadalmi változások, találmányok és felfedezések, szellemi mozgalmak (renaissance és humanizmus), reformáció és ellenreformáció, vallási küzdelmek, abszolutizmus és felvilágosodás. Végül a hetedik osztály a francia forradalomtól kezdődőleg az utolsó emberöltők eseményeivel foglalkoznék, különös súlyt helyezve a belső fejlődésre és az utóbbi félszázad történetének beható elemzésére. A történeti anyaghoz szervesen fűződnek az állampolgári ismeretek összefoglalása a német *Staatslehrék* és *Bürgerkundék* alkalmasan átdolgozott és minden felesleges cafrangtól megszabadított formájában. A politikai földrajzi áttekintés természetesen továbbra is megmaradna, de csak a leglényegesebb államokra és adatokra korlátozva.

A módosított történettanítás vázlata tehát ez volna:

Osztály	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
Heti órák száma	4	4	4	4	4	4
Tantárgy	Magyarország története 1711-ig	Magyarország tört. a legújabb korig. Politikai földrajz. Alkotmánytan.	Ó- és középkor a XIV. sz. közepéig.	Újkor a XIV. sz. közepétől 1789-ig.	Legújabb kor. Államtan.	Magyarország oknyomozó tört.

A történettanítás és az állampolgári nevelés intellektuális részeinek összekapcsolása az említett módosításokon kívül még egy követelményt támaszt a történettanítással szemben: *különös figyelembevételét minden olyan mozzanatnak, amelyet az állampolgári nevelés a maga céljaira felhasználhat.* Nem erőszakos, mindenáron való alkalmakeresésről vagy felesleges moralizálásról van itt szó, ha nem kizárólag az állampolgári nevelésben értékesíthető események és fogalmak nyomatékosabb hangsúlyozásáról. Erre pedig lépten-nyomon kínálkozik alkalom. Hiszen az állampolgári tanítás ugyanazon állam jelenét ismerteti, amelynek multját a történettanítás feltárja. Csak természetes, hogy amikor az egyikkel foglalkozunk, nem kerülhetjük el a másikkal való vonatkozásokat sem. A fenti követelmény tehát csak annyit jelent, hogy a két tárgy vonatkozásait tudatosan és határozottan kidomborítsuk. *Különösen fontos a világos és jól körülhatárolt fogalmak alkotása.* A politikai, gazdasági és társadalmi fejlődés vázolásánál nem elegendő az események egyszerű elbeszélése; előbb ki kell fejtenünk az ütközőpontot alkotó fogalmak tartalmát s nagyobb világosság kedvéért összehasonlítani a korábbi, esetleg későbbi fejlődésfokokkal is. Főleg az egyes korszakok végén nem szabad elmulasztanunk ezt a regisztráló és összehasonlító eljárást. Ugyanitt jó alkalom nyílik, hogy a fejlődés

eredményeit az állampolgári ismeretek szempontjai szerint csoportosítsuk (alkotmányos, jogi, gazdasági, társadalmi és szellemi fejlődés). Sajnos, a rendelkezésünkre álló tér szűk volta nem engedi, hogy a hazai történet tanítása folyamán kidomborítható összes szempontokat összeállítsuk úgy, mint a német állampolgári irodalom a világtörténettel tette.¹ De hiszen itt úgy sem lehet kötelező szabályokat megállapítani. Itt elsősorban a rátermettség és érzék dönt.

A történettanítás folyamán tudatosan, de rendszertelenül közölt állampolgári ismeretek összegezése és kiegészítése a negyedik, illetve hetedik osztály anyagának második felét kitevő *államtanra* vár. Ez a neve szerint új tárgy lesz hivatva szisztematikus formába önteni mindazokat a tanokat, melyek mint organikus szervezetet és mint az önálló nemzeti lét legkarakterisztikusabb megnyilvánulását mutatják be az államot. A rendszeresség természetesen nem egyértelmű a tudományos teljességgel. Az iskola csak a lényegnek, annak a minimumnak a közlésére szorítkozhatik, amennyire szüksége van minden művelt embernek, hogy az állammal szemben teljesítendő kötelességeire nézve tájékozódni tudjon s az állam kulturfeladatainak teljesítésében való közreműködését kötelességének ismerje fel. A teljességnél sokkal fontosabb az elevenség és szemléletesség; a történettanítás folyamán érintett konkrét tényekre való állandó hivatkozás s a magokban elvont fogalmaknak az emlékezetben levő eleven, eseményekhez és személyekhez tapadó képekkel való társítása. Különösen alsóbb fokon, a negyedik osztályban kell erre ügyet vetni. A nehezebb, elvontabb problémákat, főleg a bonyolult nemzetgazdasági kérdéseket kár volna feszegetni; ezeket bizvást a hetedik osztályra hagyhatjuk. Ugyanez áll a politikai és társadalmi élet finomabb árnyalatainak és az állam szociális feladatainak érintéséről is. Alsóbb fokon érzük be az alkotmánytan elemeinek, a polgári jogtannak és a legszükségesebb nemzetgazdasági ismereteknek (pénz-, adó- és vámügy) lehetőleg konkrét tanításával. Egyébként a tanítás tárgyainak közelebbi, részletekbe menő megjelölése az elvi kérdések eldöntése előtt még korai volna. A páratlan gazdaságú német Staatslehre és Bürgerkunde-irodalomból bőségesen lehet majd meríteni okulást; csak egyben nem szolgálhat például: terjedelem dolgában. A német alaposág igen sok felesleges és csak világos áttekintést gátló részletet dolgozott beléje; a teljességre való törekvés

¹ Igen tanúságos és eszmékben gazdag Friedrich említett munkája: *Stoffe und Probleme des Geschichtsunterrichts*. Jó áttekintést nyújtanak még: *Seidenberger I. B.*: Staatsbürgerliche Erziehung im geschichtsunterricht der höheren Schulen. (Schriften der Vereinigung für staatsbürgerliche Bildung u. Erziehung 4.) Leipzig—Berlin, 1912. *Wolf H.*: Staatsbürgerliche Erziehung auf den höheren Schulen, besonders auf dem Gymnasium. (U. o. 5.) Leipzig—Berlin, 1912. Vogel i. m. és a *Vergangenheit und Gegenwart* számos cikke.

mellett megfeledezett a lényegről. Már pedig az állampolgári tanításnak nem bravurosan felépített tudományos rendszer csillogtatása a célja, hanem az állam mivoltának feltárása s a kultur- és jogállam fogalmában kifejezésre jutott célok megvalósításában való közreműködést sürgető akarás felébresztése.

Az állampolgári nevelés gondolatának, mint az egész iskolai tevékenység egyik vezető principiumának következetes keresztülvitele első sorban a történettantítást érinti, de követeléseket támaszt más tárgyakkal szemben is. A sokat emlegetett koncentráció elve gyakorlatilag azt jelenti, hogy az államéletre való nevelés nagy és halasztást nem tűrő feladatának megoldásában tehetsége szerint közre kell munkálkodnia valamennyi tantárgynak. Hiszen kisebb-nagyobb számmal mindegyik tartalmaz vonatkozásokat, melyeket jó haszonnal lehet értékesíteni az állampolgári belátás, illetve az állampolgári érzület erősítésében és mélyítésében. Ha nagyobb pedagógiai érdekek sérelme és erőszakolás nélkül tehetjük, nem szabad elszalasztanunk ez ilyen alkalmak kiaknázását. De viszont óvakodnunk kell a másik végtől is: a mindenáron való alkalomkeresés vagy túlságosan messzevezető moralizálás csak ártalmára van a jó ügynek.

Bár minden tárgy tartalmaz a állampolgári nevelés céljaira értékesíthető elemeket, mégis van közöttük bizonyos fokozati különbség: egyik többet tehet, mint a másik. Tartalmánál fogva legtöbb kapcsolat fűzi az állampolgári nevelés eszmeköréhez a vallástant, a magyar és a klasszikus nyelvi oktatást, a számtant s a föld- és természetrajzot. Elsősorban tehát ezeknek a tárgyaknak kötelessége a történettantítás munkájának támogatása, színezése és kiegészítése új elemek hozzáelegyítésével.

A *vallástan* feladata az állampolgári nevelés mélyebb ethikai alapjainak megvetése az ember helyének megjelölésével s az emberi élet céljainak szabatos körvonalozásával. Mert akármennyit beszélnek szociáletikáról és vallástól független erkölctanról, egészen bizonyos, hogy a kulturállam abszolút értékének hirdetése nem helyettesítheti a törvényeknek a vallás transcendens tanaiból folyó s lélekbe írott szankcióját. A vallástantól független erkölctan, a *laïque morale* tanítása talán elegendő lehet a rendőrállam követelményeinek kielégítésére, de nem elegendő az erkölcsi feladatok megoldására is hivatott jog- és kulturállam eszményének megvalósítására. Az állampolgári nevelésnek nem szabad kimerülnie az *ad és követel, kap és tartozik* száraz rovatait kitöltő regisztrálásban, hanem mély lelki hatásokat kiváltó s nemes idealizmustól áthatott tevékenységnek kell lennie.¹ Ezért nem nélkülöz-

¹ Miklóssy J.: Az állampolgári nevelés Franciaországban. Magy. Középkisk. 1914. évf. 264. s. k. l.

heti a vallás hatalmas segítő jobbját. Foerster szavaival élve : „A látható világ a láthatatlanon nyugszik. Az erkölcsi világnak a vallás világában kell horgonyt vetnie : ha a pusztá szociológiára és szociál-ethikára hagyatkozik, úgy rövidesen időleges áramlatok és egyoldalú érdekek egyszerű viszfényévé süllyed és nem bírja meg többé az egyetemes állami kulturát.“¹ A francia *instruction moral et civique*, mely nem akar tudni az erkölcsstan és vallás elválaszthatatlan kapcsolatáról, kigúnyolása, nem ideálja az igazi állampolgári nevelés eszméjének.

A magyar nyelvi oktatás különösen alsófokon nyújt hathatós támogatást az állampolgári nevelésnek ; közvetve a nemzeti érzület és hazafias szellem ápolásával, közvetlenül pedig jól megválasztott és ügyesen összeállított olvasmányaival. Jó például szolgálhatnak ebben a tekintetben a svájci elemi iskolák használatára készült elemi alkotmánytanok, melyek vonzó elbeszélések formájában ismertetik meg a gyermekekkel a legelvontabb államtani fogalmakat is. Az egyik például két család ügyes-bajos dolgait beszéli el.² Leírja egy csűr leégését s ezzel kapcsolatban megismerteti a tűzoltást és a tűzrendészetet, majd tovább menve bemutatja a falu közigazgatását. A csűr felépítésénél viszály támad a szomszédal, ami alkalmat ad a békebíróság, egy halálos kimenetelű falomlás pedig az esküdtszék intézményének és ügymenetének megismertetésére. A község temetőjének tervbe vett megváltoztatása alkalmul szolgál a közgyűlés és a parlamenti tárgyalási formák bemutatására. És így folytatódik tovább. Kiindulásul és keretül mindig a leg-egyszerűbb viszonyok és a mindennapi élet apró-cseprő eseményei szolgálnak s a „szürke“ teoriákat mindenütt eleven és színes történetkékké pótolják.³ Hasonló megoldást kell keresni a mi magyar nyelvi oktatásunknak is. Az első és második osztály olvasókönyvébe hasonló szellemű, jól megírott és vonzó formába öltöztetett elbeszéléseket kell beilleszteni. Az ilyen kis történetek mindennél alkalmasabbak a tanuló érdeklődésének felkeltésére. Az érdeklődés pedig a legalkalmasabb talaj az elbeszélésből levont állmpolgári tanulságok lélekbe és emékezetbe vésésére. Ily módon egy kis reformmal, mindössze néhány megfelelő olvasmány felvételével biztos alapot vethetünk a későbbi állampolgári tanítás és nevelés számára. Magasabb fokon, főleg az irodalmi oktatás fokán szintén segítségére lehet a magyar nyelvi tanítás az állampolgári nevelésnek a nemzeti érzület és a nemzeti lét legmagasabb formája, a nemzeti állam sorsa iránti szerető érdeklődés fejlesztésével. Még fontosabb volna, ha az írásbeli tételek megállapításánál is ügyet vetnének az állampolgári nevelés érdekeire s a tárgyalt írók (főleg Széchenyi és Deák) műveiben található ilyenfajta kincseket jobban kiaknáznák.

¹ Foerster i. m. 97. l.

² *Schneebeli* : Verfassungskunde in elementarer Form. Zürich, 1882.

³ Messer i. m. 234. s. k. l.

A *klasszikus nyelvi oktatás* szintén közeli kapcsolatba hozható az állampolgári neveléssel. A klasszikus világ bemutatása lépten-nyomon alkalmat ad a mai viszonyokkal való összehasonlításra s ezzel a fogalmak körvonalainak élesebb megvonására. Különösen az írók értelmezéséhez szükséges reáliák megbeszélése és az állami régiségek részletezése nyújt bőséges alkalmat ilyen irányú kitérésekre. A görög és római élet a maga jól kikerekített történetével, egyszerű és könnyen áttekinthető s mégis sokban a mienkkel analog állami és gazdasági berendezkedésével különben is igen alkalmas és amellet teljesen objektív, mert a jelen küzdelmeitől távolálló anyag egyes államtani és nemzetgazdaságtani fogalmak szemléltetésére és konkrét tartalommal való megtöltésére. Pöhlmann Róbert, a kiváló német történetíró egyik művésziesen megírt szellemes értekezésében meggyőző módon bizonyítja, milyen jó szolgálatokat tehet a klasszikus tanítás a jó állampolgár eszményének megvalósításában.¹ Csak azután ne feledkezzünk meg arról sem, hogy az ókor és a jelen között meglevő hasonlóságoknál még számosabbak az eltérések és ne essünk abba a hibába, hogy a tényleg meglevő nevelő kincsek kiaknázása címén öncéllá tegyük az eszközt. Ilyen hiba volna, ha az állampolgári nevelés címén a papirusokat és a feliratokat is tanulmányok körébe vonnánk, mint egy német tudós ajánlja.² Az óvilág tanulmányozásának a jelen mélyebb átértését kell elősegítenie, ehhez azonban nem szükséges, hogy a hellenisztikus és római Egyiptom közigazgatását aprólékosabban ismerjük, mint tulajdon hazánkét.³

A *számstant* főleg gyakorlati része sorozza az állampolgári nevelés segédeszközei közé. A példák anyaga, anélkül, hogy különösebb célzatosság vezetne bennünket kiszemelésében, fényt deríthet sok adat számbeli vonatkozásaira és a minduntalan kínálkozó összehasonlításokkal nagyban elősegítheti a világos és határozott fogalomalkotást. A számbeli adatok és a statisztikai összevetések, melyek egyébként olyan könnyen elpárolognak az emlékezetből, ezen a réven elevenséget nyernek és jobban megrögződnek. Különösen abban az esetben, ha a tanár nem mulasztja el néhány magyarázó szóval és összehasonlító adattal még jobban megvilágítani értelmöket. Közvetlen az állampolgári nevelés érdekeit szolgálják a számtantak ama fejezetei, amelyek

¹ Das klassische Allertum in seiner Bedeutung für die politische Erziehung des modernen Staatsbürger. *Pöhlmann R.*: Aus Allertum und Gegenwart II. Aufl. München, 1911. 1. s. kk. II.

² *Laudien A.*: Die griechischen Papyri im Dienste der staatsbürgerlichen Erziehung Vergangenheit und Gegenwart, 1913. évf. 296. s. kk. II. és Griechische Inschriften im geschichtlichen und altsprachlichen Unterricht. U. o. 1914. évf. 273. s. kk. II.

³ Friedrich i. m. 16. I.

a pénzzel, a valutával, az értékpapirokkal és hasonló tárgyakkal foglalkoznak. Ilyen témák tárgyalásánál önként kínálkozik az alkalom tágabb perspektívák nyitására.

Hogy a *földrajzi oktatásnak* sok köze van az állampolgári neveléshez, minden kétségen fölül áll. Hiszen a történettanítás mellett a földrajz van hivatva első sorban az állampolgári tanítás alapfogalmainak konkrét tartalommal való kitöltésére.¹ Sajnos, a mi földrajz-tanításunk jelenlegi sanyarú helyzetében a legjobb akarat mellett is csak nagyon csekély mértékben tud eleget tenni ilyen irányú kötelezettségének. A legalsóbb osztályokra szorítva, enciklopedikus teljességgel és túltengő geológiai velleitásokkal megterhelve alig adhat valamit abból, aminek marandó értéke volna az állampolgári nevelés terén. Pedig egy kevés jóakarattal és a valóban megérett reform végrehajtásával egyik legerősebb támasza lehetne állampolgári tanításunknak.

Végül még a természetrajzot kell említenünk a segédtudományok sorában; egyes részei az étellel való vonatkozások és a gyakorlati alkalmazások felemlítésével igen hasznos segédei lehetnek az állampolgári tanításnak, főleg gazdasági kérdésekben.

* * *

Az elmondottak távolról sem meritik ki az állampolgári nevelés alkalmait és eszközeit. Ez nem is lehetséges. A fogalom tág köre nem engedi, hogy minden vonatkozását paragrafusokba foglalják. Mint minden nevelési kérdésben az elmélet itt is csak iránymutató, útjelölő; az eredmény nem annyira rajta, mint inkább a tanár egyéniségén és jóakarátán fordul.

A fenti soroknak nem is az a rendeltetésük, hogy teljesen kimerítsék a tárgyat, hanem hogy utaljanak fontosságára s keressék az utat a gyakorlati kivitel felé. Láttuk, hogy az állampolgári nevelés gondolata nem egyes pedagógusok ötletéből született szellemi divat, hanem tisztos múlttal bíró eszmei áramlat, mely a korviszonyok minősége szerint majd erősebben, majd gyengébben érezhető. Láttuk azt is, hogy legújabb s talán minden eddiginél hatalmasabb hullámverését a demokratikus fejlődés, a jogok és kötelességek egyensúlyozásának vágya s a modern állam rendkívül szövevényes feladatát megkönnyítő mélyebb állampolgári belátás hiányának érzése idézte elő. Végelemzésben tehát az életre nevelés gondolata áll mögötte. A kor szociális irányzata

¹ *Schöne E.*: Die politische Geographie und ihre pädagogische Bedeutung für die Grundlegung einer politischen Welt- und Lebensanschauung. Pädag. Studien, XXXV. (1914.) évf. 123—133. és 194—210. ll.

magyarázza, hogy az életre nevelésnél csak a közösség érdekeit hangsúlyozza s az összes szociálpedagógiai törekvéseket az állam, mint a közösség eszméjének legméltóbb képviselője felé tereli. Igyekezünk beigazolni, hogy a mozgalom kellő korlátok között maradván jogosult és szükséges; befogadása gazdagabbá és reálisabbá teszi az iskola munkáját s közelebb viszi az élethez. A nevelés egyetemes célját nem változtatja meg, de új lehetőségeket jelöl ki a jellemfejlesztés egyes, eddig elhanyagolt területein. Az iskola programjába illesztése tehát kötelesség, melyet a nevelés célja és az állami élet fokozódó jelentősége eléggé indokol. E kötelesség előtt más iskolákkal egyetemben a középiskolának is meg kell hajolnia s módokat keresnie teljesítésére. A feladat nem könnyű. A cél világos. A megoldás lehetőségei is kezdenek már kibontakozni, de sok részlet még homályos. A magyar középiskola azonban bizonyára megtalálja ezen új feladatának nyitját is s lelkesedéssel és odaadással fogja teljesíteni a belőle reá háruló új kötelességeket.

Sajtóhibák: 6. l. a. 10. s. célozzák e. h. célozza. 6. l. a. 5. s. respublika e. h. republica. 13. l. f. 11. s. Mirabeau e. h. Mirabeau. 13. l. f. 12. s. Stephan e. h. Stephani. 13. l. f. 20. s. Sándor Ernő e. h. Jámbor E. 17. l. f. 22. s. még e. h. míg. 22. l. f. 13. s. helyezkedni e. h. helyezkednie. 26. l. u. s. legfurfangosabban e. h. leghangosabban. 29. l. f. 4. s. mai e. h. mi. 29. l. a. 19. s. ethikai e. h. ethnikai. 29. l. a. 2. s. iskolákra e. h. iskolára. 36. l. f. 19. s. nevelés e. h. belátás. 39. l. a. 5. s. elengedhetetlen e. h. elengedhetetlenül. 43. l. f. 12. s. indiai. e. h. indián. 45. l. a. 16. s. fenntartásának e. h. céljának. 56. l. a. 4. s. akar e. h. akart. 59. l. f. 2. s. mezőgazdasági e. h. nemzetgazdasági. 59. l. f. 10. s. cenzúrai e. h. cezúrai. 59. l. a. 9. s. cenzura e. h. cezura. 64. l. 1. j. Allertum e. h. Altertum.

II.

Adatok az intézet történetéhez.

I. Iskolánk és a háború.

A VKM. 14092/1915. számú rendelete értelmében a háborúnak iskolánk életére gyakorolt hatását a következőkben vázoljuk :*

I. *Az intézeti épület.* Intézeti épületünk részben volt csak katonai célokra lefoglalva. A katonai hatóság 1914. évi nov. 2-ától kezdve tanteremül foglalta le tornatermünket az 5. honvédgyalozezred önkéntesei számára. Ilyen célra szolgált tornatermünk az 1915. év karácsonyáig. 1915 nyarán önkéntes iskolául használta az 5. honvédgyalozezred intézeti rajztermünket is.

Az intézeti épületben és felszerelésében kár nem esett.

Intézetünk Szeged város tanácsának 45090/1914. számú határozata értelmében helyet adott az otthonából kiszorult III. ker. áll. polg. fiúiskolának, mely délutáni oktatással (2—6 óráig) 1914 nov. 2-án kezdte meg működését intézetünkben és folytatta a jelen 1915/16. iskolai év egész folyamán át.

Helyet adott továbbá intézetünk az 1915—16. évben az intézet dísztermében a máv. altiszti tanfolyamának 4 hónapig.

Intézetünk pincehelyiségét a katonaság az 1914—15. évben és az 1915—16. év márciusáig használta.

A háború a tanítás normális menetében is bizonyos változásokat idézett elő. Az 1914—15. iskolai évben Révai József dr. és Tóth Lajos kegyesrendi tanárok nem foglalhatták el helyöket, mert őket 1914 augusztusában tábori lelkészi szolgálatra hívták be. Óráikat a tanári kar tagjai látták el óraösszevonással. Mivel népes intézetünknek csak

*A VKM. rendelete értelmében az adatokat főbb vonásaikban s összegezve a múlt tanévről is közöljük.

egy német tanára maradt, a német nyelvet az összes osztályokban heti 2 órában tanítottuk. A latin nyelvi órák számát összevontuk a II. A) és V. osztályban 4-re, a magyar nyelvét a II. A) osztályban 3-ra, a földrajzét az I. A) és I. C) osztályban 2-re, a számtanét az I. A), I. C), II. A), II. B), II. C), III. A) és III. B) osztályban 2-re, az I. B) osztályban 3-ra, a rajzoló geometriáét az I. A), I. B), I. C), II. A) és II. B) osztályban 2-re, elhagytuk a szépírást az I. A) és I. B) osztályban. Így a két tanár távolléte miatt a heti órák összege az 1914—15. évben az I—VIII. osztályban 38-al lett kevesebb. 1914 november 2-ától a tornateremnek önkéntes iskolául történt lefoglalása miatt a tanév végéig szünetelt a tornatanítás.

Mivel az iskolaorvost és egészséggtantanárt, Gidófalvy Béla dr. honvédtörzsrósvost a hadiállapot miatt kórházi szolgálatra vonták be, szünetelt az 1914—15. tanév folyamán az egészséggtannak mint rendkívüli tantárgynak tanítása a VII. és VIII. osztályban. Tiszt hiányában nem tarthattuk meg a katonai gyakorlatokat és a céllövést sem. Rövid időre alakult céllövő tanfolyam az 1896. és 1897. születési évfolyamból önként jelentkezett VII. és VIII. osztályú növendékeink számára Koós Kálmán honvédszázados vezetése alatt.

Az egészséggtan és katonai gyakorlatok tanítása ugyanazon okból a jelen 1915—16. tanévben is szünetelt.

A francia nyelvet, mint rendkívüli tárgyat az 1914—15. évben a jelentkezettek csekély száma, az 1915—16. évben tanár hiánya miatt nem tanítottuk.

A jelen 1915—16. tanévben is volt óráösszevonás. Lényegesebb változás a német nyelv heti óráösszegében volt. Mivel Révai József dr. a jelen iskolai évben is tábori lelkészi szolgálatot teljesített, az igazgatón kívül intézetünknek csak egy német tanára maradt. A sok párhuzamos osztály miatt ketten nem tudták ellátni a teljes óraszámot, ezért a német órák számát a III. B) osztályban 3-ra, a IV. A)—VIII. osztályban 2-re vontuk össze. A heti órák összege 8-al lett kevesebb. Nagyobb fokú változás mutatkozott továbbá a mennyiséggtan heti óraszámában. Két mennyiséggtanárunknak a tábori lelkészi szolgálatot teljesítő Tóth Lajos teljes óraszámát kellett helyettesítenie és ezenkívül — egy geometriatanárunk lévén csak — a geometriai órák ellátásában is részt kellett vennie. A heti órák számát összevontuk az I. A)—II. B) osztályban 4-ről 2-re, a III. A) és B) osztályban 3-ról 2-re. Ez heti 12 órát jelentett. A rajzoló geometriát összevontuk az I. A) és I. C) osztályban heti 3 órától 2-re. Összesen 2 órával.

Mivel egy földrajztanárunkat mennyiséggtan és egyet német nyelv tanítására kellett igénybe vennünk, a földrajzórák számát apasztanunk kellett az I. A), I. B), I. C) és II. A) osztályban 3-ról 2-re. A heti órák összege tehát 4-el apadt.

Az óraösszevonás (26 óra) kevesebb volt, mint az 1914—15. évben (38 óra).

Mikor Tóth Lajos katonai szolgálatából 1915. okt. 16-án hazajött és okt. 20-án munkába állt, az összevonást a mennyiségtanból, a geometriából és 2 óra kivételével a földrajzból is megszüntettük. Midőn a kegyes-tanítórend főnökének intézkedéséből nov. 9-én a tatai kegyesrendi főgimnáziumba távozott, egy tábori lelkésszé bevonult kegyesrendi tanár óráinak helyettesítésére, újból a hazatérte előtt érvényben volt tárgyfelosztást léptettük életbe.

A katonai hatóság 1915 karácsonyára kiürítette tornatermünket és így 1916 jan. 10-én — egy tornatanárunk lévén csak — osztályonkint heti 1 órában, összesen 14 órában megkezdtük a tornatanítást.

Mivel a vkm 1916 jan. 8-án kelt 155267. számú rendelete értelmében az intézetünkben szereplő óraösszevonást nem találta teljesen indokoltnak, azért a tank. kir. főig. jan. 24-én 137/1916. szám alatt elrendelte az összevonásnak lehetőleg teljes megszüntetését, a heti óraszámnak maximálisra, u. n. hadi óraszámra való emelését és ily értelemben új tárgyfelosztás készítését.

E két rendelet értelmében készített új tárgyfelosztásunkat Értesítőnk IV. rovata tünteti fel. A II. félévben eszerint folyt a tanítás. Betöltetlen maradt 14 torna- és 5 szépírási óra.

II. *Az intézeti tanárság.* 1. Az 1914—15. tanévben az intézetnek 3 tanára teljesített katonai szolgálatot. 1914 augusztusában vonultak be Révai József dr. és Tóth Lajos kegyesrendi tanárok tábori lelkészi szolgálatra. A háború folyamán mindketten a II. oszt. lelkészi érdemkeresztet kapták a vitézségi érem szalagján. Révai József dr. hivatása teljesítése közben tifuszba esett, de belőle szerencsésen felépült. Jelenleg Tirolban teljesít szolgálatot.

Tóth Lajos 1915 okt. 16-ig teljesített szolgálatot. Ekkor rendelkezési állományba helyeztetvén, tanszékét okt. 20-án elfoglalta. Nov. 9-én a kegyesrend főnöke a rend tatai főgimnáziumához rendelte szolgálattételre.

Buday Gyula rendes tornatanár 1915 febr. 15-én vonult be mint egyéves önkéntes a szegedi 5. honv. gy.-ezredhez. Jelenleg hadapród és a gépfegyverosztályhoz van beosztva az orosz harctéren.

2. A bevonult tanárok óráit a tanári kar tagjai látták el.

3. E helyettesítés miatt az igazgató és 9 intézeti tanár órátöbblete heti 27 órát tesz ki.

4. A tanárok arra törekedtek, hogy a háború erkölcsi mozzanatait a tanítás és nevelés munkájában értékesítsék. Főleg az erős vallási és nemzeti érzés, faji öntudat és az összetartás nevelésére volt gondjuk. A háború meggyőzött bennünket arról, hogy az eddiginél is nagyobb mértékben magyarrá kell nevelnünk a jövő generációt érzésben és

gondolkodásban. Éreztük, hogy lelket kell lehelniünk az egyes tárgyak előadásába és az édes anyai föld szeretetére, megbecsülésére kell nevelniünk az ifjúságot. Küzdelmeink megmutatták a helyes irányt: a hazai föld lángoló, áldozatra, életre-halálra kész szeretetét, faji jótulajdonságainknak tiszteletét és megbecsülését kell belenevelniünk az ifjúságba. Másfelől igazolva láttuk a magyar középiskola hagyományait. Helyesen jártunk el a múltban, midőn a materialis világnézet képviselőivel szemben az idealizmust, az önzetlen munka gondolatát, a magasabb, erkölcsi alapokon nyugvó világfelfogást plántáltuk bele ifjúságunkba. Ezt a világnézetet kell továbbra is képviselnünk. Az áldozatkézség, altruizmus, hősi elszántság képviselői elsősorban ennek a világnézetnek híveiből kerültek ki és az erkölcsi értékek tiszteletén felépült világfelfogással szemben kitűnt az ellenkező világnézet inferioritása. Ilyen szellemben igyekeztünk alkalomadtán, egyelőre öltetszerűen, reflexiók alakjában az események özönéből kiragadni és megvilágítani azon mozzanatokat, melyek nevelési szempontból alkalmasaknak látszottak, de érezzük annak szükségét, hogy a háború maradó értékű tanulságait a jövőben nevelési rendszerünk szervezetébe beillesszük.

Iskolai dolgozatokat is adott fel a tanári kar a háborúval kapcsolatban. Ilyen témák szerepeltek: A magyar katona. A magyar vitézség a világháborúban. Katonáink karácsonya. Mennek a katonák. Levél a harctéren levő testvéremhez. Katonavonat. Sebesült katonák érkezése. Egy esemény a háborúból, mely lelkesedésemet növelte. Levél a harctérré. Elképzelem azt a várva-várt időt, mikor majd győztes katonáink hazajönnek. Levélben meg kell írni egy idegenben lakó barátunknak, hogy nálunk milyen ifjúsági ünnep volt a gorlicei áttörés emlékére. Az az eszköz, mely a gyalogos katona felszereléséből leginkább megragadta figyelmemet. A háborús játékonyságok és jelvényeik. Buzdító beszéd a harcba induló tanulótársakhoz. Beszéd a hazáért elesett sírjánál. Hadbainduló katonáink vonulása az utcán. Egy életkép a háborús karácsonyból. Ifjúsági beszéd a győzedelmes béke ünnepén. Búcsúzás harctérré induló iskolatársaimtól. Levél egy harctéren küzdő barátomhoz. „Mondottam, ember: küzdj és bízza bizzál!”

Az önképzőköri pályatételeket is vonatkozásba hoztuk a múlt és jelen iskolai évben a háborúval. Ilyen pályatételeink voltak: A vallás és a háború. A vallás vigasztalása a háború szenvedéseiben. Nemzeti küzdelmeink és irodalmunk. Háborús költészetünk. Verses mű a háborúval kapcsolatban. (Lirai költemény, elbeszélés, drámai kép.) A világháború történelmi megvilágításban. A keleti kérdés története II. Katalantól. Az Árpádok külpolitikája. Az elekromosság szerepe a világháborúban.

Az 1914—15. évben a tanári kar tagjai nagy érdeklődés mellett tar-

tottak aktuális tárgyú felolvasásokat, szabadelőadásokat a közönség és az érettebb ifjúság számára az intézet dísztermében. Balanyi György dr. „A háború genezise“ címen 4 felolvasást; Biró Imre „A háború és az iskola“ címen 1 felolvasást; Sebes Ferenc dr. „A háború és kultúránk“, „A háború és vallás“ címen két szabadelőadást; Vézner Károly „A háború és irodalmunk“ címen 1 felolvasást.

Ezek iránt az előadások iránt a közönség az 1915—16. évben is szép érdeklődést tanúsított. Balanyi György dr. „Az olasz hadüzenet történeti és lélektani háttere“ címen 3 felolvasást tartott; Biró Imre „Háborús nevelési feladatok“ címen 1 felolvasást; Kiss István „Magyar nemzeti érzés és erkölcsi erő a világháborúban“ címen 1 felolvasást; Para Imre „Robbantó szerek“ címen 2 felolvasást; Vézner Károly „Világháború és futurizmus“ címen 1 felolvasást. Aktuális vonatkozásokkal szötte át Balanyi György dr. okt. 6-án, Vézner Károly nov. 19-én és Szalay István március 15-én mondott ünnepi beszédét; Czimmermann Pál május 1-én mondott a Kárpátok jelentőségéről az ifjúságnak beszédet.

5. Hogy az iskolában szemmel látható emlékei is legyenek ennek a világháborúnak, ennek lezajlása után különösen volt és benne részt vett tanítványaik útján háborús emléktárgyakat fogunk gyűjteni.

6. A tanári kar az 1914—15. évben hadi kölcsönkötvényeket 8800 K értékben jegyzett. Az 1915—16. évben pedig 16000 K értékben.

A tanári kar adománya a hadbavonultak családjainak felsegítésére, a katonák karácsonyára, a vak katonák, katonaaárvaik stb. részére 1914—15. évben 1364 K. Az 1915—16. évben 1119 K.

7. A tanári kar tagjai az 1914—15. évben a nagyidőket megértő lélekkel és hazafias készséggel vettek részt a lelkipásztori teendők végzésében, anyagi áldozattal és vigasztaló szóval a háború sebesültjei fájdalmainak enyhítésében. Szalay István Szilveszter-és Karácsonyestén a sebesültek részére rendezett házi ünnepélyen beszédet mondott a Vöröskereszt-kórházban. Para Imre hadi beszédet mondott a katonáknak a szeged-rókusi templomban. Prelogg József az ifj. énekkarral működött közre a sebesültek részére rendezett karácsonyesti házi ünnepélyen. Lelkészi teendőket végzett: Sebes Ferenc dr., Prelogg József és Sümegi Gyula a Vöröskereszt-Kórházban, Bujár Károly a tisztikórházban, László József a napközi otthonban.

A Szegedi Szabadoktatási Egyesület kérelmére Balanyi György dr. „A Dardanellák“ és Sebes Ferenc dr. „Isten és a háború“ címen tartott előadást a városháza tanácstermében.

A tanítónőképző intézet felső osztályú növendékei s a Mi asszonyunkról nevezett nővérek részére ugyanilyen tárgyú és tartalmú előadást tartott Balanyi György dr. és Sebes Ferenc dr.

Az 1915—16. évben lelkeszi teendőket végeztek: Bujár Károly,

László József, Para Imre, Sümegi Gyula és Uitz Mátyás kegyesrendi tanárok.

A Szegedi Szabadoktatási Egyesület kérelmére a városháza tanácstermében előadásokat tartottak Balanyi György dr. „Olaszország területi követelései“ és Vézner Károly „Háborús népköltészet“ címen.

A tanítónőképző intézet felső osztályú növendékei és a Mi asszonyunkról nevezett nővérek részére előadást tartottak László József és Sümegi Gyula.

III. A *tanulók*. 1. Az 1914—15. évben önként vonult be katonai szolgálatra a VIII. osztályból 1 tanuló.

2. A besorozott tanulók száma az 1914—15. tanévben: a VII. osztályból 7, a VIII. osztályból 10 tanuló. Az 1915—16. tanévben: a IV. B) osztályból 2, az V. A) osztályból 1, a VI. osztályból 8, a VII. osztályból 11, a VIII. osztályból 21 tanuló.

3. Az intézet régebbi tanulóira vonatkozó adatok, a kitüntetések, fogságba esés és hősi halálesetek közlését a békekötés utáni időre halasztjuk.

4. *Ifjúságunk hazafias lelkesedéssel vette ki részét a hadi kölcsönkötvények jegyzéséből*. Jegyzései részben alapítványi természetűek a segélyező-egylet javára, részben magánjegyzések. Jegyzései az 1914—15. tanévben:

a) Az ifj. segélyező-egylet javára jegyzett az I. C) osztály 1 drb 50 K-ás (Steiner Tibor), a II. B) osztály 1 drb 50 K-ás és 1 drb 100 K-ás (Nógrády János), a III. A) osztály 1 drb 50 K-ás, a IV. B) osztály 1 drb 50 K-ás, az V. osztály 1 drb 50 K-ás, a VI. osztály 1 drb 50 K-ás, a VII. osztály 2 drb 50 K-ás, a VIII. osztály 3 drb 50 K-ás kötvényt, összesen 650 K névértékben.

b) A tanulók magántulajdont képező jegyzése: az I. A) osztályban 600 K, a II. B) osztályban 1750 K, a III. B) osztályban 400 K, a IV. A) osztályban 2300 K, az V. osztályban 800 K, a VI. osztályban 1.000 K, a VII. osztályban 1.000 K, a VIII. osztályban 850 K, összesen 8.700 K névértékben.

c) *Az ifjúság adakozása az 1914—15. tanévben*: A hadikötvények jegyzése után fenmaradt apróbb összegeket a katonák karácsonyi ajándékához csatoltuk és pedig: a III. A) osztályban 0·25 K-t, a IV. B) osztályban 6·55 K-t, az V. osztályban 27·55 K-t, a VI. osztályban 27·55 K-t, a VII. osztályban 49·— K-t, a VIII. osztályban 13·45 K-t, összesen 124·35 K-t.

A katonák karácsonyára rendezett külön gyűjtésnek eredményeként 425·20 K-t küldöttünk Budapestre a m. kir. honvédelmi minisztérium hadsegélyző hivatalának. A hadbavonultak gyermekeinek karácsonyfájára helyben rendezett dec. havi gyűjtés eredménye 201·36 K.

A hadbavonultak családjait segélyező országos bizottság tőkénének

gyarapításához 272 szövetségi jelvény megvételével, 272 K-val járult hozzá ifjúságunk. A hadbavonultak gyermekei részére felállítandó napközi otthon sorsjegyeiből megvett 60-at 60 K értékben. A kath. Socialis Missziótól a hadbavonultak családjának felsegítésére rendezett gyűjtés eredményeként 101 K-t küldöttünk Budapestre.

d) A vkm. 5102/1914. eln. sz. rendelete értelmében szederceserje levelet is gyűjtettünk tanulóinkkal és 5 zsák szederceserje levelet küldöttünk a honvédminisztérium hadsegélyző hivatalának.

Az elrendelt fémgyűjtés eredményeként 5 mm-t Szeged szab. kir. város gyűjtéséhez csatoltunk.

Az 1915—16. évben az ifjúság hadi kölcsönkötvény jegyzései részben alapítványi természetűek voltak az ifj. segélyző-egylet javára, részben magánjegyzések.

a) Az ifjúsági segélyző-egylet javára a III. hadi kölcsön alkalmával jegyzett az I. B) osztály 1 drb 100 K-ás, a II. A) osztály 1 drb 100 K-ás, a II. B) osztály 1 drb 100 K-ás, a III. B) osztály 1 drb 50 K-ás, a IV. A) osztály 1 drb 50 K-ás, az V. A) osztály 1 drb 100 K-ás, a VII. osztály 1 drb 50 K-ás, a VIII. osztály 1 drb 50 K-ás, a többi osztályok együttesen 1 drb 100 K-ás és 1 drb 50 K-ás kötvényt, összesen 750 K névértékben.

A IV. hadi kölcsön alkalmával jegyzett az I. B) osztály 1 drb 50 K-ás, a II. A) osztály 1 drb 50 K-ás, a II. B) osztály 1 drb 50 K-ás, a IV. A) osztály 1 drb 50 K-ás, a VI. osztály 1 drb 50 K-ás, a VII. osztály 1 drb 50 K-ás, a VIII. osztály 1 drb 50 K-ás, a többi osztályok együttesen 2 drb 100 K-ás kötvényt, összesen 550 K névértékben.

b) A tanulók magántulajdont képező jegyzése az 1915—16. évben: A III. hadi kölcsön alkalmával az I. A) osztályban 600 K, az I. B) osztályban 2150 K, az I. C) osztályban 3600 K, a II. A) osztályban 600 K, a II. B) osztályban 1150 K, a III. A) osztályban 800 K, a III. B) osztályban 11250 K, a IV. A) osztályban 500 K, a IV. B) osztályban 350 K, az V. A) osztályban 400 K, a VI. osztályban 600 K, a VII. osztályban 7100 K, a VIII. osztályban 1400 K, összesen 30500 K névértékben.

A tanulók magántulajdont képező jegyzése a IV. hadi kölcsön alkalmával: Az I. A) osztályban 900 K, az I. B) osztályban 5350 K, az I. C) osztályban 700 K, a II. A) osztályban 200 K, a II. B) osztály 2050 K, a III. A) osztályban 70500 K, a III. B) osztályban 1100 K, a IV. A) osztályban 11600 K, a IV. B) osztályban 150 K, az V. A) osztályban 1850 K, az V. B. osztályban 1100 K, a VI. osztályban 1500 K, a VII. osztályban 200 K. Összesen: 97200 K.

c) Az ifjúság adakozása az 1915—16. évben:

A hadi kölcsönkötvények jegyzése után fenmaradt apróbb összegekből 50 K-t küldöttünk az elpusztult kárpáti falvak javára. A tüdő-

vész ellenes ligába intézetünk 357 tanulója iratkozott be. Tagsági díjuk 20 f. Tagságidíjuk fejében 71·40 K-t küldöttünk be a liga igazgatóságához.

Klucsik Ferenc növendékünknek a februári hangversenyen kisorsolt képe jótékonycélra 264 K-t jövedelmezett. 14·90 K-t küldöttünk a szegedi vakok és 14·90 K-t a szegedi siketnémák intézetének. A gyermeknaptárért 19·50 K-t küldöttünk az állatvédő egyesületnek. Katonák pamutjára 10 K-t, a katonák karácsonyára 303·03 K-t küldöttünk a Hadsegélyző Hivatalnak. Mindenszentekre koszorúmegváltás címen 28 K-t küldött az ifjúság a Vöröskeresztnek. A bolgár Vöröskereszt céljaira 121·80 K-t gyűjtöttünk.

Fernbach Károly II. A) oszt. tanuló halálakor 50 K-t küldöttünk koszorúmegváltás címen a polgármesteri hivatalnak.

A hadbavonult katonák részére 6 láda könyvet küldtünk.

5. Az ifj. énekkar közreműködött a sebesültek részére rendezett karácsonyesti házi ünnepélyen és a Szegedi Szabadoktatási Egyesület háborús délutánjain.

6. A tanulók előmenetele, szorgalma, valláserkölcsei állapota, magaviselete a háborús esztendőben általában megnyugtató volt. Találkoztak egyesek, kik főleg a hiányosabb szülői ellenőrzés miatt kifogás alá estek, de általában megnyugvással nyilatkozhatunk ifjúságunk tanulmányi előmeneteléről és magaviseletéről.

7. Mezőgazdasági munkára ifjúságunk ajánlkozott, de segítségét nem vették igénybe.

8. Az ifjúsági egyesületek közül az önképző- és szavalóköri bemutatott gyűlésein és ünnepélyein a mai háborús költészet termékeit, tagjaik ilyen költemények elszavalásával résztvettek a tanárok felolvasásai alkalmával a háborús délutánokon, a segélyző-egylet pedig a szokottnál nagyobb mértékben igyekezett ruhával és könyvekkel ellátni a szegény tanulókat.

9. A hadi felolvasások és ilyen jellegű ünnepélyek alkalmával a közönség szép számmal jelent meg intézetünk dísztermében, kimutatta érdeklődését és méltánylását az iskola ilyenmő munkája iránt és általában, mint máskor, úgy most is éreztük, hogy a közönség érdeklődéssel kíséri tanító- és nevelőmunkánkat.

10. A múlt iskolai évben Értesítőnkben panaszt tettünk, hogy egyes növendékeink, a szokottnál nagyobb számban, a világháború lélektani hatása alatt megnövekedett romantikus hajlamaik, a rendesen hiányosabb ellenőrzés és a kalandvagyakat ébresztő mozdramának engedelem nélkül való sűrű látogatása miatt súlyosabb kihágásokat követtek el és ezért eltanácsoltattak, igazgató és osztályfőnöki megrovásban részesültek, a jelen iskolai évben e tekintetben javulást állapíthatunk meg. Szórványosan akadtak csak olyan növendékek, kiket erősebb dorgálásban kellett részesítenünk. Nem panaszkodhatunk arról,

hogy a háború eldurvította volna az ifjúságot, sőt növendékeink jórészenek adakozási készsége határozottan az altruisztikus érzés fokozódásáról tanúskodik.

IV. A tanulók létszáma várakozásunk ellenére megnövekedett, főleg a magántanulók száma szaporodott. Feltűnő a leánymagántanulók számának emelkedése. Érdekes jelenség, hogy egyre szaporodik azon növendékek száma, kik más iskolafajban végzett tanulmányaikat gimnáziumi végzettséggé igyekeznek kiegészíteni, hogy felsőbb tanulmányokat végezhessenek.

V. *Változások az intézet kezelésében levő tőkékben.* A kezelésünk alatt álló iskolai alapokból hadi kölcsönkötvények jegyzésére a következőket használtuk fel az első hadikölcsön kibocsájtása alkalmával:

a) az ifjúsági segélyző-egyesület vagyonából	5070.— K
b) A Gyorsírókör alapját	214.62 K
c) A Máthé-Prelogg alapot.	102.83 K
d) A Testnevelési alapot	150.56 K
e) Az önképzőkör alapját	1452.43 K

Összesen: 6990.44 K

Ezen alapok felhasználásával 71 drb 100 korona névértékű 6⁰/₀-os hadi kölcsönkötvényt jegyeztünk. Az iskola többi alapja már állami értékpapirokban volt elhelyezve. A második hadikölcsön kibocsájtása alkalmából a gyorsíró-kör alapjából 2 drb 100 K névértékű 5¹/₂⁰/₀-al kamatozó kölcsönkötvényt jegyeztünk.

A harmadik hadikölcsön kibocsájtása alkalmával jegyzésre a következő iskolai alapokat használtuk fel:

a) Az ifjúsági segélyző-egyesület vagyonából	1942.— K
b) Az ifj. Tóth Péter-alapot.	971.— K
c) A Testnevelési alaptól	48.55 K
d) Az önképzőkör alapjából	97.10 K
e) A gyorsírókör alapjából	388.40 K

Összesen: 3447.05 K

Ezen alapok felhasználásával 35 drb 100 K névértékű és 1 drb 50 K névértékű 6⁰/₀-os hadi kölcsönkötvényt jegyeztünk.

A negyedik hadikölcsön alkalmával a következő jegyzést tettük:

a) Az önképzőkör alapjából	300.— K
b) Az ifjúsági segélyző-egyesület vagyonából	1000.— K

Összesen: 1300.— K

Ezen alapok felhasználásával 1 drb 1000.— K és 3 drb 100.— K névértékű 6⁰/₀-os hadi kölcsön kötvényt jegyeztünk.

II. A) Az intézet állapota.

1. *Tanári testület.* A tanári testületben az 1915—16. iskolai évre a következő változás történt: A kegyes-tanítórend kisgyűlése Keller János igazgatót rendi kormánytanácsossá választotta. Mint rendi kormánytanácsos Budapestre költözött. Rövid egy évig volt intézetünk rátermett, lelkes vezére, de ez az egy évi munkásság is maradandó nyomokat hagyott intézetünk történetében. A kartársak és az ifjúság őszinte szeretete és ragaszkodása kísérte új munkakörébe. A távozásával megüriült igazgatói állást a rend kormánya Prelogg Józseffel, intézetünknek 17 éven át volt tanárával töltötte be.

Sebes Ferenc dr. kegyesrendi tanárt a rend kormánya Kolozsvárra helyezte és a rend ottani tanárképző intézetében a rendi tanárjelöltek szellemi vezetésével bízta meg. 3 évig volt az intézetnek buzgó, lelkes, nagyképzettségű tanára.

Az eltávozottak helyébe jöttek Uitz Mátyás a rend tatai főgimnáziumából és Ohmacht Nándor a rend budapesti tanárképző intézetéből.

A tanári testület tagjai: az igazgató, 20 rendes tanár, 2 rendes tornatanár és 3 rendkívüli tanár. A nem róm. kath. hitoktatók száma 5. Összesen 31.

Révai József dr. kegyesrendi, Buday Gyula tornatanár és Gidófalvy Béla dr. egészséggtantanár — mint azt „Iskolánk és a háború“ c. rovatban elmondottuk — egyáltalán nem, Tóth Lajos kegyesrendi tanár csak igen rövid időre foglalhatta el helyét.

Rendfőnöki engedéllyel intézetünk két tanára, Balanyi György dr. és Czimmermann Pál 1915 okt. 21-től a Kath. tanítóképzőben tanította a történelmet és alkotmánytant a képző elhúnyt tanára, Waldmann György helyett.

2. *Alakuló értekezlet.* A tanári testület az 1915—16. tanévre augusztus 28-án alakult meg.

Ezen alakuló gyűlésen az igazgató bemutatta a tantárgyak felosztásának tervezetét, kijelölte az osztályfőnököket, megállapította a tanárok egyéb teendőit. Tüzetes megbeszélés tárgyát tették az ifjúság szellemi és erkölcsi érdekeit illető első teendők.

A tanárok egészségi állapota az egész iskolai éven át kedvező volt. Hosszabb ideig tartó helyettesítés nem vált szükségessé. A helyettesítések csak rövid ideig tartottak.

3. *Az iskolai év kezdete.* A VKM. 76455—1915. és a tank. kir. főig. 1070—1915. számú rendelete értelmében rendes időben nyitottuk meg az évet. Aug. 30-án és 31-én tartottuk meg a javító-, felvételi-, pótló- és magánvizsgálatokat. Szept. 1., 2., 3. és 4. napján folytak le a beiratások. A két első napon csak helybeli tanulókat írtunk be, a két utolsón pedig a vidékieket. Az iskolai évet szept. 5-én ünnepélyes

„Veni Sancte“-val nyitottuk meg és 6-án kezdtük meg a rendes tanítást.

Az egész iskolai év folyamán 877 tanulót írtunk be. A múlt tanévhez képest 84 főnyi növekedés volt. A jelen tanévben is 14 osztályt nyitottunk meg és pedig: 3 első, 2 második, 2 harmadik, 2 negyedik, 2 ötödik, 1 hatodik, 1 hetedik és 1 nyolcadik osztályt.

4. *Az intézeti épület.* Az épület minden oldalról szabad, a helyiségek világosak, könnyen szellőztethetők és az egészségügyi követelményeknek megfelelők. Az intézet folytonos fejlődése miatt azonban már nem rendelkezik elégséges termekkel. Ezért a tankerületi kir. főigazgató hivatalos látogatása alkalmával ismételten sürgősen megkövetelte az épület kibővítését. Követeli egy, a modern igényeknek mindenben megfelelő tornacsarnok építését, mert a mostani tornaterem 154 és fél négyszögméter alapterületével semmikép sem felel meg ezen intézetnek, melynek csaknem minden osztályában meg van a maximális 60 tanuló. Ennyi tanulóval, ily szűk helyen, melynek jórészt a tornaszerek foglalják le, mivel nincs megfelelő tornaszertár, nem lehet rendes tornagyakorlatokat rendezni. Különben is elavult és nehezen fűthető. Nincs az intézetben görögpótló tanterem, nincs hely a filológiai múzeum számára, nincs természetrajzi előadóterem és ifjúsági könyvtárhelyiség; e két utóbbit ugyanis osztálytermekké alakítottuk át a párhuzamosítások folytán. A díszterem annyira szűk, hogy az intézet ünnepélyein, melyeken a város közönsége is megjelenik, a nagyszámú ifjúságnak nincs helye. Ezekben a hiányokon az illetékes tanügyi körök véleménye szerint úgy lehetne segíteni, ha az iskolafenntartó város a tornacsarnok helyén egészen új, kétemeletes épületet emelne, amelynek földszinti részén a tornacsarnok kapna helyet, amely egyszersmind iskolaünnepok tartására is alkalmas lenne, az első és második emelet pedig az iskola többi céljaira szolgálna.

A szükséges szárnyépület emelését a tanügyi kormány már egyszer el is rendelte 81621/1909. sz. leírátában, mire a városi tanács megbízta a mérnöki hivatalt a tervezetek elkészítésével, a kedvezőtlen pénzügyi viszonyok miatt az építkezés kérdése azonban eddig megoldatlanul maradt. Megsürgette a kibővítést az 1912—13. tanévben a vkm. kiküldötte, dr. Ottó József, miniszteri biztos is, amidőn intézetünket meglátogatta.

A város tanácsa az 1913—1914. iskolai évben új terveket készítettett. Ezek szerint a jelenlegi tornaterem helyén egy kétemeletes szárnyépület emeltetnék, melynek földszintje a tornaterem szükséges mellékhelyiséget foglalná magában, első és második emelete az iskola céljaira szolgáló többi szükséges helyiséget szolgáltatná. Az új, modernül felszerelendő, karzatokkal ellátandó s így iskolai ünnepélyek tartására is alkalmas tornaterem pedig az útca vonalában e szárny-

épülettel derékszöget alkotva emelkednék. Reméljük, hogy a háború okozta pénzügyi viszonyok jobbrafordultával az intézetnek rég óhajtott kibővítése és az új tornaterem felépítése meg fog valósulni.

5. *Egészségügy.* A tanulók egészségi állapota a lefolyt tanévben általában megnyugtató volt. Vörheny, kanyaró, tifusz, fültőmirigylob, bárányhimlő mutatkozott sűrűbben.

A halál egy izben látogatta meg intézetünket. 1916 febr. 20-án halt meg Fernbach Károly II. A) oszt. kedves, szép reményű növendékünk.

A tanulók egészségügye az iskolaorvos felügyelete alatt áll. Mivel ő az év folyamán katonai szolgálatot teljesített, az igazgatótól felkért orvos véleményezte hivatalos megvizsgálása után az igazgatónak a tornázás alól való felmentését azon tanulóknak, akiknél ez valamely testi fogyatkozás miatt szükséges, továbbá azon tanulók elhelyezését a tantermekben, akiknek szemhibája, vagy nagyothallása kivételes intézkedést tesz szükségessé. A iskolaorvos helyett egy megbízott orvos megtartotta az iskolai év folyamán a szemvizsgálatot, amelynek alapján, mint örvendetes jelenséget konstatálhatjuk, hogy trachoma nem fordult elő. A himlőoltást a kerületi orvos úr megtartotta.

A vkm.-nek az ifjúság testet fejlesztő és erkölcsi nevelése érdekében kiadott rendelete kapcsán az ifjúságot az iskolán kívüli viszonylataiban is ellenőriztük — lehetőség szerint. A konviktusokban való elhelyezés, étkezés ellen panasz nem merült fel. Egészségtelen lakás miatt átköltözködés, vagy célszerűtlen táplálkozás miatt a kosztadótól való elvétel az iskolai év folyamán nem vált szükségessé.

Az iskolaorvos az „egészségtant“ katonai szolgálata miatt nem taníthatta a VII. és VIII. osztályban.

A vkm. 1903. évi 1125. és 1905. évi 171. eln. számú rendelete ismételten sürgeti, hogy a tanári testület minél több oldalról ismertesse az ifjúsággal az alkoholizmus romboló hatását a testre és lélekre egyaránt. Ezen rendelet követelményeinek megfelelően hittanáraink vázolták az alkoholizmus romboló hatását az erkölcsi életre, természetrajztanáraink az állati sejtre, a filozófia tanára rámutatott a pszihikai elváltozásokra, ismertette a lelki betegségeket, melyeknek szülőoka az alkoholizmus. A filológia tanára is belevonta előadásába az alkoholizmust, midőn a római élet képét vázolta és a történelem tanára is, mikor a népek erkölcsi emelkedéséről és hanyatlásáról szólt. Legtágabb tere azonban az intézet egészségktanárának van az alkohol romboló hatásának ismertetésére, aki az egyes betegségek okainak fejtegetésénél rendszeren ki szokott terjeszkedni az alkoholizmusra is.

Az ifjúság testi nevelése érdekében felhasználjuk a rendelkezésünkre álló eszközöket. A kötelező játékokat az újszegedi Erzsébetligetnek e célra igen alkalmas, gyepes és fákkal szegélyezett területén gyakorolták tanulóink. Télen sport gyanánt a korcsolyázást gyakorolják.

Az úszás sportját állandóan gyakorolják, nyáron a Tiszában, a zordabb időben a közfürdők elég tágas uszodáiban. A tanórák közti 10 percre a tornaudvar áll az ifjúság rendelkezésére. Nyári tornahelyül az épület 1480 négyzetméter nagyságú és tornaszerekkel ellátott udvara szolgál, melyet az utca felől két sor fa szegélyez.

6. *Tanszerek.* Az egyes szertárak gyarapodásáról „Szertárak“ c. rovatunkban számolunk be részletesen.

A tanári könyvtárnak főleg a tanári önképzéshez szükséges műveket és folyóiratokat szereztük be. Az ifjúsági könyvtár, amelynek gyarapítására az új tandíj szabályzat értelmében minden tanuló után évi 1 K-t fordíthatunk, kötelező olvasmányokkal, szórakozásra és önképzésre szánt egyéb művekkel kellőképp gyarapodott. Mindezekről részletesen a „Tanári és Ifjúsági Könyvtár“ c. rovatunkban számolunk be.

7. *Segélyezési ügy.* Részint a várostól, részint az egyházmegyei hatóságtól vagy a szegedi kegyesrendi háztól kezelt alapítványokból e tanévben is több ifjú nyert jutalmat (L. Az iskolai év bezárása c. fejezetet).

Tóth Péter úr és neje az 1914—15. évben 1000 koronás alapítványt tett tragikus véget ért fia, ifj. Tóth Péter emlékére. Címe: „Ifj. Tóth Péter alapítvány“. Kamataiból szegény, jó viseletű és szorgalmas tanulók kapnak segítyt. Az alapítvány alapító-levelét az 1915—16. évben elkészítettük és kamatait jutalmul kiosztottuk.

Az 1915—16. évben több alapítvánnyal szaporodott az intézetünkhöz kötött alapok száma:

a) Aczél Soma és neje, szül. Mannheim Paula úrnő 1000 (ezer) K névértékű 4°/o-al kamatozó Járadék Kötvényt helyeztek el Szeged város főpénztáránál jutalomdíj-alapítványul egyetlen fiok, egykori kiváló növendékünk, Aczél Iván 46. gy.-ezredbeli hadnagy emlékére, ki a kárpáti harcokban 1915. évi febr. hó 18-án hősi halált halt. Az alapítvány címe: „Aczél Iván, a Kárpátokban elesett hős emlékére szülői által tett alapítvány.“ Célja: „A megboldogult emlékének megörökítése.“ „Az alapítvány kamata minden évben február hó 18-án adassék ki a szegedi városi főgimnázium nyolcadik osztályába járó és tanárai által legjobb magaviseletűnek és előmenetelűnek tartott szegénysorsú tanulóknak, vallásfelekezetre való tekintet nélkül.“ (5. pont.) „A jutalomdíjat a szegedi városi főgimnázium igazgatóságának elnöke alatt a VIII. osztály tanáraiból alakított bizottság adományozza és az igazgató adja át febr. 18-án, osztálytársai előtt az alkalom megnevezésével a jutalmazottnak.“ (6. pont.)

A tanári kar határozata értelmében a jutalomdíj odaitélése a bizottság részéről a januári osztályozó értekezlet keretében történik.

b) Vajda Sándor úr és neje, szül. várhelyi Rósa Flóra a doberdói fensíkon 1915. évi okt. hó 28-án hősi halált halt fioknak, várhelyi Vajda

Ernő 46. gy.-ezredbeli hadnagynak emlékére, ki nyolc éven át volt intézetünknek kiváló növendéke, a megboldogultnak írásban kifejezett végakarata értelmében tisztí fizetésének megtakarított összegét, egy darab egyezer korona névértékű, C) 072108. számú 6°/o-al kamatozó hadi kölcsönkötvényt juttattak jutalomdíj-alapítványul az igazgató kezéhez. A jutalomdíj-alapítvány kezelője a kegyesrendi társház mindenkori főnöke. A kamatokat az igazgató a tanári testület javaslata alapján a jutalmazandó, intézetünkbe járó szegénysorsú, jó magaviseletű, szorgalmas és jó előmenetelű tanulónak minden év okt. hó 28-án adja át.

c) Fernbach Károly országgyűlési képviselő úr 1916 febr. 20-án elhunyt kedves fia, ifj. Fernbach Károly II. A) oszt. tanuló emlékére jutalomdíj-alapítványul ötezer (5000) korona névértékű hadikölcsönkötvényt juttatott az igazgatóhoz, hogy ezen összeg kamataiból tisztviselő-családok szorgalmas, jóviseletű és jó előmenetelű gyermekeit jutalmazza a tanári kar. A jutalmazottaknak a magyar nyelvből jeles előmenetelűeknek kell lenniök. Kis halottunk, míg élt, kedves, szeretetreméltó modorával mosolyt, jó kedvet fakasztott maga körül. Kedves szüleivel együtt nagy reményekkel néztünk fejlődése elé és korai halála alkalmával a szülék mélységes fájdalomának részesévé lettünk. Jól esik lelkünknek, hogy ezen alapítvány révén emléke túl él bennünket és szülei elhatározásából örök kapcsolatban marad velünk: a kegyes-tanítórenddel. Emlékét szeretettel őrizzük.

Az ifjúsági segélyegylet működéséről Segélyegylet című rovatunkban számolunk be. A kegyesrendi társház hat szegényebb sorsú vidéki tanulónak adott teljes ellátást.

A Segélyegyletnek, könyvtáraknak, szertáraknak küldött ajándékot Értesítőnk hasonló című rovataiban, a többi adományt pedig „Az iskolai év bezárása. II. Az intézet jötevői“ című rovatában mutatjuk ki.

Fogadják az összes jötevők a nagylelkű adományokért intézetünk hála köszönetét.

B) Az intézet működése.

1. *Valláserkölcsi nevelés.* A valláserkölcsi alap lévén a nevelésnek egyedül és biztos alapja, a tanári testület ennek ápolására kiváló gondot fordított. A róm. kath. vallású ifjúság hétköznapiakon, a késő őszi és téli hónapokat kivéve, fél 8 órakor szentmisén vett részt, vasárnaponként a szentmise után 3 csoportba osztva szent beszédet hallgatott, amikor a vallási tanok fejtegetése kapcsán vallási, iskolai, társadalmi kötelemeinek teljesítésére buzdítottuk; az előírt időben elvégezte a szent gyónást és áldozást, megtartotta a nagyheti szentgyakorlatokat, jelen volt az anyaszentegyháztól rendelt fontosabb nyilvános ájtatos-

ságokon, a farsang 3 utolsó napján tartatni szokott szentségimádáson, testületileg vett részt apostoli királyunk ő Felségének névünnepén a hálaadó istentiszteleten. Megünnepeztük február hó 2-án a kegyes-tanítórend alapítójának : Kalazanti szent Józsefnek emlékünnepeét.

Ellenőrizzük az ifjúság olvasmányait, a könyvtárba csak oly könyvet sorozunk be, amelyet a felügyelő-tanárok először elolvastak. Az ifjúsági Folyóiratok közül is csak kifogástalan irányúakat járathat az ifjúság. Legtöbb előfizetője van a „Zászlónk“ című ifjúsági lapnak.

Nem róm. kath. vallású tanulóink saját lelkeszeiktől nyertek valási oktatást és mindnyájan tartoznak a saját vallásuk szerint rendezett istentiszteleteken szigorú ellenőrzés mellett megjelenni.

Mivel a hazaszeretet és vallásosság csak együtt virulhat a szívben, istentisztelettel kezdődtek az október 6-án, november 19-én, március 15-én és április 11-én tartott hazafias ünnepélyek is, melyeket azonfelül hazafias költemények szavalásával, vagy ilyen tárgyú felolvasásokkal és beszédekkel iparkodtunk az ifjúság erkölcsi érzületére gyümölcsözőkké tenni.

2. *Fegyelmertartás.* Megnyugvással nyilatkozhatunk tanuló-ifjúságunk legnagyobb részének ez év folyamán tanúsított magaviseletéről és fegyelmi állapotáról. Találkoztak, kik a rendesnél hiányosabb szülői ellenőrzés miatt kihágást követtek el és ezért igazgatói, vagy osztályfőnöki megrovásban részesültek, de a többség a rendkívüli viszonyok között is szem előtt tartotta az intézet törvényeinek követelményeit. A gondjainkra bízott nagyszámú ifjúság sikeres nevelése céljából igyekeztünk is felhasználni mindent, ami erkölcsi fejlődésüket, az erényekben való gyarapodásukat előmozdíthatta. Az eljárás egyöntetűsége szempontjából mindjárt első alakuló-gyűlésünkön mind a házi-rendre és fegyelemre, mind az oktatásra és nevelésre vonatkozó főbb szabályokat megállapítottuk és jegyzőkönyvbe foglaltuk. A beiratások alkalmával kiosztottuk az intézet fegyelmi szabályainak nyomtatott példányait a tanulók között, hogy róluk ők és szüleik tudomást vegyenek ; ezenfelül osztályonként felolvastuk és a tanulók értelmi fejlettségéhez képest megmagyaráztuk a fegyelmi szabályokat.

A fegyelmézést illetőleg tekintettel volt az iskola, amennyiben lehetséges volt, a tanulók külső viszonyaira is. A vkm. 154201/1908. számú rendeletét újra emlékezetükbe idézzük a szülőknek és szállásadóknak. Ezen rendelet hangsúlyozza, hogy a tanári kar kövessen el mindent a szülőkkal karöltve a tanuló ifjúság testfejlesztő és erkölcsi nevelése érdekében. Különösen ajánlja a nem szülői háznál elhelyezett tanulók külső viszonyainak (lakás, ellátás, fegyelem) szem előtt tartását és meghagyja, hogy a tanári kar tegye meg óvó és orvosló intézkedéseit a tanulók testi egészségét és erkölcsi épségét veszélyeztető hatások ellen. Ezért kötelességévé teszi a tanári karnak, különösen

az iskolaorvosnak, hogy időnkint ellátogasson szállásadóknál lakó tanítványai tartózkodási helyeire, hogy tudomást vehessen a netalán egészség- és testfejlődésellenes, valamint erkölcsi veszélyt rejtő körülményekről. Fontos kötelessége az iskolának, hogy óvó befolyását érvényesítse az erkölcsi fejlődés biztosítására és az erkölcsi tisztaság épsége érdekében. A tanári kar köteles a szülők, vagy gyámok figyelmét felhívni a fenyegető, vagy jelentkező erkölcsi bajokra, hogy a család és iskola együttműködése az erkölcsi nevelés terén lehetőleg biztosítottassék. Az óvás és ellenőrzés munkájának megkönnyítéséhez a külső tényezők hathatós támogatását is megígéri a vkm. Intézkedett, hogy a *rendőrség figyelmeztesse a korcsmák tulajdonosait, hogy helyiségekben tanulókat ne tőrjenek és a tilalom ellen vétő tulajdonosokat a törvény egész szigorával büntesse. Eltiltotta a szemérmert sértő képeknek és nyomtatványoknak árúsítását és terjesztését.*

A nevelés és oktatás egyik sarkalatos föltétele a rendes iskolabajjárás lévén, az igazolatlan óramulasztások csökkenése céljából a szülőket és szállásadókat gondos ellenőrzésre hívtuk fel.

3. Oktatás. a) A tanítás menete általában. A nm. vkm. 48.397/1902. sz. engedélye folytán intézetünkben az egyhuzamban való tanítás lépett életbe s így a rendes tárgyakból az előadás a délelőtti órákban folyik. Az egyfolytában való tanítás behozatalával, valamint a közlekedési eszközök fejlődésével mind nagyobb számmal találkoznak tanulóink között, akik a szomszédos községekből, vagy a tanyáról járnak be naponkint az iskolába. Ez év folyamán 33-an használták a vonatokat és motoros kocsikat. *Előmenetelükre károsan hat az a körülmény, hogy a vonat indulásáig a várótermekben sok időt töltenek és némely részüknek az állomástól a lakóhelyükig kocsin, vagy gyalog hosszabb utat kell megtenniök. Hátrányukra szolgál az is, hogy társaik nem minden munkájában vesznek részt, a délutánokra eső rendkívüli tárgyakat például nem tanulják, istentiszteletre, szentbeszédre az intézetben nem járhatnak. A különböző egyénnel és sokszor vásott gyermekekkel való érintkezés utazásuk alkalmával károsan hat nevelésükre. A legnagyobb szükség előtt hajlunk csak meg, midőn az ilyen iskolabajjárást tanulóinknak megengedjük. Ezen engedélyt is csak addig adhatjuk meg, amíg a vonatok indulása összeegyeztethető a tanítás kezdetével és végével. Ha a vonatkésések gyakoriakká lesznek, az engedélyt meg kell vonnunk, mert a tanulók nem lévén itt az előadási órák kezdetén elmaradnak társaiktól, sőt későnjövésükkel az előadást is zavarják.*

Az ifjúság utazás alatti magaviseletének ellenőrzésére kérjük a vasúti személyzet legszigorúbb felügyeletét és minden kihágásnak pontos bejelentését.

b) Az elvégzett tananyag. Tanításunkban a 43381—1903. sz. min. rendelettel kiadott tanterv és az Utasítások voltak irányadók, melyek

alapján készítettük az állandó tanmenetet, ennek értelmében végeztük az előirt tananyagot minden osztályban az összes tárgyakból. A tananyag helyes beosztására és a helyes módszer megállapítására módszeres tanácskozáásokat tartottunk.

Tankönyvekül kizárólag engedélyezett könyveket használtunk; ezek nagyjából jóknak bizonyultak és a tanítást megkönnyítették.

A tanítás eredményét, hány tanuló volt osztályonként és együttesen jeles, jó, elégséges, egy, két és több tantárgyból elégtelen, az Értesítő statisztikai táblázata tünteti fel.

Az osztályozás eredménye az 1914—1915. tanévvel összevetve, most is megnyugtató, amiről a statiszt. tábla számadatai tanúskodnak.

c) *A testi nevelés.* A tornázás céljaira téli helyiség és tágas udvar áll rendelkezésre, melynek a tornateremmel szomszédos területén mászórudak, nyújtó, két korlát s más szükséges tornaszerek állanak.

A testgyakorlás tanítását, mivel a tornatermet a katonai hatóság 1914 november 2-tól az önkéntesek számára tanteremül foglalta le, csak 1916 jan. 10-én kezdhettük meg újra.

Vívást 25-en tanultak Armentani Ede okleveles vívómestertől.

A játékdélutánokat ez iskolai évben Timina Ödön okleveles rendes tornatanár vezette Fekete Ipoly és Vézner Károly kísérő tanárok felügyelete mellett szeptember, október, április és május hónapokban. E játékdélutánokon az ismertebb játékokat gyakorolta az ifjúság. A három I., a két II., a két III., a két IV., az V—VI. osztályok összevonásával a tanulók 5 játszó-csoportot alkottak. A csoportok egy-egy délután 4—6 óráig játszottak. Játéktérül az Erzsébet-ligetnek 7500 négyszögméteres gyepes tere szolgál, mely minden oldalról fával szegélyezett.

4. *Vizsgálatok.* A tanévvégi érettségi vizsgálatok írásbeli része május hó 15., 16. és 17-én folyt le, a jelentkező ifjak száma 14 volt. Az írásbelire kijelölt tételeket és azok kidolgozásának eredményét, nemkülönbén a szóbeli vizsgálatok lefolyását Értesítőnk VIII. rovatában tüntetjük fel. A szóbeli vizsgálatok június hó 2—3. napján folytak le dr. Szele Róbert tank. kir. főigazgató elnöklete alatt.

Május hó 19-én kezdődtek vizsgálataink a vallástaniakkal, melyeken Várhelyi József tb. kanonok, prépost-plébános, püspöki biztos elnökölt. A többi tantárgyakból a nyilvános tanulókat május 22—29. vizsgáltuk meg. A tárgyak a vizsgálatokra szakcsoportokra voltak osztva.

A magánvizsgálatokat június 6., 7., 9., 10. napjain tartottuk meg.

Nem kötelezett tantárgyakul előadtuk: a gyorsírást, a szabadkézi rajzot és a műéneket, az elsőt mérsékelt díjért, a két utóbbit díjtalanul. Az intézeti énekkart és zenekart Sümegi Gyula tanár vezeti.

5. *Érintkezés a szülőkkel.* Intézetünk áthatva annak tudatától,

mily fontos az iskolai nevelésnek harmonikussá tétele a házi neveléssel, mindenkor érintkezésbe lépett a szülőkkel és szállásadókkal, amidőn a szükség azt kívánta. Készséggel tettünk azonban eleget a vkm. rendeletének, amely hivatalos fogadóórákat rendel a szülőkkel való érintkezésre. Ezen rendelet értelmében fogadóhelyiségül az intézeti Tanácstermet jelöltük ki, amelyben minden tanár a hét folyamán egyszer kiszabott időben fogadja a tanulók szüleit vagy szállásadóit. A fogadás ideje a tanácsterem ajtajára állandóan kifüggesztett tábláskán olvasható. Örvedetesen tapasztaljuk, hogy az érdeklődés a szülők részéről a jelen tanévben újra fokozódott.

6. *A tanárok társadalmi és irodalmi és működése.* A tanárok anyagi áldozattal és szellemi közreműködésükkel támogatták a nemesebb társadalmi törekvéseket és azon köröket, egyesületeket, társaságokat, melyek tudományos, művészeti, nevelési vagy jótékonyági célok szolgálatában állanak. A tanári kar tagjai gondos önművelődésük mellett szép irodalmi munkásságot is fejtettek ki, cikkeik helyi és fővárosi lapok hasábjain, vagy önálló füzetekben jelentek meg.

7. *Az ifjúsági könyvtár szervezete és forgalmi kimutatása.* Az ifjúságnak gazdag és hozzáférhető könyvtár áll rendelkezésére. A könyvtár ifjúsági kisebb (I—IV. oszt.), ifjúsági nagyobb (V—VIII.), kötelező olvasmányok (I—VIII.) és önképzőkori könyvtárra oszlik. A könyvtárakat három tanár kezeli. Az I. osztály havonként, a II—IV. és V—VIII. oszt. tanulói kéthetenként, az önképzőkör tagjai hetenkint kapnak könyvet. A kötelező olvasmányokat a tananyaggal kapcsolatban kapják ki a tanulók. Az ifjúsági könyvtár forgalmát a következő táblázat mutatja ki:

Az ifjúsági könyvtár forgalma :

Könyvet kapott	Osztály	Tanulók száma	Olvasott	Ifj. irod.	Tud. mű	Szépirod.	Összesen	Egy tanulónál	
								max.	min.
Havonkint .	I. a)	62	20	160	—	—	160	14	2
	I. b)	64	25	180	—	—	180	20	2
	I. c)	63	24	174	—	—	174	18	2
Kéthetenkint	II. a)	63	45	123	—	—	123	7	2
	II. b)	64	48	160	—	—	160	8	2
Kéthetenkint	III. a)	68	50	204	—	60	264	12	3
	III. b)	69	56	212	—	58	270	10	2
	IV. a)	57	48	195	3	52	250	15	2
	IV. b)	56	44	268	12	45	325	19	3
Kéthetenkint	V. a)	63	46	34	28	123	185	14	3
	V. b)	31	31	46	18	141	205	14	3
	VI.	59	44	21	47	109	177	12	2
	VII.	50	31	9	19	101	129	9	2
	VIII.	36	5	4	26	—	30	6	3
Összesen . .	I-VIII.	*805	517	1790	153	689	2632	—	—

* E kimutatásban a tanév folyamán beírt összes nyilvános tanulók szerepelnek.

Az ifj. nagyobb könyvtár az I. félévben rendezés alatt állt, azért forgalma a szokottnál kisebb volt.

8. *Ifjúsági egyesületek. a) Önképzőkör.* Az önképzőkör 1915. évi szeptember 26-án tartotta meg Biró Imre tanár vezetése alatt 76. alakuló-gyűlését 70 rendes és 34 rendkívüli taggal. Ügyeinek vezetésére a kör alakuló-gyűlésén tisztviselőket választott. Elnök lett Schultheisz Emil VIII. o. t., főjegyző Simonsich Béla VIII. o. t., pénztáros Bodnár István VIII. o. t., főkönyvtáros Prodanovics Emil VIII. o. t., jegyzők Csala Albert és Pollner Kálmán VII. o. t., könyvtáros Szalay József VII. o. tanuló.

Midőn a két első tisztviselő évközben katonai akadémiába lépett, a kör ügyeinek vitelével Prodanovics Emil főkönyvtárost bízta meg a kör-vezető tanár.

Az alakuló és választmányi gyűlésen kívül tartott a kör 13 rendes, 1 ünnepélyes gyűlést, 2 ünnepélyt, 2 hangversenyt és 3 szavalóversenyt. Ezekben a tagok szép számmal szerepeltek. A szereplési

számok így oszlanak meg: 1 ünnepi beszéd, 14 szavalat, 12 értekezés, 3 szabadelőadás, 6 költemény, 5 elbeszélés, 17 írásbeli bírálat, 1 műfordítás, 12 zeneszám és 5 zeneszerzemény

Az ifjúság Sümegi Gyula tanár vezetése alatt zenekart is alakított. A zenekarnak 29 tagja volt

A tanári kar és a nagyközönség élénk érdeklődéssel kísérte az önképzőkör működését. A tanári kar tagjai a kör ünnepélyes, többen rendes gyűlésein is megjelentek. A közönség hangverseny alkalmával zsúfolásig megtöltötte az intézet dísztermét és bőkezű adakozással járult hozzá az ifjúság munkásságának jutalmazásához. A februári hangversenyen 329·40 korona, azonkívül 225 korona folyt be a pályamunkák, szavalog, ügyes rajzolók, buzgó ének- és zenekari tagok jutalmazására.

Az önképzőkör rendezésében ifjúságunk február 27-én szavallattal egybekötött hangversenyt rendezett az intézet dísztermében a következő műsorral:

1. Jerwitz: Veilchen im Schnee. Gavotte. Előadta a főgimnáziumi zenekar.

2. Kiss—Schack: Censztóhói legenda. Melodráma. Szavallta: Pollner Kálmán VII. o. t., zongorán kísérte: Szalay József VII. o. t.

3. Mascagni: Intermezzo a „Parasztbecsület“-ből. Előadta a főgimnáziumi zenekar.

4. Szegedy Miklós: Virágok egy honvédsírira. Szabolcska László: Levél Galiciából. Szavallta: Veres Miklós III. A) o. t.

5. Kreutzer: „Az éjjeli szállás Granadában“ c. opera fináléja. Előadta a főgimn. énekkar. Zongorán kísérték: Richter János VI. és Szalay József VII. o. t.

6. Sas Ede: A nábob fia. Szavallta: Csala Albert VII. o. t.

7. Tschaikowsky: Chanson triste. Előadták: I. hegedűn Tóth Kálmán VI., II. hegedűn Klein Béla VII, violán Sztárcsevich Jenő VII., cellon Somlyódy Ferenc VII. és harmoniumon Szalay József VII. o. t.

8. Szávay Gyula: Hirnök vagyok... Szavallta: Széll János V. A) o. t.

9. Kreutzer: Békedal. Előadta a főgimn. énekkar.

A hangverseny keretében kisorsoltuk Klucsik Ferenc hadapród, VII. o. t. tanulóinak a vak katonák javára felajánlott olajfestményét. Egy sorsjegy ára 20 fillér volt. A sorsolás jótékony célra 264 koronát jövedelmezett. A képet Jerney István I. B) oszt. tan. nyerte meg.

Febr. hó 20-án tartottuk első szavalog versenynket. A szegedi szintársulat tagjai Taschler József úr, elhunyt járásbíró, a kiváló művészetpártoló emlékére 30 koronát ajánlottak fel versenydíjúl. Megjelölték a versenyen elszavalandó költeményt is, Szabados János: „A Tisza“ című költeményét. A versenyen első díjat, 20 koronát nyert Pollner Kálmán VII. o. t. és második díjat, 10 koronát Tóth Kálmán VI. o. t.

Április hó 9-én tartottuk a víg szavalóversenyt. Díjat (10 K) nyert Herczl Miklós VIII. o. t., dícséretben részesült MiskolcZY Zoltán VI. o. t.

Április hó 11-én tartottuk a komoly szavalóversenyt. 20 korona jutalmat nyert Pollner Kálmán VII. o. t., 10—10 korona jutalmat Jakobovits Jenő VIII. és Csala Albert VII. o. t., dícséretben részesült Richter János és Tóth Kálmán VI. o. t.

A munkakedv fokozására a tanári kar a következő pályatételeket tűzte ki:

1. *A vallástanból*: „A vallás vigasztalása a háború szenvedéseiben.“ Nem érkezett be dolgozat.

2. *A magyar irodalomból*: „Háborús költészetünk.“ Egy dolgozat érkezett be. 20 korona jutalmat nyert. Szerzője: Jakobovits Jenő VIII. o. t.

3. *Költői tétel*: „Verses mű a háborúval kapcsolatban.“ (Lírai költemény, elbeszélés, drámai kép.) Hat költemény érkezett. A „Bakos Pali“-alapítvány ez évi kamatát 16 koronát nyerte Schwarz Lajos VIII. o. t., 10 korona jutalmat kapott Prodanovics Emil VIII. o. t.

4. *A latin irodalomból*: „Cicero: Oratio Philippica X. c. 1—11.“ Műfordítás. Egy dolgozat érkezett. 10 korona jutalmat nyert. Szerzője: Stark Emil VII. o. t.

5. *A német irodalomból*: „Magyar népies elemek Lenau költészetében.“ Nem érkezett dolgozat.

6. *A történelemből*: a) „A keleti kérdés II. Katalintól.“ b) „Az Árpádok külpolitikája.“ Nem érkezett dolgozat.

7. *A fizikából*: „Az elektromosság szerepe a világháboruban.“ Két dolgozat érkezett. 20 korona jutalomban részesült Schwarz Lajos VIII. o. t. 10 korona jutalmat kapott Weil Pál VIII. o. t.

8. *A matematikából*: „Jelölje az ABC húrháromszög területét t , kerületét $2s$ és a háromszöghöz tartozó körsugarat r . Kimutatandó, hogy a háromszög három külérintő körének sugarát a következő harmadfokú egyenlet három gyöke adja: $sx^3 - (4rs + t)x^2 + s^3x - ts^2 = 0$. Megoldandó ez egyenlet azon esetben, ha $t = 126 \text{ cm}^2$, $2s = 54 \text{ cm}$. és $r = \frac{65}{6} \text{ cm}$.“

Egy dolgozat érkezett be. 10 korona jutalmat nyert. Szerzője: Nagyfakusi Andor VII. o. t.

Dr. Cserő Ede úr 40 korona adományát Eötvös K. „Utazás a Balaton körül“ c. művének méltatására, mivel közvetlen a pályázati határidő lejártá előtt érkezett be, a következő évre utaltuk át.

Május 21-én rendezte a kör második hangversenyét, illetőleg évváró ünnepét a következő műsorral:

1. Moret: Mákvirág. Előadta a főgimn. zenekar.

2. Vörösmarty : A vén cigány. Szavalta : Tóth Kálmán VI. o. t.
3. Hansen : Román. Előadta a főgimn. zenekar.
4. Lindblad : A gőzhajón. Előadta a főgimn. énekkar.
5. Ábrányi : Mi a haza ? Szavalták : Kulinyi László II. B) és Csala Albert VII. o. t.
6. Herodek-Kerner : A magyar dal. Melodráma. Szavalta Pollner Kálmán VII. o. t. Zongorán kísérte : Szalay József VII. o. t.
7. Jelentés az önképzőkör működéséről. Felolvasta : Prodanovics Emil VIII. o. t.
8. Abt : Dalra fel. Előadta a főgimn. énekkar.

Hangverseny után a közönség megtekintette az ifjúságnak a rajzteremben kiállított rajzait és festményeit.

Az önképzőkör tagjai közül szorgalmukért dicséretet érdemelnek : Balogh István, Forbát Frigyes, Mályusz Elemér, Prodanovics Emil és Weil Pál VIII., Csala Albert, Pollner Kálmán, Steiner Imre és Szalay József VII., Miskolczy Zoltán és Tóth Kálmán VI. o. t.

Az önképzőkörben kifejtett tevékenységükért külön jutalomban részesültek : sok oldalú munkásságáért Prodanovics Emil, ki az önképzőkör ezüstérmét kapta buziási Eisenstädter Róbert úr adományából ; Mályusz Elemér, ki a Kisfaludy-jutalomból 42 korona értékű magyar szépirodalmi könyvet és Szalay József, ki az önképzőkör bronzérmét kapta, ugyancsak buziási Eisenstädter Róbert úr adományából.

Kedves kötelességünknek tartjuk, hogy köszönetet mondjunk Mártonffy Ernő tanár úrnak a szavalásról tartott érdekes és élvezetes előadássorozatáért, továbbá Herusch Arthúr ipariszkolai tanár úrnak „A műszaki számításról és a grafikus ábrázolásról“ tartott nagyszerű előadásáért.

b) Szavalókör. A szavalókör Kiss István tanár vezetése alatt 1915. év okt. 2-án tartotta negyedik alakuló gyűlését, melyen 120 tanuló jelent meg a II—V. osztályból. A kör céljának megvalósítására és ügyeinek intézésére a vezető tanár jelölése alapján a tagok tisztviselőket választottak. Elnök : Széll János V. A), főjegyző : Szántó Dénes V. A), aljegyzők : Szemző István IV. A) és Veres Miklós III. A) oszt. tanulók. Bírálok a tisztviselőkön kívül a következők voltak : Dobó István, Gál Ferenc, Kemény Mihály, Mályusz Tibor, Radány Dezső, Szegő Imre V. A), Tóth Imre, Lázár Ferenc V. B), Forbát László, Szigyártó Dezső IV. A), Solti Lajos IV. B) oszt. tanulók.

A kéthetenként tartott gyűléseken költemények, beszédek, házi olvasmányok tartalmai, kisebb színdarabok s melodramák kerültek előadásra. A tagok nagy buzgalommal válogatták össze s lelkesen szavalták el a háborús költészet új termékeit, számszerint 40 költeményt. Az ügyesebb szavalók a hazafias iskolai ünnepeken és a tanári kar háborús felolvasásai alkalmával is felléptek szavallatukkal. Gyakori

szereplésükért, értékes előadásukért s különösen a háborús versek lelkes elszavalásáért dicséretet érdemelnek: Dobó István, Lázár György, Szántó Dénes, Széll János V. A), Lázár Ferenc V. B) Somogyi Miklós, Veres Miklós III. A), Cserta Kálmán, Salánky József III. B) oszt. tanulók.

c) *Gyorsírókör.* A Gabelsberger—Markovits-féle rendszert művelő gyorsírókörünk 1915 szept. 30-án tartotta meg 39-ik alakuló közgyűlését Torma Károly okl. gyorsírásstanár elnökletével. Ez évben a kör tisztviselői voltak: Balogh István VIII. ifj. elnök, Hajós Béla VIII. titkár, Schultheisz Miksa VIII. főjegyző, Pollner Kálmán VII. főkönyvtáros, Csala Albert VII. jegyző, Stark Emil VII. levelező, László Mihály és Vermes Andor VI. alkönyvtárosok, Széll János és Stark György V. aljegyzők.

A körnek ez évben 14 gyakorló, 28 haladó, 16 kezdő-haladó és 56 kezdő, összesen 114 tagja volt, a lefolyt 39 év alatt 3867. A kezdők levelező-gyorsírást tanultak heti 2 órában, a kezdő-haladók a levelezőírást ismételték és különösen az olvasásban gyakorolták magukat heti 1 órában, a haladók vitairást tanultak, a gyakorlók pedig diktatóriumok írásával és stenogrammok olvasásával fejlesztették gyakorlati készségüket heti 2 órában. Minden tanfolyamot a tanárelhök vezetett.

A kör kiadásait a 4 K-ás tagsági díjából fedeztük, ennek fejében kapta minden tag a kör hivatalos lapját, a „Szegedi Gyorsíró“-t, melynek melléklapjait olvasókönyvül használtuk. Tandíjmentes volt 47 tanuló, féltandíjat fizetett 16.

Körünk ez évben is járatta a hazai szaklapokat s tagja volt a Gyakorló Gyorsírók Társaságának, valamint a Gyorsírásstudományi Társulatnak, ezenkívül alapító tagja az Orsz. Magy. Gyors. Egyesületnek és a Szegedi Gyorsírók Egyesületének.

Ez évben nagyobb súlyt fektettünk az olvasás intenzívebb gyakorlására. Hogy ezt megtehessük, kulcsnélküli stenogrammokot kellett a tanulók kezébe adnunk s erre a célra a „Szegedi Gyorsíró“ régebbi évfolyamainak visszamaradt, vagy a tanulóktól visszahozott gyorsírási mellékleteit használtuk fel. Kaptunk erre a célra a Szegedi Gyorsírók Egyesületétől is fölös számokat, melyekért ezuton is hálás köszönetet mondunk. Az így összegyűlt egyező stenogrammokot bekötöttük s „Gyorsírási Olvasmányok“ címen helyeztük el könyvtárunkban. Ez évben 2 kötetet állítottunk össze, mindegyiket 40 példányban. Különösen a kezdő-haladók, haladók és gyakorlók tanfolyamán használtuk ez olvasmányokat igen szép eredménnyel.

Az 1915 októberében kibocsátott III. hadikölesön alkalmával intézetünk igazgatója s körünk védnöke gyűjtést engedélyezett a kör tagjai közt a gyorsírókör céljaira jegyzendő hadikölesönkötvényekre. Ez a gyűjtés, hála a gyűjtők buzgóságának, 248 koronát eredményezett. Gyűjtési buzgalmukért külön kiemelendők: Gergely György III.

A), Pártos Endre III. B), Holló Pál és Vas Pál IV. A), Lichtneckert József és Vermes Andor VI. oszt. tanulók. Fogadják mind a gyűjtők, mind a nemesszívű adakozók gyorsírókörünk hálás köszönetét. Ez összeget a kör vagyonából kiegészítve 4 drb 100 K-ás III. kibocsátású hadikölcsönkötvényt jegyeztünk, melynek kamatait versenyírásaink díjazására fogjuk fordítani.

A kezdők csoportjában minden összefüggőbb szakasz befejezése után szabatos versenyeket tartottunk. Ezek alkalmával legjobban kiváltak: Muth László, Szemző Imre, Weinfeld Jenő, Kovács Szilárd, Salánky József, Szerdahelyi László és Schmidt Zoltán. A kezdő-haladók versenyén pedig legjobb dolgozatokat adtak be: Mályusz Elémér, Weisz József, Barta Mátyás, Jobszt Gyula, Vass József és Forbát László.

A haladók és gyakorlók részére tervezett évvégi házi versenyünk a tanév váratlanul gyors befejezése miatt elmaradt.

A Szegedi Gyorsírók Egyesületének szabatos pályázatán a vitaírási fokon III. díjat nyert Csala Albert VII. oszt. tanuló, dicsérő-oklevelet kaptak Begyik Antal és Márki Imre V. B) oszt. tanulók. A levelezőírási fokon oklevelet nyertek: Barta Mátyás IV. B), Jobszt Gyula VI. és Weisz József IV. A) oszt. tan., elismerésben részesültek: Gottschall Sándor, Vass József V. és Turesányi Oszkár IV. B) oszt. tanulók.

A kör könyvtára rendezve van, de használata elé sok akadályt gördített az a körülmény, hogy a gyorsírási órák idején más iskola tartott intézetünkben előadásokat. Így a könyvtári forgalom az előző évekéhez viszonyítva mérsékelt volt.

Pénztári jelentés:

<i>Bevétel:</i> tagsági díjakból	456.— K
A tagok gyűjtéséből	248.— K
Kamatokból	65·47 K
Összesen:	<u>769·47 K</u>

Kiadások:

Előfizetés szaklapokra	260.— K
Könyvkötés	54·40 K
Négy 100 K-ás hadi kölcsönkötvény	389·60 K
Összesen:	<u>704·10 K</u>
Ezidei pénztármaradék tehát	65·47 K
Az előző évi pénztármaradék	23·15 K
Összesen:	<u>88·62 K</u>

A gyorsírókör vagyona tehát az 1915—16. tanév végén:

1. Egy 1000 K névértékű 4⁰/₀-os magy. kor. járadék kölcsönkötvény (23.991. sz.) 1000.— K

2. Két 100 K névértékű I. kib. 6 ^o / _o -al kamatozó hadikölcsönkötvény (B. 724.482 és B. 234.551)	200.— K
3. Két 100 K névértékű II. kib. 5 ^{1/2} ^o / _o -al kamatozó hadikölcsönkötvény (A. 99.121. és A. 99.122.)	200.— K
4. Négy 100 K névértékű III. kib. 6 ^o / _o -kal kamatozó hadikölcsönkötvény (B. 1,709.039. B. 1,709.042.	400.— K
5. A Szeged-Csongrádi Takarékpénztár 167.332. sz. betétkönyvében	88.62 K
	Összesen: 1888.62 K

A jövő tanévre tájékoztatásul közöljük a következőket:

A gyorsírási tandíj egész évre 12 K; a tanárelnök méltánylást érdemlő esetekben a tandíjat mérsékli, vagy egészen el is engedi. Ezt már a beiratkozás alkalmával kell szóbelileg vagy írásban elintézni. A köri tagsági díj 4 K, melyért a hivatalos lapot kapja minden tag. Ennek fizetése mindenkire kötelező. Aki a tanfolyamba beiratkozott, az évközben ki nem maradhat s mind a tagsági, mind a tandíjat tartozik megfizetni.

d) Ifjúsági segélyező-egyesület. A segélyező-Egyesület 1915. évi október hó 15-én alakult meg és 1916 május 14-én tartotta zárógyűlését. Az alapszabályok értelmében 1915 nov. 8-án választmányi gyűlésen jelöltük ki a ruhasegélyben részesülő tanulókat. A lefolyt 1915—16-ik tanévben a következő tanulókat választotta meg az egyesület tisztviselőiül: Elnök: Csávossy Béla báró VIII. o. t., titkár: Mályusz Ágoston VIII. o. t., pénztáros: Dobóczky Antal VIII. o. t., főjegyző: Szalay József VII. o. t., főkönyvtáros: Marossy Pál VII. o. t., ellenőr: Tóth József VII. o. t., első aljegyző: Tóth Kálmán VI. o. t., első alkönyvtáros: MiskolcZY Zoltán VI. o. t., másod aljegyző: Széll János V. A) o. t., másod alkönyvtáros: Szántó Dénes V. A) o. t.

Választmányi tagok a VIII. osztályból: Fellegi György, Forbát Frigyes, Nagy Géza, Schultheisz Miksa, Simonsich Béla, Vasvári Miklós és Villax Ferenc. A VII. osztályból: Ertl János, Falta László, Mányov Rafael és Somlyódy Ferenc. A VI. osztályból: Buda Miklós, Fischhoff Endre és Pataky László. Az V. osztályból: Hrabovszky István, Jezerniczky Ákos és Pilaszanovits József.

Ezen iskolai évben a segélyező-egyesület tagjai voltak:

A VIII. osztályból: Barta Á., Bodnár I., Csávossy B. báró, Dobóczky A., Fellegi Gy., Forbát Fr., Herczl M., Lászlóffy I., Mályusz Á., Nagy G., Pető L., Pokorny Á., Radványi S., Schultheisz M. Simonsich B., Vasvári M., Villax E., Villax F., Weil Pál. Összesen: 19.

A VII. osztályból: Beck I., Bokor Gy., Ertl J., Falta L., Jerney T., Klein B., Krausz B., Marossy P., Mányov R., Schüler A., Somlyódy F., Saághy L., Szalay J., Szivessy E., Sztarcsevich J., Tóth J. Összesen: 16.

VI. osztályból: Bokor J., Buda M., Buk J., Dékány B., Dobay Gy., Fischhoff E., Gerhardt M., Havas I., Hoffmann Gy., Kemény J., Klucsik G., Kováts I., Kövessy Gy., Kroó I., László M., Lénárt Zs., Lichtneckert J., Miskolczy Z., Mójzes J., Pataky L., Princz I., Regdon K., Révész J., Richter J., Simon Á., Tóth K., Vernyes A., Weinfeld B., Wurzinger Ö., Zimmermann V. Összesen: 30.

V. A) osztályból: Bite E., Bózsó J., Fürst B., Gál F., Goldgruber G., Jezerniczky Á., Kemény M., Lasz gallner T., Pilaszanovits J., Szántó D., Szegő E., Széll J., Szuwlen I., Vass J. Összesen: 14.

V. B) osztályból: Begyik A., Gottschall S., Hrabovszky I., Lázár F., Lázár I., Márki I., Szécsi D., Szilágyi B., Tóth I. Összesen: 9.

IV. A) osztályból: Berger R., Budinszky E., Forbát L., Hattyassy I., Horváth A., Hubay E., Kolla J., Schwarz I., Szemző I., Szigyártó D., Vas P., Vezér E. Összesen: 12.

IV. B) osztályból: Balogh G., Bugarszky Gy., Gerzsány L., Ujhelyi J., Zelen B. Összesen: 5.

III. A) osztályból: Barabás L., Gergely Gy., Gergely L., Götz M., Hey P., Heltai K., Kúp Gy., Pártos I., Schmidt B., Sebestyén L., Somogyi M., Szántó K., Szécsi Gy., Veres M., Winternitz S. Összesen: 15.

III. B) osztályból: Arnold S., Bálint I., Bodó J., Fenyvessy B., Hoffmann I., Kóssa Z., Múth L., Müller J., Pártos E., Piukovics T., Regdon L., Rozenberg S., Schäfer I., Salánky J., Szerdahelyi L., Tripammer J., Völgyessy J. Összesen: 17.

Tagok száma összesen: 137.

A harmadik és negyedik hadikölcson-kötvények kibocsátásakor is ép úgy, mint az első kötvények kibocsátásakor, tettekben nyilatkozott meg a magyar ifjúság mindenkor áldozatkész hazaszeretete. Áldozatrakész szeretetüknek minden időre írott bizonyítékai lesznek azon hadikötvények, melyeket megtakarított filléreikből jegyezték segélyező-egyesületünk javára. Ezen tettükkel két nemes célt szolgáltak. Egyrészt hazafias tettükkel némileg ők is hozzájárultak a győzelmes béke kivívásához okvetlenül szükséges anyagi eszközök előteremtéséhez, másrészt egyesületünknek is lehetővé tették, hogy a jövőben még nagyobb mértékben támogathassa a szegény tanulókat. Nemes cselekedetük, mely 1350 K-ás hadikötvénnyel gyarapította az egyesület vagyonát, önmagában hordja dicséretét. Dicséret illeti az adományozókat és gyűjtőket egyaránt lelkesedésükért. Nem említjük fel névszerint őket, mert tettük hazafias kötelesség volt. Legyenek ők is névtelen hősök, mint manap oly sokan azok. Hősök ők is, mert „megcselekedték, amit megkövetelt a haza.”

Az osztályonkint gyűjtött összegből, ha az az árfolyamot (4870, ill. 9740 K) elérte, az illető osztály neve alatt jegyeztünk kölcson,

ha pedig nem, úgy a maradék összegekhez csatoltuk és „Ifjúság” címén fektettük kötvénybe.

A harmadik hadikölcsönre gyűjtöttek osztályonként és pedig : I. A) 36.76 ; I. B) 97.40 ; I. C) 25.94 ; II. A) 111.66 ; II. B) 118.06 ; III. A) 22.68 ; III. B) 61.90 ; IV. A) 54.24 ; IV. B) 10.20 ; V. A) 100.— ; V. B) 4.16 ; VI. 36.60 ; VII. 62.— ; VIII. 52 — K. Összesen 793.60 K. Ebből jegyeztünk 5 drb 100 K-ás és 5 drb 50 K-ás kötvényt 750 K. név. és 730.50 K árfolyamértékben. 50 K-t küldöttünk az elpusztult kárpáti falvak felépítésére. A maradék 13.10 K-t a vakok és némák segélyéhez csatoltuk.

Ugyancsak 50 K-ás III-ik hadikölcsönkötvényt ajándékozott egyesületünknek a III. B) osztály osztályfőnökének, Bujár Károly tanárnak névnapján. S így az ifjúság jegyzése a III. kölcsönkötvényből összesen 800 K névértékben.

A negyedik hadikölcsönre gyűjtött az I. A) 36.44 ; I. B) 48.85 ; I. C) 6.78 ; II. A) 62.36 ; II. B) 58.87 ; III. A) 21.30 ; III. B) 7.— ; IV. A) 65.06 ; IV. B), 13.70 ; V. A) 36.42 ; V. B) 13.— ; VI. 76.— ; VII. 51.36 ; VIII. 72.— K. összesen 569.14 K. Ebből jegyeztünk 2 drb 100 K-ás és 7 drb 50 K-ás kötvényt 550 K névértékben és 536.25 K árfolyamértékben, a maradék 32.89 K-t az alaptökéhez csatoltuk.

Eszerint a III-ik hadikölcsönre jegyzett az ifjúság 800.— K-t, a IV-ikre 550.— K-t, összesen 1350.— K-t névértékben.

Az Egyesület maga is eleget tett haza iránti köteletségének, amennyiben minden nélkülözhető forgótökéjét kötvényjegyzésre fordította és így a III. kölcsönre 2000 K-t, a IV-ikre pedig 1000 K-t és így összes saját jegyzése az első jegyzéssel együtt 8000 K-t tesz ki.

A segélyező-egyesület tőkéje az 1914—15. tanév végén volt koronajáradéokban 24,700 K, hadikölcsönkötvényben 5850 K, a 164,614. sz. Szeged-Csongrádi Takarékpénztári könyvecskében 4,436.30 K, összesen 34,986.30 K. Az egyesület pénzállapotát a folyó 1915/16. tanév végén a következő statisztikai kimutatás tünteti fel :

1. Bevétel.

1. Ajándékozásból :

Fernbach Károly orsz. képviselő	137.— K
Szeged-Csongrádi Takarékpénztár	60.— K
Szegedi Kereskedelmi és Iparbank	30.— K
Szegedi Takaré- és Hitelrészvénytársaság	25 — K
Buziási Eisenstädter Róbert bold. Cserép Sándor halála év- fordulóján koszorúmegváltás címén	30.— K
Budinszky Ernőné	20.— K
Benke Elemér máv. nyug. főfelügyelő	10.— K
Tóth Kálmán VI. o. t. versenydíját	10.— K
N. N. VIII. o. t. versenydíját	10.— K

IV. A) osztály névnap virágmegváltás	10.— K
Répás B. Ottokár prem. papnövendék	5.— K
3 tanuló büntetéspénze	6.— K
	<hr/>
	Összesen: 353.— K

2. Kamatokból:

A 164,614 sz. betétkönyv 1915. év I. félévi kamata	84.67 K
Ugyanezen könyv 1915. évi II. félévi kamata	80.48 K
A 8,484. sz. 4 ^o /o-os koronajáradék 1915. év II. félévi kamata	472.— K
Ugyanezen kötvény 1916. év I. félévi kamata	472.— K
A 18,999. sz. 4 ^o /o-os koronajáradék 1915. év II. félévi kamata	22.— K
Ugyanezen kötvény 1916. év I. félévi kamata	22.— K
1 drb 5000 K, 5 drb 100 K és 7 drb 50 K-ás 6 ^o /o-os hadi- kölsönkötvények 1915. év II. félévi kamata	175.50 K
1 drb 5000 K, 2 drb 1000 K, 10 drb 100 K és 10 drb 50 K-ás 6 ^o /o-os hadikölsönkötvények 1916. év I. félévi kamata	259.50 K
	<hr/>
	Összesen: 1588.15 K

3. Tagsági díjakból:

137 tag tagsági díja à 4 K	548.— K
	<hr/>
	Összesen: 548.— K

4. Ifjúság hadikölsönjegyzéséből:

7 drb 100 K-ás hadikölsönkötvény	700.— K
13 drb 50 K-ás hadikölsönkötvény	650.— K
	<hr/>
	Összesen: 1,350.— K

5. Egyéb:

3 drb 1000 K-ás hadikölsönkötvény vásárlásából nyereség	86.— K
Maradék a IV. hadikölsönkötvényre tett ifjúsági jegyzésből	32.89 K
	<hr/>
	Összesen: 118.89 K
Az összes jövedelem tehát az 1915/16. tanévben .	3,958.04 K

II. Kiadás.

Karácsonyra 25 szegénysorsú tanulónak ruha à 45 K .	1,125.— K
Új könyvek beszerzése és könyvek bekötése	1,110.96 K
Egy szegénysorsú tanulónak cipőre	10.— K
Tőkésítés az 1915/16. tanév végén	1,712.08 K
	<hr/>
	Összesen: 3,958.04 K

III. Pénzállapot az 1915/16. tanév végén:

Tőke volt az 1914/15. tanév végén	34,986.30 K
Tőkésítés az 1915/16. tanév végén	1,712.08 K
	<hr/>
	Összesen: 36,698.38 K

IV. Tőkeelhelyezés :

A III. pont alatt felsorolt pénzösszeg elhelyezése a következő :

1 drb 8.484 sz. 23.600 K n. é. 4 ^o /o-os koronajáradék kölcsönkötvényben	23,600.— K
2. Egy drb 18,999. sz. 1,100 K n. é. 4 ^o /o-os koronajáradék kölcsönkötvényben	1,100.— K
3. Egy drb 09,133. sz. 5000 K n. é. 6 ^o /o-os hadikölcsönkötvényben	5,000.— K
4. Két drb 584,784. sz., 584,785. sz. 1000—1000 K n. é. 6 ^o /o-os hadikölcsönkötvényben	2,000 — K
5. Egy drb 1000 K n. é. 6 ^o /o-os IV. hadikölcsönkötvény elismervényben Szeged-Csongrádi Takarékpénztárnál	1,000.— K
6. 10 drb 362,723. sz., 724,489. sz., 724,490. sz., 772,095. sz., 772,096. sz., 1.709,147. sz., 1.709,148. sz., 1,709,151. sz., 1.709.069. sz., 1.709,027. sz, 100—100 K n. é. hadikölcsönkötvényben	1,000.— K
7. 13 drb 106,303. sz., 106,304. sz., 106,305. sz., 106,306. sz., 106,307. sz., 106,308. sz., 106,965. sz., 182,401. sz., 147,376. sz., 158,703. sz., 158,706. sz., 147,377. sz. és 158,707. sz. 50—50 K n. é. hadikölcsönkötvényben	650.— K
8. 2 drb 100—100 K n. é. IV. hadikölcsönkötvény elismervényben	200.— K
9. 7 drb 50—50 K n. é. IV. hadikölcsönkötvény elismervényben	350.— K
10. A 164,614. sz. Szeged-Csongrádi Takarékpénztári könyvecskében	1,798.38 K
	<u>Összesen : 36,998.38 K</u>

A tanév folyamán 216 tanulónak 2257 drb tankönyvet bocsátott a vezetőség rendelkezésére, azonkívül a katonáknak bevonult diákok számára rendezett tanfolyamon összes VIII-ik osztályú tankönyveit rendelkezésére bocsátotta a katona-diákoknak. Ruhasegélyben 25 tanulót részesítettünk 1125 K értékben. Egy tanulót cipősegélyben részesítettünk. Pataky János úr pedig fiának jókarban levő ruháit és cipőit adta át a vezetőségnek, melyeket ki is osztottunk arra érdemes tanulóknak. Mind nagyobb és nagyobb számmal akadnak tanulók, akik használt tankönyveiket a segélyzőnek adják. Kedves kötelességünknek tartjuk e helyen is köszönetet mondani az egyesületet nemesszívű jótevőinek.

C) Általános ügyek.

1. Mélt. *Glattfelder Gyula* dr. megyéspüspök úr 1916. évi február hó 20-án ifjúságunknak sz. misét mondott és hazánk nehéz küzdelmeire utalva lelkes beszédben kitartó, kettőzött szorgalomra és kötelességteljesítésre buzdította az ifjúságot.

2. *Főigazgatói látogatások.* Tankerületi kir. főigazgatónk, Szele Róbert dr., szeptember hó 28., 29., 30, nov. 3., 4., és 6. napján végezte hivatalos évi látogatásait. A tanítás menetének megfigyelése, az intézet helyiségeinek és szertárainak átvizsgálása után november hó 6-án értekezletet tartott a tanári testülettel és közölte vele látogatása közben szerzett tapasztalatait.

3. *Egyéb látogatások.* Az iskolafenntartó város magisztrátusa állandó érdeklődéssel kísérte a jelen tanévben is intézetünk működését. A város polgármestere, Somogyi Szilveszter dr., a kultúrügyek tanácsnoka, Gaál Endre dr. és a sajtó képviselői is megjelentek iskolaünnepélyeinken. A szülők és a nagyközönség minden ünnepélyünkön igazi szeretettel és lelkesedéssel vesz részt, az évvégi záróvizsgálatokat is szép számban látogatják.

4. *Iskolai ünnepélyek.* Az ifjúság hazafias érzületének fejlesztésére, vallásosságának, nemes lelkesedésének és kegyeletének ápolására több iskolai ünnepélyt tartottunk.

Október 6-án megünnepeltük az aradi tizenhárom vértanúságának évfordulóját (gyászistentisztelettel és iskolai ünnepélyel).

November 1-én kegyeletes ünnepélyt rendezett ifjúságunk az elhunyt tanárok sírjánál énekkel és szavalatokkal. Másnap pedig megkoszorúzta Dugonics András sírját, hazafias beszéd, ének és szavalatok kíséretében.

November 19-én, Szent Erzsébet ünnepén ez idén is gyászistentisztelettel és iskolai ünnepélyel áldozott az ifjúság az ország felejtethetlen királynéja, Erzsébet királyné emlékének. Ugyanekkor gyűjtést rendeztünk a vakok és süketnémák javára; a gyűjtés eredményeként befolyt összeget a szegedi vakok és süketnémák intézetének küldtük el.

Március 12-én, a szegedi árvíz 37. évfordulóján, a város fogadalmi ünnepén, ünnepélyes istentiszteletben vett részt az ifjúság, utána az Önképzőkör tartott ünnepélyt.

Megünnepeltük a magyar szabadság születésének évfordulóját, március 15-ét és április 11-ét, az 1848-as törvények szentesítésének évfordulóját.

A vkm. 30000/1916. számú rendelete értelmében május hó 1-én hazafias ünnepélyt tartottunk az 1915. évi diadalmas kárpáti harcok emlékére. Az ünnep jelentőségét lendületes beszédben Czimmermann Pál tanár fejtegette.

Végül az „Önképzőkör“ február és május hóban hangversenyt tartott előkelő vendégek jelenlétében. Május 21-én az évzáró ünnepélylyel kapcsolatban rajzkiállítást rendeztünk az ifjúság rajzaiból és festményeiből az intézeti rajzteremben.

5. *Kirándulások.* A nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1905. évi 2472. eln. szám alatt elrendeli a tanulmányi kirándulásokat és utazásokat. Intézetünk a tanév folyamán többször tartott az egyes osztályokkal a város környékén természetrajzi és földrajzi kirándulásokat, megtekintette a városban és környékén elhelyezett ipartelepeket.

A VI. oszt. tanulók 1916. április 1-én megtekintették a légszeszgyár és villanyvilágítási telep berendezését. A VIII. osztály tanulói március 18-án a közúti villamos telepet és a repülőtelep javítóműhelyét, április 1-én a légszeszgyárat és villanyvilágítási telepet, április 8-án a máv. javítóműhelyét és Bugyi Mihály géplakatos műhelyét tekintették meg. Hálásan mondunk itt is köszönetet az ipartelepek igazgatóságának azért a lekötelezően szíves fogadtatásért, melyben ifjúságunk részesült és a szakszerű felvilágosításokért és magyarázatokért, melyek látókörenek szélesítéséhez nagyban hozzájárultak.

Nagyobb tanulmányi kirándulást a rendkívüli viszonyok miatt nem tettünk.

III.

Könyv- és szertárak.

1. Könyvtárak.

a) Tanári könyvtár.

1. **Hittudomány, bölcsészet és neveléstan.** A besztercebányai tank. IV. igazg. értekezletének jegyzőkönyve. Rozsnyó, 1914. (*Ajándék.*) — Chobot: A váci egyházmegye történeti névtára. Vác, 1915. — De Waal Antal: XV. Benedek pápa. Budapest, 1916. — Dr. Förster Aurél: Aristoteles a lélekről. Budapest, 1915. — Dr. Kornis Gyula: Filozófia a középiskolában. Budapest, 1910. — Magyarország közoktatásügye 1913-ban. Budapest, 1915. (*A nm. vall. és közokt. min. ajánd.*) — Platz Bonifác: Apologiai vitatkozások az igazság körül. Budapest, 1915. — Prohászka Ottokár: A pütkösi lélek. Elmélkedések. Budapest, 1914. — U. a.: A túlvilág tornácaiban. Budapest, 1913. — U. a.: A Jordán partjától Tátorhegyig. Budapest, 1915. — U. a.: A Tátorhegytől Bethániáig. Budapest, 1916. — U. a.: Gloria in exelsis. Budapest, 1915. — Staatsbürgerliche Belehrungen in der Kriegszeit. Berlin, 1915. — Vajtíczky Emanuel: A háború és nevelés. Budapest, 1915. — Zivuska Jenő: A filozófia története Thalestól Platonig. Besztercebánya, 1912.

2. **Magyar nyelv és irodalom.** Az „Élet“ könyvei. Szerk. Az Élet bizottsága. 10 kötet. Bpest, 1916. — Kelemen Béla: Erzsébet királyné és az irodalom. Székesfehérvár, 1908. (*Keller János ajándéka.*) — Kiss Béla: Rózsalevelek, Szekszárd, 1907. (*Keller János ajándéka.*) — Márki Sándor: Háborús beszédek, Kolozsvár, 1915. (*Ajándék.*) — Ortutay István: József főherceg élete. Szeged, 1915. — Röder Ákos: A magyar nép erkölcsi világa népdalainkban. Kőszeg, 1910. (*Keller János ajándéka.*)

3. **Klasszika filológia.** Cserei József: Néhány vonás az ó-görögök

szellemi életének fejlődéséből. Nagykanizsa, 1886. (*Keller János ajándéka.*) — Csengeri: Euripides drámái II. k. Bpest, 1915.

4. **Modern nyelv és irodalom.** Klasszikus Regénytár. Szerk. Ambrus Zoltán és Voinovich Géza, 60 kötet. Bpest, 1908. (*Taschler Endre ajándéka.*) — Rada István: Moliere élete és munkái. Bpest, 1890. (*Keller János ajándéka.*)

5. **Történelem és földrajz.** Czirbusz Géza: A nemzeti művelődés geografiája, Bpest, 1912. — U. a.: Anthropogeografia I. r., Bpest, 1915. — Fabriczy Kornél: Kisebb dolgozatai. Bpest, 1915. — Koncz—Herpay: Debrecen szab. királyi városi rangra emelésének története. Debrecen, 1915. (*Ajándék.*) — Lányi Márton: A háború és a jövő. Bpest, 1916. — Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak. 40. kötet. Bpest, 1915. — Németh Alfréd: Diplomáciai okmányok. Bpest, 1915. — Pöhlmann: Aus Altertum u. Gegenwart, München, 1911. — Takáts Sándor: Rajzok a török világból. I—II. Bpest, 1915.

6. **Vegyes művek.** A Budapest-székesfővárosi községi iskolák évkönyve. 1914—15. (*A főváros ajándéka.*) — A madarak és fák napjáról szóló isk. jelentések V. évkönyve. 1914. Budapest, 1915. (*Ajándék.*) — A piarista cserkész kis kátéja. Budapest, 1915. (*Ajándék.*) — Barna: A játékok könyve. Budapest, 1915. — Normál-Tanmenet az általános irányú középfokú rajzoktatás számára. Budapest, 1915. — Révai Nagy Lexikon. XIII. k. — Révai Nagy Lexikon XII—XIII. k. (*A nm. vall. és közokt. min. ajándéka.*) — Szemák: Ifjúsági könyvtárjegyzék. Budapest, 1892—1911. — Szóval és tollal a hazáért. Kiadja a Miskolci Közműv. Egyesület. Miskolc, 1916. — Verő: A tornatanítás vezérkönyve. Temesvár, 1908.

7. **Tudományos folyóiratok és szakközlönyök.** a) Budapesti Szemle. Szerk. Vojnovich Géza. — Egyetemes. Philologiai Közlöny. Szerk. Bleyer Jakab és Förster Aurél. Földrajzi Közlemények. Szerk. Batty Zsigmond és Littke Aurél. Hivatalos Közlöny. — Ifjúsági Könyvtárjegyzék. Szerk. Szemák István. — Irodalomtörténet. Szerk. Baros Baros Gyula. — Irodalomtörténeti Közlemények. Szerk. Császár Elemér. — Katholikus Szemle. Szerk. Mihályfi Ákos. — Magyar Középiscola. Szerk. Friml Aladár. — Magyar Kultúra. Szerk. Bangha Béla. — Magyar Nyelv. Szerk. Szily Kálmán. — Magyar Nyelvőr. Szerk. Simonyi Zsigmond. — Magyar Pedagogia. Szerk. Imre Sándor. — Lehrproben u. Lehrgänge, von Dr. W. Fries. — Országos Középiscolai Tanáregyesületi Közlöny. Szerk. Ady Lajos. — Religio. Szerk. Kiss János. — Századok. Szerk. Domanovszky Sándor. — Szent Gellért. Szerk. Strommer Viktorin. — Tornaügy. Szerk. Ujhelyi Sándor. Zeitschrift f. mathem. u. naturw. Unterricht, von Dr. H. Schotten.

b) **Az Akadémiától:** Akadémiai Almanach. — Akadémiai Értesítő. Szerk. Heinrich Gusztáv. — Akadémiai Emlékbeszédek. Archeologiai

Értesítő. — Értekezések a nyelv és széptudományok köréből. Szerk. Szinnyei József. Értekezések a philosophiai és társadalmi tudományok köréből. Szerk. Fejérpataky László. — Értekezések a történeti tudomány köréből. Szerk. Pauer Imre. — Értekezések a társadalmi tudományok köréből. Szerk. Pauer Imre. — Matematikai és természettudományi Értesítő. Szerk. Fröhlich Izidor. — Matematikai és Természettudományi Közlemények. Szerk. Lengyel Béla.

c) **A Természettudományi Társulattól:** Állattani Közlemények. Szerk. Soós Lajos. — Botanikai Közlemények. Szerk. Moesz Gusztáv. — Magyar Chemiai Folyóirat. Szerk. Halmi Gyula. — Természettudományi Közlöny. Szerk. Gorka Sándor.

d) **Keller János ajándéka:** Az Élet 1910. II. évf. — Magyar Szemle 1895—1903. — Uj Idők 1908—1910., 1912.

*

A tanári könyvtár gyarapodása a folyó iskolai évben :

1. *Vétel útján:* a) Önálló szakmunka 38 mű, 41 kötet, 1 füzet, 236·30 korona értékben; b) tudományos folyóirat 20 mű, 23 kötet 220 korona értékben. — Az Akadémiától folyóirat 10 mű, 10 kötet, 24 korona értékben. — A Természettud. Társulattól 4 kötet folyóirat 30 korona értékben.

Összesen : 72 mű, 78 kötet, 1 füzet, 510·30 korona értékben.

2. *Ajándék útján:* a) Önálló szakmunka : 55 mű, 68 kötet, 7 füzet 408·30 korona értékben; b) folyóirat : 3 mű, 17 kötet, 89 korona értékben.

Összesen : 58 mű, 85 kötet, 7 füzet, 497·30 korona értékben.

Ez évi gyarapodás tehát : 130 mű, 163 kötet, 8 füzet, 1007·60 korona értékben.

A tanári könyvtár állománya az 1915—16. iskolai évben : 3034 mű, 5944 kötet, 251 füzet, 33700·36 korona értékben.

b) Ifjúsági könyvtár.

1. Az önképzőköri könyvtár a következő művekkel gyarapodott : Ortutay : József főherceg élete (5 K); Kiss—Schak : Censztóhói legenda. Melodráma (3·50 K); Heródek—Kerner : A magyar dal. Melodráma (2 pld. 6 K); Századok és Történelmi életrajzok (20 K); Természettudományi Közlöny (12 K). Az akadémiától évi 20 K átalány fejében kaptuk az Akadémiai Értesítőt, az egyes osztályoktól kiadott értekezéseket, emlékbeszédeket és akadémiai kiadványokat. Összesen : 66·50 K.

2. Az ifjúsági nagyobb könyvtár gyarapodása :

a) *Ajándék útján*: Bársony I.: Magányos órák. (Fürst Béla V. A) oszt. tan. aj.); Petőfi Könyvtár. Szerk. Endrődi S. és Ferenczi Z. 15 k. I—XXX. (Dr. Kertész Zsigmondné aj.); Platz B.: Utazás a természetben. (Tanári könyvtár aj) Összesen 17 mű.

b) *Vétel útján*: Arany: Válogatott balladái (0·60 K); Arany—Lehr: Toldi Estéje (4— K); Balassa B.: Válogatott költeményei (0·30 K); Benedek: A magy. nemzet története a költők dalaiban. (2 példány à 3·20 K, 6·40 K); Beöthy: Széchenyi és a magyar költészet (1·20 K); Dickens—Hevesi: Nickleby Miklós (3·40 K); Divald: Művészettörténeti korrajzok. 2 kötet (5·20 K); Endrődi: A magyar költészet kincsesháza (12.— K); Eötvös J.: Magyarország 1514-ben. 2 kötet (14.—K); Erdélyi: Aesthetikai előtanulmányok (0·60 K); *Gyulai: Katona és Bánk-Bánja (4·40 K); Hankó: Universum VII. (8·50 K); Jókai: Kárpáthy Zoltán (4·20 K); *Jósika: Abafi (2 K); *Jósika: A csehek Magyarországon (4— K); *Képes természetrajz (8— K); *Madách: Az Ember Tragédiája (7·20 K); Magyar Adria Könyvtár 1—3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, (4·50 K); Mikszáth: A gavallérok. A demokraták. Ne okoskodj Pista (1·80 K); Katángy Menyhért (1·80 K); Világít a szentjánosbogár is (1·80 K); Új Zrinyi-ász (1·80 K); Rákosi Viktor: Kis emberek világa (1·80 K); Rejtett zúgok (1·80 K); *Riedl: A magyar irodalom főirányai (0·60 K); *Riedl: Három jellemzés: Toldy F., Greguss Á., Katona L. (0·40 K); *Shakspeare: A szent-iván-éji álom. (Ford. Arany J. 0·60 K); *A velencei kalmár (0·80 K); *Coriolanus. Ford. Petőfi S. (0·60 K). — Összesen 35 mű, 41 kötet, a *-gal jelzettek 10¹/₀ engedményét levonva 101·44 K értékben.

3. Az ifjúsági kisebb könyvtár gyarapodása.

a) *Ajándék útján*: Ortutay: József főherceg élete (2 pld. à 5— K, 10 K), Verne: 15 éves kapitány (3— K), Vasárnapi könyv (5 pld. à 2— K, 10 K).

b) *Vétel útján*: Aage Magdelung: Hadi naplóm (3— K), Avar Gy.: Névtelen hősök (1·20 K), Bársony I.: Mulattató vadászrajzok (8— K), Benedek E.: Ezüst mesekönyv (6— K), Bodrogi J.: A regélő tulipán (2·80 K), Buliver: Éj és virradat (8— K) Cooper: Vadfogó (1·20 K), Dingha B.: A kis tűzér (—·60 K). Donászy F.: Az arany szalamandra (3·80 K), Donászy F.: Mátyás kir. ifjúsága (3— K), Erődi B.: A szentföldön (5·60 K), Fay A.: Attila (5— K), Gárdonyi G.: A bor (4·50 K), Gárdonyi G.: Két katicabogár (5·60 K) Gombos A.: Hajas Muki (4.— K), Haugh B.: Vitéz Hári János (2·50 K), Herczeg F.: Andor és András (5·20 K), Lázár Gy.: Dzsengisz kán (0·80 K), Landauer B.: A nagy esztendő (2·50 K), Laurie A.: A délafrikai aranykeresők (5— K), Lőrinczy Gy.: A rétek lelke (3— K), Molnár—Jankovics: Három század a katakombákban (1·60 K), Marosy A.: A természet élete (4— K), May K.: A fekete táltos (5.— K), Móricz P.: Régi magyar élet (4— K), Róna J.: Állattani olvasókönyv (2 pld., à

3·30 K, = 6·60 K), Róna J.: Növénytani olvasókönyv (2 pld., á 4— K, = 8— K), Sebők: Tengereken túl (6— K), Szalay J.: A rubinok hazájából (3·60 K), Vondenssteinen—Bátky: Közép Brazília természeti népei (9— K), Zöldi M.: Pista kalandos utazása (1·70 K). Összesen 32 mű 35 kötetben 130 80 K értékben.

4. *Kötelező olvasmányok tára*: Arany J.: Murány ostroma (15 drb, á 0·60 K, 9 K), Benedek M.: A magyar nemzet története a költők dalaiban (10 drb, á 3·20 K, 32 K), Czimer: A művelődés és művészet története (4 K), Faludi: Nemes úrfi (4 drb, á 1·40 K, 5·60 K), Greguss: A balladáról (—·60 K), Gyulai: Katona József és Bánk bánja (6·40 K), Hevesi J.: Az előadás művészete (2·10 K), Morvay: Magyar népballadák (10 drb, á —·30 K, 3 K), Plutarchos: Életrajzok I. és II. (3·20 K), Salamon F.: Történelmi dolgozatai (3·20 K), Szemák: Képek Róma őskorából (2— K), Vas G.: Egy alispán (4— K), Vas G.: A pörös atyafiak (4— K). Összesen 49 drb 79·10 K értékben.

2. Szertárak.

a) Természettani szertár.

Az 1915—1916. tanévben a természettani szertár a következő készülékekkel gyarapodott: Gross-féle vakuum skála (24 kor.); 6 drb Geissler-cső (27 kor. 30 fillér); egy U alakú Geissler-cső fluoreszkáló folyadékkal (7 kor. 60 fill.); Crookes-cső foszforeszkáló anyagokkal (12 kor.); Crookes-cső a katodsugarak árnyékvetésének bemutatására (16 kor. 50 fill.); Crookes-cső a katodsugarak mechanikai hatásához (24 kor.); Crookes-cső a katodsugarak mágneses eltérítéséhez (20 kor.); Crookes-cső a katodsugarak egyenes irányú terjedésének kimutatásához (13 kor.); Crookes-cső a katodsugarak hőhatásának bemutatására (18 kor.); Crookes-cső foszforeszkáló virágcsokorral (25 kor.). Ezeken kívül a következő szerszámokkal gyarapodott a természettani dolgozóterem: 1 csavarvágó (8 kor.); 6 drb fogó (12·10 kor.); 1 drb francia kules (4·50 kor.); 4 drb csavarhúzó (4·20 kor.); 10 drb fúró (3·10 kor.); 2 drb kalapács (2·50 kor.); 6 drb reszelő (7·25 kor.); 1 drb ár (—·20 kor.) Kísérleti anyagokra 57·55 koronát fordítottunk. (Láda és csomagolás 15·60 kor.) Összesen 302·40 kor.

Báró Csávossy Béla, most végzett növendékünk egy gőzgépet 80 kor. értékben, Ertl János VII. oszt. növendékünk pedig egy elektromos gépet mellékkészülékekkel 50 kor. értékben ajándékozott a szertárnak.

b) Természetrizsi szertár.

A természetrizsi szertár gyarapodása az 1915—16. tanévben : Nestler-féle állítható tengelykereszt (47·70 K), 60 drb képtartó lécz (45— K) és 4 drb rekeszes papírdoboz a kristályminták és petroleum-finomítás termékei részére (17— K). Kalmár Tihamér I. A oszt. tan-ajándékából 1 drb kitömött menyét (10— K) és 1 drb görény (18— K).

c) Vegytani szertár.

A vegytani szertárnak ez évben beszereztünk egy Wolperd-féle készüléket a levegő szénsavtartalmának megvizsgálására (18·20 K), egy Saint-Claire-Deville-féle gázfejlesztő készüléket állvánnyal, 2 literes palackokkal (33·60 K), egy elektromos melegítőt (Blitz) (20— K), egy 30 literes gázométert fényezett horgonyból (67·20 K), 1 literes aluminium főzőedényt (4·50 K) és különböző szerszámokat (16 drb 44·23 K).

d) Történelmi- és földrajzi szertár.

E szertár az 1915—16. évben a Kárpátokban hősi halált halt Désy Zoltán képével gazdagodott 10 K értékben.

e) Filologiai szertár.

E szertár a jelen iskolai évben szemléltetőképekkel gyarapodott 90 K értékben.

f) Ének- és zeneszerek.

Az énekszerek gyarapodása az 1915—1916. tanévben vétel útján : hangjegyek 10·20 korona értékben.

g) Érem- és régiséggyűjtemény.

A gyűjtemény az 1915—1916. évben nem gyarapodott.

h) Rajzszertár.

E szertár részére megrendelés az idén nem történt.

i) Tornaszertár.

E szertár az 1915—1916. évben ajándék útján 3 pár súlyzóval gyarapodott, vétel útján 2 gyűrűhinta felhúzózsineggel 13·20 K értékben.

IV.

Az intézet személyzete.

A) A kötelezett tantárgyak tanárai.

Sorszám	A tanár neve és tanári minősége	Szolg. évei- nek száma	Tantárgyak, amelyek előadott	Osztályok, amelyekben előadott	Heti óráinak száma	Észrevételek
1	Prelogg József r. tanár	18	Német nyelv	VI. ³ VII. ³ VIII. ³	9	Igazgató.
2	Balanyi György dr. r. tanár	6	Vallásstan Történelem Földrajz Mennyiségtan	I. B. C. ³ IV. A. ³ IV. B. ³ VII. ³ I. B. ³ I. B. ⁴ I. C. ⁴	22	Az I. B. osztály főnöke, az érem- és régiségtár gondozója, az intézet évkönyvének vezetője.
3	Biró Imre r. tanár	9	Vallásstan Magyar nyelv és irodalom Latin nyelv Filozófiai propeudeutika	I. A. ² { I. A. ⁵ VIII. ³ I. A. ⁶ { VIII. ³	19	Az I. A. osztály főnöke, igazgatóhelyettes, értekezletű jegyző, az ifj. önképzőkör vezetője.
4	Buday Gyula világi, r. tornatanár	6				Jelenleg népfőlkelő önkéntes, hadapród.
5	Bujár Károly r. tanár	3	Vallásstan Latin nyelv Görög nyelv	III. A. ² III. B. ³ III. B. ⁶ VII. ⁵ VIII. ⁴	19	A III. B. osztály főnöke, hitelemző, a filológiai szertár gondozója.

Sorszám	A tanár neve és tanári minősége	Szolg. évek száma	Tantárgyak, amelyeket előadott	Osztályok, amelyekben előadott	Heti óráinak száma	Észrevételek
6	Czimmermann Pál r. tanár	16	Német nyelv Történelem Földrajz Görögpótló irodalmi tanulmány	III. A. ⁴ III. A. ³ V. A. ³ VI. ³ VIII. ³ III. B. ² V. A., B. ³	21	A III. A. osztály főnöke, a történelmi- és földrajzi szertár gondozója.
7	Fekete Ipoly r. tanár	32	Vallástan Latin nyelv Görög nyelv Görögpótló irodalmi tanulmány	IV. B. ² IV. B. ⁶ VI. ⁵ VII. ³ VIII. ³	18	Játékfelügyelő.
8	Kiss István r. tanár	13	Magyar nyelv Latin nyelv	V. A. ³ I. B. ⁶ V. A. ⁶ VIII. ⁴	19	Az V. A. osztály főnöke, a tanári könyvtár gondozója.
9	Kövesi Lajos r. tanár	16	Magyar nyelv Latin nyelv	III. A. ⁴ VI. ³ III. A. ⁶ VI. ⁵	18	A VI. osztály főnöke.
10	László József r. tanár	4	Mennyiségtan Természettan Rajzoló geometria	II. A. ⁴ III. A. ³ IV. A. ³ V. B. ³ VI. ⁴ VIII. ² VIII. ⁴ I. C. ³	26	A VIII. osztály főnöke, az ifj. segélyző-csigyet felügyelője, a meteorológiai- és földrengésjelző állomás vezetője.
11	Nováky Bertalan világi, r. tanár	43	Rajzoló geometria Szabadkézi rajz	I. A. ³ I. B. ³ II. A. ³ II. B. ³ III. B. ² IV. A. ³ V—VIII. ⁸	24	A rajzszerter gondozója.
12	Ohmacht Nándor r. tanár	1	Vallástan Magyar nyelv Latin nyelv	V. A., B. ² VI. ² VII. ² VIII. ² I. C. ⁵ I. C. ⁶	19	Az I. C. osztály főnöke, főgimn. hitszónok.
13	Orbán János r. tanár	3	Vallástan Magyar nyelv Latin nyelv	IV. A. ² IV. A. ⁴ IV. B. ⁴ V. B. ³ IV. A. ⁶	19	A IV. A. osztály főnöke, az ifj. nagyobb könyvtár gondozója.
14	Para Imre r. tanár	10	Vallástan Földrajz Természettan Mennyiségtan	II. A. ² II. A. ³ I. B. ² II. A. ² IV. B. ³ V. A. ³ VI. ³ III. B. ³	21	A II. A. osztály főnöke, az ifj. kisebb könyvtár gondozója.

Sorszám	A tanár neve és tanári minősége	Szolg. éveinek száma	Tantárgyak, amelyekkel előadott	Osztályok, amelyekben előadott	Heti óráinak száma	Észrevételek
15	Révai József dr. r. tanár	6				Jelenleg tábori lelkész.
16	Salánky István r. tanár	27	Magyar nyelv Latin nyelv Történelem Földrajz	II. A. ⁵ II. A. ⁶ III. B. ³ V. B. ³ I. C. ³	20	Tandijkezelő.
17	Sümegei Gyula r. tanár	10	Mennyiségtan Természettan Rajzoló geometria	{ I. A. ⁴ II. B. ⁴ IV. B. ³ V. A. ³ VII. ³ VII. ⁴ III. A. ² IV. B. ²	25	A IV. B. osztály főnöke, a természettani szertár gondozója, az ének- és zenekar vezetője.
18	Szalay István r. tanár	21	Vallásstan Magyar nyelv és irodalom Latin nyelv	{ II. B. ² I. B. ⁵ III. B. ⁴ VII. ³ VII. ⁵	19	A VII. osztály főnöke.
19	Timina Ödön világi, r. tornatanár	30	Testgyakorlás Játék	I—VIII. ¹⁴ { I. A., B., C. ¹ II A., B. III A., B. ¹ IV. A., B. ¹ V. VI. ¹	19	A torna- és játékszertár gondozója.
20	Torma Károly r. tanár	12	Földrajz Természetrész	I. A. ³ II. B. ³ III. A. ² { I. A. ² I. C. ² II. B. ² IV. A. ³ V. B. ³	20	A természetrész- és vegytani szertár gondozója, a gyorsírókör vezetője.
21	Tóth Lajos r. tanár	6				1915 okt. 16-ig tábori lelkész volt. Okt. 20-tól nov. 9-ig tanított. Nov. 9-től ideiglenesen a tatabányai kegyesrendi főgimnáziumban működött.
22	Uitz Mátyás r. tanár	5	Latin nyelv Német nyelv	V. B. ⁶ { III. B. ⁴ IV. A. ³ IV. B. ³ V. A. ³ V. B. ³	22	Az V. B. osztály főnöke.
23	Vézner Károly r. tanár	2	Magyar nyelv Latin nyelv Görög nyelv Görögpótló irodalmi tanulmány	II. B. ⁵ II. B. ⁶ V. A., B. ⁵ { VI. ³	19	A II. B. osztály főnöke, hitelemző, játéktfelügyelő.

B) A más vallású tanulók hitoktatói.

1. **Bereczk Sándor**, ev. ref. lelkész és hitoktató, tanította az ev. ref. vallású tanulókat heti 8 órában, a városi főgimnázium helyiségében.
2. **Lów Immanuel dr.**, Szeged és környéke főrabbija, tanította az izraelita vallású tanulókat heti 16 órában, az izr. iskola helyiségében.
3. **Nestor Romulus**, magyar-csanádi gör. kel. román segédlelkész, tanította a gör. kel. román vallású tanulókat heti 2 órában, a városi főgimnázium helyiségében.
4. **Sevity Lázár**, szegedi gör. kel. szerb plébános, tanította a gör. kel. szerb vallású tanulókat heti 8 órában, a városi főgimnázium helyiségében.
5. **Thomay József**, szegedi ág. hitv. ev. lelkész, tanította az ág. hitv. ev. tanulókat heti 8 órában, a városi főgimnázium helyiségében.

C) A nem kötelezett tantárgyak tanárai.

1. **Nováky Bertalan**, főgimn. rajztanár, tanította a szabadkézi rajzot heti 2 órában.
2. **Sümegei Gyula**, főgimn. r. tanár, tanította az éneket heti 4 órában.
3. **Torma Károly**, főgimn. r. tanár, okl. gyorsíró, tanította a gyorsírást heti 4 órában.

D) Iskola-orvos és egészségtan-tanár.

Gidófalvy Béla dr., honvéd-törzsorvos, az egészségtan képesített tanára az iskolai óv folyamán katonai szolgálatot teljesített.

E) Céllövés és katonai gyakorlatok.

Tiszt hiányában nem tartottuk meg e gyakorlatokat.

F) Vívómester.

Armentani Ede, okl. vívómester, tanította a kard- és törvívást heti 3 órában.

A sorozatban használt érdemjegyek fokozata:

az előmenetel rovatában: 1 = jeles, 2 = jó, 3 = elégséges, 4 = elégtelen; a magaviselet rovatában: 1 = jó, 2 = szabályszerű, 3 = kevésbé szabályszerű, 4 = rossz.

Rövidítések magyarázata :

gör. kath. = görög katolikus vallású ; — gör. kel. sz. = görög keleti szerb ; — gör. kel. r. = görög keleti román ; — ág. ev. = ágostai evangélikus ; — ref. = reormátus ; — izr. = izraelita ; — ism. = ismétlő ; — öszt. = ösztöndíjas. Ahol a név után a kötelezett tárgyaktól nyert sorozatban vallás jelezve nincs, ott római katolikus értendő.

V.

A tanulók érdemsorozata.

A) A kötelezett tantárgyakból.

Első A. osztály.

Osztályfőnök: *Biró Imre.*

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Mégaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítás	Rajzoló mértan		Tornázás
Agócsy Jenő	1	2	3	2	1	2	3	1	1
Ágoston Géza	2	3	3	3	3	4	2	—	1
Babarczy József, öszt.	1	2	3	1	1	3	2	2	1
Bach Endre, izr.	1	2	2	1	1	3	2	3	1
5 Baesich Pál	1	2	2	1	1	2	2	1	1
Bagáry Géza	2	3	3	3	3	3	3	2	2
Balaton János	3	3	4	4	2	4	4	2	1
Balog Sándor	1	2	2	1	1	2	1	1	1
Barta Tibor, izr.	2	3	3	4	2	3	3	2	2
10 Bartl Ödön	1	3	3	3	1	3	2	2	1
Biliczky János, öszt.	1	2	3	3	3	2	2	2	1
Bonomi László	2	3	3	3	4	3	3	2	1
Boros Pál, izr.	2	3	3	3	3	4	4	3	1
Bózsó Béla	1	1	1	1	1	2	1	1	1
15 Czérna Ferenc	3	3	3	3	2	4	4	2	2
Cserzy Béla	1	3	3	3	2	2	3	—	1
Csordás Jenő	3	4	4	4	4	4	4	2	2
Dankó György	1	3	3	2	2	3	3	2	1
Duschák László, izr.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20 Eisel László	3	4	4	3	3	3	3	2	1
Eisele András	1	3	2	2	1	2	2	2	1
Eisele József	1	3	2	1	1	2	2	1	1
Farkas Károly	1	1	1	1	1	1	1	—	1
Gazdik Gyula**	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25 Gerber József, izr.	3	3	3	3	2	4	4	2	2
Gerentsér Géza**	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gönczi Pál, izr.	1	1	1	1	1	2	1	1	1
Gróf György	1	2	3	2	2	2	2	2	1
Grüber Béla	2	3	3	3	2	3	2	2	1

*Vizsgálatlan maradt.

**Kimaradt.

A tanuló neve és vallása, öszitöndíjas vagy ismétltö-e ?	T a n t á r e g y a k							M a g a r i s e l e t	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettudomány	Számítástan	Rajzoló mértán		Tornázás
30 Hacskó János	1	2	2	2	1	1	2	2	1
Herbich László, ism.	3	3	4	3	3	3	2	3	1
Hulik-Kanitz József, ism.	2	3	3	3	2	3	2	2	1
Jódal János	3	3	3	3	3	3	3	2	1
Kalmár Tihamér	1	2	2	1	1	2	2	2	1
35 Kolla Péter	1	2	2	1	1	1	1	1	1
Kóssa Tibor, ref.	1	2	2	1	1	1	2	2	1
Kresztics György, gör. kel. sz.	3	3	3	3	2	4	4	2	1
Kristóffy Ödön	1	1	1	1	1	1	2	2	1
László István, izr.	1	2	2	4	2	3	3	3	2
40 Motzvickler József	1	2	2	3	1	2	3	3	1
Mutsy Gyula	1	2	3	2	1	3	2	1	1
Nagy Sándor	3	4	4	4	3	4	4	2	1
Nyilasy Pál	3	3	4	4	3	4	4	3	2
Petrov Miklós	1	1	1	1	1	1	1	1	1
45 Prelog József	3	3	3	3	3	3	3	2	2
Rukóber Emil	1	2	1	1	1	2	1	1	1
Sántha László	1	1	2	2	1	2	1	2	1
Schwalb Miklós, izr.	2	3	3	3	3	3	3	3	1
Schwarz Andor, izr.	3	2	3	3	2	3	2	3	1
50 Sölétormos Géza*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Steigervald Mátyás	3	4	4	4	4	4	3	2	1
Svarcz István	3	3	4	2	2	3	4	2	1
Szabó Mihály, öszt.	1	2	1	2	1	1	2	1	1
Szauter Rezsó	1	2	2	1	1	1	2	2	1
55 Széll István, ref.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Tauszig Lajos, izr.	1	2	3	3	3	3	3	3	2
Timina László	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Török Lajos	2	3	3	3	2	4	3	1	2
Vad Ferenc, ref., ism.	1	3	3	3	3	3	2	1	1
60 Vajda Ferenc, izr.	1	1	1	1	1	2	2	2	1
Vogel Tibor	1	2	3	3	3	3	3	2	2
Wolfram Géza	1	3	3	3	3	3	3	1	1
<i>Magántanulók :</i>									
Boróczy Márta	1	2	3	1	2	3	3	—	—
Bossányi Irén	1	1	2	1	1	1	2	—	—
65 Kozacsek István	3	3	3	3	3	2	3	—	—
Mihajlovics Vera, gör. kel. sz.	1	3	3	2	1	3	4	—	—
Nedelykov Ilona, gör. kel. sz.	1	1	1	1	1	1	2	—	—

*Magántanuló lett.

Összesen : 67.

Első B. osztály.

Osztályfőnök : *Balanyi György dr.*

A tanuló neve és vallása, osztályfőnök vagy ismétlőd-e ?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallás tan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Szám tan	Rajzoló mértan		Tornázás
Adler János, izr.	1	1	2	1	1	2	2	1	1
Adler László, izr.	2	2	3	3	1	3	3	3	1
Bauer József, izr.	1	2	2	1	1	1	1	1	1
Blau Andor, izr.	1	4	4	4	3	3	4	3	2
5 Bottka Károly	1	2	3	2	2	2	3	3	1
Buding Károly	1	1	2	2	1	1	2	—	1
Christian Miklós	2	3	3	3	2	3	3	2	1
Csonka Béla	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Daka Sándor	1	2	2	1	1	3	2	2	1
10 Damjanovics László, g. kel. sz.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dékány Andor	1	1	2	1	1	1	1	2	1
Farkas Márton*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ficsor István*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Götz János, ism	2	3	3	3	2	3	3	2	1
15 Gróf Kornél	3	3	4	4	3	4	3	1	2
Grünbaum Márton, izr.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hackbeil János	1	2	3	2	2	1	2	2	1
Holló Endre, izr.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hullmann József	2	1	2	2	2	2	2	1	1
20 Jajagin Radován, gör. kel. sz.	1	3	3	3	2	3	3	2	1
Jakobovits László, izr.	1	1	1	1	1	1	2	2	1
Jerney István	2	2	3	2	1	3	3	3	1
Kármán Andor, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Koch Rezső, izr.	2	3	3	4	2	4	3	2	2
25 Komáromi Ernő, ref.	2	3	4	4	4	4	4	1	2
Kopasz Endre	2	2	3	2	1	2	3	1	1
Kovács Sándor	3	4	4	3	3	4	4	1	1
Kovácsics Ferenc	1	2	3	2	1	2	3	1	1
Köncs Ferenc*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
30 Körmendi László, izr.	1	2	3	2	1	3	3	3	1
Kucsera János, ág. ev.	2	2	3	2	2	3	3	1	1
Kuhn Antal	2	3	3	3	3	2	3	1	1
Lamberg Szigfrid, izr.	2	3	3	2	2	3	2	3	1
Löffler Lajos*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
35 Mieskó József*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Moldoványi Imre, ref.	2	3	3	2	2	3	2	3	1
Molnár József*	—	—	—	—	—	—	—	—	—

*Kimaradt.

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallásian	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítan	Rajzoló mértan		Tornázás
Móra Ernő, ism.	2	3	3	3	2	2	2	1	1
Nagyabonyi Árpád	2	3	3	3	1	3	2	2	1
40 Otrók László, ism.	1	3	2	1	1	2	2	1	1
Rapcsán Árpád, ág. ev.	1	1	2	2	1	1	2	2	1
Reichart Zoltán	1	2	3	1	1	2	2	2	1
Reile István	3	3	4	3	3	3	3	2	1
Rejtő Jenő	1	2	3	1	1	2	3	2	1
45 Sidlovics Andor	1	1	2	1	1	1	1	2	1
Singer László, izr.*									
Sipos Lajos	3	3	4	4	3	4	3	1	1
Szántó György, ág. ev., ism.	3	3	3	3	3	3	3	3	2
Szántó Ottó, izr.	2	4	4	4	3	3	3	3	2
50 Székely György, izr.	1	1	1	1	1	2	1	2	1
Szilágyi József	2	3	4	3	3	3	3	1	1
Szilágyi Lajos	2	3	3	3	2	3	3	1	1
Tauber Sándor, izr., ism.	3	3	3	3	1	3	3	2	1
Terhes József	3	3	3	4	3	4	4	2	1
55 Tóth Ferenc	2	3	3	3	2	3	3	3	1
Tranger József	1	2	2	1	1	2	1	1	1
Tüske István	2	2	3	2	2	2	3	1	1
Vajas József	2	3	3	3	2	3	2	2	1
Várad Miklós, izr.	1	2	2	2	1	1	2	2	1
Várnay István, izr.	1	2	2	1	1	1	1	2	1
60 Vitéz László, ág. ev.	2	3	3	2	2	2	3	1	1
Weiszmandl Henrik	3	3	3	3	3	3	3	1	1
Wóber György	2	3	3	3	3	3	3	3	2
Zakits Lyubomir, g. k. sz. ism.	1	3	4	4	3	4	3	2	3

*Kimaradt.

Összesen : 64.

Első C. osztály.

Osztályfőnök: Ohmacht Nándor.

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlőd-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítan	Rajzoló mértan		Testgyakorlás
Ánizsfeld László, izr.	2	3	3	3	2	3	2	3	1
Balog Endre	2	2	2	2	2	3	2	1	2
Baracski Bogolyúb, gör. kel. sz.	2	4	4	4	4	4	4	2	2
Brauswetter Jenő	2	3	3	3	2	3	3	2	2
5 Buchheit Mátyás	1	1	1	2	2	2	1	—	1
Burai Korjolan, gör. kel. r. . . .	1	1	1	2	1	2	2	2	1
Csepreghy János	3	2	4	3	3	3	3	2	1
Csipak Béla, ism.	1	1	2	1	2	2	1	1	1
Deák László, ref.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10 Dunajcsik Mihály, ág. ev.	2	3	4	3	3	3	3	2	1
Egyed Zoltán	1	1	3	2	1	3	2	1	1
Feuer Imre, izr.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Félegyházi Pál, ref.	2	1	1	1	2	1	1	2	1
Gilicze István	1	1	2	1	2	2	2	2	1
15 Goitein Ernő, izr.	1	1	1	2	2	1	2	2	1
Göndöcs Gyula	2	1	2	2	2	3	3	1	2
Grünbaum László, izr.	1	1	3	3	3	2	2	3	1
Halasy Lajos, ág. ev.	2	1	1	1	1	1	1	1	1
Hattyasi Andor	3	3	4	4	4	4	4	2	1
20 Hável József*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Heckmann Gyula	3	3	4	2	3	3	3	2	2
Ilić Dusan, gör. kel. sz.	1	2	3	3	2	2	3	1	1
Kalmár Márton	1	1	1	2	2	1	2	1	1
Keszler Ferencz	2	1	1	2	2	2	2	1	1
25 Kopasz Mihály	2	2	3	3	3	3	2	2	1
Kövessy Géza*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Krakauer Salamon, izr.	2	2	4	3	3	3	4	2	1
Krausz Róbert, izr.	3	2	2	3	3	2	2	3	1
Lachmann János	1	1	2	2	2	2	2	2	1
30 Lantos Béla	1	1	2	2	2	2	2	2	1
Lantos Ferenc	2	4	3	3	3	3	3	2	1
Lantos Nándor	4	4	4	4	4	4	4	2	2
Leisch Ferenc**	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Licht Béla, izr.	3	3	4	4	3	3	4	3	1
35 Masa Jenő	3	3	3	3	4	3	4	2	2
Molnár Károly, ism.	3	3	3	3	3	2	2	1	1

*Kimaradt.

**Magántanulásra tért.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y e k							Magaviselet	
	Vallás tan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettudomány	Számítás	Rajzoló mértan		Testgyakorlás
Orincsák László, gör. kath., ism.	2	3	3	3	3	3	3	2	1
Ördög István	1	1	2	1	1	1	1	1	1
Paulovics Tibor	2	2	2	2	2	2	2	1	1
40 Pál János	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Pálfi Ferenc	3	3	3	3	3	3	2	2	1
Polányi Tibor	3	4	4	3	3	4	4	—	2
Pósa József, ism.	1	2	2	3	2	2	3	1	1
Schmutzler Ferenc	1	1	2	2	1	1	2	1	1
45 Schmutzler Nándor	2	2	3	3	2	3	3	3	2
Schneider Miklós	2	1	2	3	2	2	3	2	1
Schweiger Andor, izr.	2	2	2	2	2	2	2	1	1
Strnád Jenő	1	3	3	3	2	3	4	2	1
Szendró Károly	2	3	3	3	2	3	2	2	1
50 Szeredai József	1	1	2	1	1	1	2	2	1
Szimity Dániel, gör. kel. sz.	2	3	4	3	3	4	3	2	1
Szoldán Traján, gör. kath. .	1	2	3	2	2	2	2	2	1
Tapodi Zoltán	2	2	3	3	2	2	2	2	1
Telbisz István	2	2	3	2	1	3	3	1	1
55 Turinszky László, gör. kel. sz.	3	3	3	4	4	3	4	2	2
Varga László, ref., ism. . . .	1	3	3	3	3	3	3	2	1
Villim Lajos	3	3	3	3	1	2	3	2	1
Wichmann Károly	3	2	4	3	3	3	4	2	1
Wimmer Ferenc	1	1	3	2	2	2	3	2	1
60 Zeiner Ferenc	1	2	2	3	1	3	3	2	1
Zeisler György, izr.	2	3	3	2	3	3	3	1	1
Zoppe Mihály	2	2	2	3	3	3	4	2	1
Zsemeri Károly, ism.	3	3	3	3	2	3	3	1	2

Összesen : 63.

Második A. osztály.

Osztályfőnök: *Para Imre.*

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Megaviselet
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számítan	Rajzoló mértan	Tornázás	
Aniszföld János, izr, ism.	2	3	3	3	3	2	3	3	1
Armentano Lajos	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Barna Jenő	2	3	3	3	2	3	3	1	1
Bayer Andor	1	1	2	1	1	2	2	2	1
5 Bálint Béla, ism.	2	2	2	2	2	3	2	2	1
Becsey László	2	2	2	3	2	3	3	3	1
Bleyer György, izr.	1	3	3	3	2	3	3	3	2
Bohn Mihály	2	2	3	2	2	3	2	2	2
Bokor Béla	2	3	3	3	2	3	2	1	1
10 Böhm Jenő, izr.	2	4	4	3	3	4	4	2	1
Brauswetter Béla	2	3	3	3	2	2	3	1	2
Bruchter Albert	1	1	2	2	1	2	2	2	1
Csizmadi Béla	2	3	3	3	2	3	3	2	2
Czitó Győző*, ág. ev.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15 Dobai Pál	1	3	3	2	2	2	2	—	1
Dobó András	2	3	3	3	2	3	2	3	1
Dubrauszky Viktor	1	2	2	2	1	2	2	2	1
Färber Andor, izr., ism.	2	1	2	2	2	2	2	2	2
Fernbach Károly**	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20 Fischer István, izr.	1	1	2	2	2	2	2	2	1
Gajzágó Imre, ism.	2	4	4	3	2	3	3	1	1
Gál Gyula	1	1	2	2	2	2	2	2	1
Geber Tibor	2	3	2	3	2	3	3	2	1
Gulyás Ferenc, ism.	2	3	3	3	2	3	3	2	1
25 Győry József, ism.	2	3	3	3	2	2	3	1	1
Halász Béla	3	3	4	3	3	3	4	2	2
Heim János	1	3	3	2	2	3	2	3	1
Janicsék Ferenc	1	2	3	1	2	1	2	2	1
Jánosik János, ág. ev.	2	3	3	2	2	2	3	2	1
30 Kéri István	1	2	2	3	2	3	3	2	1
Kis Sándor	2	3	3	3	3	3	3	2	1
Kiss Péter	1	2	3	2	1	3	2	2	1
Koszteleczy Ede	1	2	2	2	2	3	2	2	1
Láng Ferenc	1	3	3	2	2	3	2	1	1
35 Lányi János	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Lászlóffy Tibor	1	1	1	1	1	1	2	2	1
Lung Lajos	3	2	2	3	2	4	4	3	1

*Kimaradt. **Meghalt.

A tanuló neve és vallása, osztályfias vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettudj	Számítan	Rajzoló mértan		Tornázás
Martin Ernő	2	3	3	3	2	3	3	—	1
Martis Sándor	2	4	4	3	3	3	3	1	1
40 Márki László, ism.	2	4	4	3	3	3	3	1	1
Mellis Lajos	2	3	3	3	2	3	3	2	1
Mihályfi Lajos	2	3	3	2	2	3	3	2	1
Nagy József	2	3	3	2	2	3	3	2	1
Ördög Mihály	1	2	2	2	1	2	2	1	1
45 Pauer Lóránt	1	1	1	1	1	2	2	1	1
Pálffy György	1	2	2	2	1	2	2	2	1
Pártos Mihály, izr.	1	3	3	3	2	2	3	3	1
Priszlinger István	1	3	3	2	2	3	3	1	1
Raffner Ferenc	2	2	3	3	2	3	3	1	1
50 Rausch Alfréd	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Rákos László, izr.	1	2	2	2	1	3	2	2	1
Reich István, izr.	1	3	3	3	2	3	3	2	1
Schwimmer Endre, izr.	2	3	3	3	2	3	3	3	2
Steindl Miklós	1	1	1	1	1	1	1	1	1
55 Szabó Sándor	3	4	4	3	2	4	3	2	2
Szenesi Zoltán, izr.	2	2	3	2	2	3	2	3	1
Tarai Gyula	2	3	4	3	2	4	3	2	1
Temesváry András	2	4	4	3	3	4	3	2	1
Tolnaffy László	2	3	3	2	2	3	3	1	1
60 Tököli József, ism.	1	1	2	1	1	2	1	1	1
Vénig János	2	3	4	3	2	4	3	2	1
Vychnalek Károly	1	3	3	1	1	2	2	1	1
Zentbauer János	2	3	3	2	2	2	2	2	1
<i>Magántanulók :</i>									
Boróczy Márta	1	2	2	1	1	2	2	—	—
65 Mandl Pál, izr.	3	2	2	1	1	2	2	—	—

Összesen : 65.

Második B. osztály.

Osztályfőnök: *Vézner Károly.*

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallás tan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Szám tan	Rajzoló mértan		Tornázás
Arányi Imre, izr.	1	1	2	1	2	3	2	1	1
Augusztin Vilibáld	1	1	1	1	1	2	2	1	1
Áron Béla, izr.	1	3	3	3	3	4	3	3	1
Bak Béla, ág. ev.	1	2	2	3	2	3	2	2	1
5 Balassy Sándor	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Bendl László, ág. ev.	1	2	2	2	2	3	2	2	2
Bernátsky Kornél	1	3	2	2	2	3	2	3	1
Berzsenyi Lajos, ág. ev.	1	2	2	2	1	2	1	1	1
Bloch János, izr.	1	2	2	1	1	2	1	2	1
10 Bóka Ferenc	1	2	2	3	2	3	3	1	1
Duschák Béla, izr.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fischer Mihály**	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fried Róbert, izr.	2	3	4	4	3	3	2	1	1
Friedrich József	1	1	2	1	1	3	2	1	1
15 Gábris Imre	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Gottschall János	2	3	3	3	2	3	2	2	1
Gottwald László	1	1	2	1	1	3	2	2	1
Hábermann Gusztáv**	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hegedüs István	2	2	3	2	2	4	3	1	1
20 Holtzer János, izr.	1	1	2	2	1	2	2	2	1
Ilic János, gör. k. sz.	1	2	2	3	2	3	3	1	1
Iritz Oszkár, izr., ism.	1	2	2	1	1	2	2	2	1
Iványi Mihály, ism.	2	3	3	3	3	3	4	3	2
Kaufmann Ferenc, izr.	2	3	3	3	2	3	2	2	1
25 Káldor Ferenc, izr.	1	2	2	2	1	2	2	1	1
Kertész Andor, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Király László, ism.	2	3	3	3	2	3	2	1	1
Kiss Kálmán	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Komarek Lajos, ism.	2	3	3	2	2	3	2	1	1
30 Kovarcz Dezső	2	3	4	3	3	4	3	3	1
Krengel Károly	1	3	4	3	2	4	4	2	1
Kövesdi Gyula, izr.**	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kulinyi László, ref.	1	1	2	2	2	3	2	2	1
Lipovszky Andor	1	2	3	2	2	4	4	2	1
35 Lusztig László, izr.	1	1	2	2	2	2	3	2	1
Márton Ferenc	1	2	2	2	2	2	2	2	1
Máthé Gyula, izr.	1	2	2	2	2	2	2	2	1

* Vizsgálatlan maradt.

** Kimaradt.

A tanuló neve és vallása, öszlőndijas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természetr.rajz	Számítan	Rajzoló mértan		Tornázás
Molnár László	2	4	4	3	3	3	3	1	2
Nagy Endre, ref.	1	1	2	1	1	2	2	2	1
40 Nyári András	1	2	2	1	1	2	2	2	1
Osztrovszky Jenő	2	3	3	3	3	3	3	2	1
Pap Vilmos	2	3	3	4	3	4	3	2	1
Pier Miklós	2	3	3	3	2	3	3	1	1
Pokorny Elek	2	3	3	3	2	3	3	2	1
45 Prelogg János	2	3	3	3	3	3	2	2	2
Reitzer László, izr.	1	2	2	1	1	3	3	2	1
Rosenfeld Ernő, izr.	1	3	3	3	2	3	3	3	1
Rosenzweig István, izr.	2	3	4	3	2	3	3	2	1
Rózsa József	2	3	3	3	3	3	3	2	2
50 Saáry Károly	1	1	2	2	1	2	2	1	1
Schreiber József	1	2	2	2	1	2	3	2	1
Sebők Antal	1	3	3	3	3	3	3	2	1
Somló György, izr.	1	1	1	1	1	2	3	2	1
Sonkovits Sándor, gör. kath.	2	3	3	3	2	3	2	2	1
55 Steiner Tibor, izr.	2	3	3	3	2	3	3	2	2
Széphelyi Sándor	2	4	4	4	4	4	3	1	1
Szóllós Antal, izr.	1	2	2	2	2	3	2	2	1
Tóth József	2	2	3	2	1	3	2	1	1
Úr Lajos, ág. ev.	2	2	2	2	2	2	3	2	1
60 Vetró Sándor, öszt.	1	3	3	3	3	3	3	3	2
Volosinszky Antal	2	2	3	3	2	3	2	2	1
Weisz György, izr.	2	3	3	3	3	3	3	2	1
Weiszberger György, izr.	1	3	3	3	3	3	3	1	1
Zsoldos Benő, ref.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
<i>Magántanulók :</i>									
65 Kapitány István	3	3	4	3	3	3	4	—	—
Nedelykov Ilona, gör. k. sz.	1	1	1	1	1	2	2	—	—
Vangel Anna	1	2	3	3	2	2	2	—	—
Vitolics Mihály, gör. kel. sz.	1	3	2	3	2	2	3	—	—

Összesen : 68

Harmadik A. osztály.

Osztályfőnök : Czimmermann Pál.

A tanuló neve és vallása, ösztündíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k									Magaviselet
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Tornázás	
Aigner Ferenc	2	3	3	3	3	3	3	2	2	1
Barabás Lajos	1	3	4	3	4	4	4	3	2	2
Barna Pál	2	2	3	3	2	2	2	3	2	1
Bán Lajos	1	2	3	3	2	2	2	3	1	2
5 Berkes László, izr.	2	3	3	3	2	3	3	3	2	1
Bodó László, ism.	1	2	3	3	3	3	3	2	1	1
Bori József	1	3	3	3	2	3	3	3	2	1
Czunya Traján, gör. kel. r.	1	2	2	2	1	1	3	1	2	1
Csurgó László	2	3	4	4	3	3	4	3	2	1
10 Dékány István	1	3	4	4	2	3	3	3	2	1
Dragu Jakab, gör. kel. r.	1	2	2	3	2	2	2	3	2	1
Fodor Géza, ism.	2	3	4	4	3	3	3	3	2	2
Fodor Ignác	1	2	2	2	1	2	2	2	2	2
Gábor Imre, izr.	1	1	2	2	1	1	1	2	2	1
15 Geber Ödön	1	2	2	2	1	1	2	2	2	1
Genát Endre, izr.	2	3	3	3	3	2	3	3	3	2
Gergely György, izr.	2	2	2	2	1	1	3	2	2	2
Gergely László	1	2	2	2	1	2	3	3	2	1
Gilicze Dezső	2	3	3	3	2	3	4	3	2	1
20 Götz Miklós	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Grill János	1	3	3	3	3	2	4	2	2	1
Gyurki Gyula	1	3	2	2	2	2	2	2	2	1
Hegy Péter	1	3	4	3	2	3	3	4	2	2
Heltai Kornél, izr.	2	3	3	3	3	3	3	3	2	2
25 Hey Pál, izr.	1	3	4	3	4	3	3	3	3	2
Holcz József	2	2	3	1	2	2	1	2	3	1
Jung János	1	3	3	2	2	2	2	3	2	1
Kalmár Gyula	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Kalmár János	1	2	2	2	2	1	1	2	1	1
30 Katona István, ref.	3	3	3	3	3	2	4	2	2	1
Kopasz István	1	2	2	2	1	2	2	2	2	1
Kovács Imre	1	3	4	3	3	3	2	3	2	2
Kovács Lajos*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kovács Szilárd, izr.	1	2	2	1	1	1	1	1	2	1
35 Krizsa Ferenc	1	3	3	3	2	2	3	3	2	1
Kúp Gyula	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Lantos Géza	1	3	3	3	3	3	3	2	2	2

*Vizsgálatlan maradt.

A tanuló neve és vallása, ösztiöndijas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Földrajz	Számтан	Rajzoló mértán		Tornázás
Mausz Jakab	1	3	3	2	3	3	3	3	3	1
Mihályi Gyula	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
40 Molitor Antal	1	1	2	1	1	1	2	2	2	1
Molitor Jakab	1	2	3	2	2	2	2	3	2	1
Muzsnai Dénes	1	2	2	2	1	1	3	2	2	1
Neubeller József	1	3	4	4	3	3	3	3	2	2
Ottovay László	1	3	3	2	1	1	2	2	2	1
45 Pártos István, izr.	1	2	3	1	1	1	2	2	2	1
Peternelly László	2	2	2	2	2	2	3	3	2	1
Poppe Lajos	2	4	4	3	3	3	4	4	2	1
Pósa Balázs	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Salamon László	1	3	4	3	2	3	3	3	2	1
50 Schmidt Béla	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Schmidt Zoltán, izr.	1	3	3	3	3	3	3	3	1	1
Schwarz Andor, izr.	1	2	2	2	1	1	2	1	1	1
Sebestyén László	1	2	2	2	1	2	2	2	2	1
Somogyi Miklós	1	2	3	2	1	2	3	2	1	1
55 Stauber László, izr.	1	2	2	3	2	1	2	2	2	2
Szántó Károly, izr.	1	3	3	3	2	2	3	3	2	1
Szendró Imre	1	2	2	3	1	2	3	3	3	1
Szécsi György, izr.	1	1	2	1	1	1	1	1	2	1
Szittner Ferenc*										
60 Szögi Illés	1	2	3	3	3	3	3	4	3	2
Törő András, izr.	1	2	2	2	1	1	3	3	3	1
Triltsch Nándor	1	2	3	3	2	2	2	1	2	1
Váradı Károly	1	2	3	3	1	3	3	2	1	1
Veres Miklós	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1
65 Vojtás Dezső, ism.	1	3	3	3	2	2	3	3	1	1
Weinfeld Jenő, izr.	1	2	3	3	2	2	2	3	2	1
Wellinger Antal	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Winternitz Sándor, izr.	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1
<i>Magántanulók:</i>										
Klein József, izr.	2	4	4	3	3	2	3	2	—	—
70 Vangel Anna	1	3	3	2	2	2	3	3	—	—

*Vizsgálatlan maradt.

Összesen : 70.

A tanuló neve és vallása, ösztdíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan		Tornázás
Müller Imre, izr.	1	1	2	2	1	1	2	2	—	1
Nagyvinszki Branko, gör. kel.sz.	1	2	2	2	2	1	2	1	1	1
40 Neuwirth József, izr.	2	3	3	3	2	2	2	3	2	1
Nógrádi János, ág. ev.	1	2	2	1	2	1	2	2	2	1
Nyilassy Ferenc	1	3	4	4	3	3	4	4	2	1
Ördög Ernő	1	3	3	4	2	2	3	3	1	1
Pálffy Béla	1	3	4	4	3	2	4	3	2	1
45 Pártos Endre, izr.	1	1	2	1	1	1	2	2	2	1
Piukovics Tibor	1	3	3	3	3	2	3	3	2	1
Pollák Imre, izr.	1	3	3	4	3	2	3	3	1	2
Radványi János	1	3	3	3	2	3	3	2	1	2
Rácz József	1	1	2	1	1	1	1	1	—	1
50 Regdon László	1	2	2	1	1	1	2	1	1	1
Rosenberg Béla, izr.	1	2	3	2	1	2	3	1	2	1
Salánky József	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Schäfer László, izr.	1	2	2	1	1	1	2	2	2	1
Seiler Lajos, izr.	1	3	3	3	3	3	2	3	3	1
55 Skultéty István	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Solti Henrik, izr.	1	1	2	1	1	1	2	2	2	1
Szemző Imre, izr.	1	2	2	1	1	1	2	3	2	1
Szerdahelyi László	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Tóbiás Mihály, ism.	1	3	3	3	3	3	3	3	2	2
60 Tölgyesy Elemér, ref.	2	3	3	2	3	3	2	2	2	1
Tripammer József	1	2	3	3	3	1	2	2	2	1
Tschapek Frigyes	1	3	3	1	3	2	3	2	3	1
Ugi Ernő	1	3	3	3	3	3	2	2	—	1
Vajda Imre, izr.	1	3	3	3	2	2	3	3	1	1
65 Vajda Lajos, izr.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Völgyesi János	1	2	2	1	1	1	2	2	2	1
Walter József, ism.	1	3	3	2	2	2	3	3	3	1
Weiszberger Elek, izr.	1	3	2	2	1	2	3	3	2	1
Zollner László, izr.	1	3	3	3	2	2	4	4	3	1

* Vizsgálatlan maradt.

Összesen : 69.

Negyedik A. osztály.

Osztályfőnök : Orbán János.

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettud.	Algebra	Rajzoló mértan		Tornázás
Andróczki Aladár	3	3	3	3	3	2	3	3	1	1
Balogh Lajos	3	3	3	3	3	3	3	2	1	1
Baurneind Pál	3	3	3	3	3	3	3	3	1	1
Berger Rezső	1	2	3	2	3	2	2	2	1	1
5 Binder Péter	1	2	2	1	1	2	2	2	1	1
Bokor Mihály	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Budinszky Endre	2	3	4	3	2	3	3	3	2	1
Csikós József	1	1	1	2	1	1	1	1	1	2
Czérna István	1	1	2	2	1	1	1	2	1	1
10 Forbát László, izr.	1	2	2	1	3	2	1	2	2	1
Gajzágó István	2	4	3	3	2	3	3	3	2	2
Geber Jenő	1	2	3	2	1	1	2	2	1	1
Gerhardt István	1	2	3	3	1	1	2	2	2	1
Gregorich László	3	3	3	3	2	3	2	3	2	3
15 Greskovics Kálmán	2	3	3	3	2	3	2	3	2	1
Gunda László	3	4	4	4	3	4	4	3	2	2
Hattyasi István	2	2	3	3	2	2	2	2	2	1
Holczinger Mátyás	1	2	3	1	2	2	2	2	1	1
Holló Pál, izr.	1	3	3	3	3	3	3	3	3	2
20 Horváth András	2	3	3	3	3	3	3	3	2	2
Hrabák Zoltán	1	3	2	2	3	3	2	2	2	1
Hubay Örs, ref.	2	2	3	3	3	2	3	3	3	1
Hunyár Antal	2	2	3	2	3	3	3	3	1	2
Kis Imre, izr.	2	4	4	4	3	4	3	4	3	1
25 Kolla János	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kovalik István	2	3	4	4	2	3	3	3	2	1
Kron Iván	1	2	2	2	1	2	2	2	2	1
Kunerth János	2	3	3	3	1	2	3	2	2	2
Kutor Sándor	1	1	2	1	1	1	1	2	2	1
30 Latzkovics Gyula	2	3	3	3	3	3	3	3	2	1
Lányi János	3	3	4	3	4	3	3	3	1	1
László Jenő, izr.	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1
Lippert Henrik	3	3	3	2	3	3	3	3	2	1
Martonosi Ferenc	1	2	2	2	2	1	1	2	1	1
35 Mihály Sándor, öszt.	1	1	2	2	2	1	1	2	1	1
Öhler István	2	3	4	4	4	3	4	4	3	1
Reichrath Dezső	2	3	4	2	2	3	3	2	2	2
Reinlein Frigyes	2	3	4	3	3	4	4	4	2	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettudj	Algebra	Rajzoló mértan		Tornázás
Répás Lajos*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
40 Rischár Vilmos	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Rosinger Emil	2	3	3	4	3	3	3	3	2	1
Schreiber Miklós	1	2	2	1	1	1	2	3	1	1
Schwarz István, izr.	1	3	3	3	2	2	4	3	3	2
Sipos Antal, gör. kath.	2	3	3	2	2	2	2	2	3	1
45 Szemző István	1	2	2	2	2	2	1	1	1	1
Szógyártó Dezső, ref.	1	1	2	1	1	1	1	1	2	1
Teodorovics Jenő	1	3	3	3	2	2	3	3	2	1
Tettei Imre	1	3	4	3	1	2	3	3	2	1
Türk Tivadar, ism.	3	3	4	3	4	3	3	4	2	1
50 Varga János, öszt.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
Vas Pál, izr.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vezér Ernő	2	3	3	4	3	3	3	3	1	2
Weisz József	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Windhager Ödön	1	2	2	1	2	1	1	2	2	1
55 Zoltán Elemér	1	2	3	3	2	2	3	2	1	1
Zoltán Gyula	1	2	3	3	2	2	3	3	1	1
Zsótér Bertalan	2	3	3	3	3	2	3	3	2	2
<i>Magántanulók:</i>										
Back Katalin	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—
Jenőfi Sarolta	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—
60 Molnár Zoltán, ref.	1	3	3	2	1	1	3	2	—	—

*Kimaradt.

Összesen : 60.

Negyedik B. osztály.

Osztályfőnök: Sümegi Gyula.

A tanuló neve és vallása, osztónéijasz vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet
	Vallásian	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Természotrajz	Algebra	Rajzó mértán	
Arnold Jenő	2	3	3	3	3	3	3	3	1
Bagáry Pál	1	3	3	3	3	3	3	3	1
Balász József	2	2	3	3	1	3	3	3	1
Balogh Ferenc	3	4	4	4	3	3	4	3	2
5 Balogh Gábor*									
Barta Mátyás, izr.	1	3	3	3	1	1	2	3	1
Becsey Géza	3	3	3	4	3	2	3	3	1
Berényi Sándor, izr.	2	3	4	4	2	2	3	3	2
Bernát István, izr.	1	2	2	2	2	1	2	2	1
10 Biedl Endre, izr.	1	2	2	2	1	2	2	2	1
Bugarszky György, gör. kel. sz.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Cserta László	1	2	2	1	1	1	1	1	1
Daróczi Bálint	1	1	2	2	1	2	1	1	1
Dobai Kálmán, ref.	2	3	3	3	2	2	3	2	1
15 Fodor Géza, izr.	1	3	3	3	2	1	2	3	1
Fodor István, izr.	2	3	4	4	3	3	3	3	1
Fried Tivadar, izr.	1	2	3	2	3	1	2	2	1
Gera János	2	3	3	3	3	3	3	2	1
Gerzsány Lajos	2	3	3	3	3	3	3	3	1
20 Halász József, izr.	1	3	3	3	3	2	3	1	1
Immerblum Miklós, izr.	1	2	2	2	2	1	2	1	2
Jordán Elemér	1	2	2	2	1	1	2	2	1
Katranecz Sándor	1	3	4	4	2	3	3	3	2
Kovács Lajos. ág. ev.**									
25 Lantos Mátyás	3	4	3	4	3	3	4	4	3
Lasancz József	2	3	3	3	3	3	2	3	1
Lendvai László, izr.	1	3	3	3	2	2	3	3	1
Löwinger Simon, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Lusztig Pál, izr.	2	4	3	4	4	3	4	3	2
30 Molnár Ottó	2	2	3	3	2	2	2	3	1
Müller Rezső	2	3	3	2	2	2	2	2	1
Ördögh Károly	1	3	3	4	3	3	3	3	1
Pető György, izr.	1	2	2	2	1	1	2	2	1
Rosensohn Albert, izr.	2	3	4	3	3	3	3	3	2
35 Sarlós István, izr.	1	3	3	3	1	2	3	3	2

*Kimaradt.

**Vizsgálatlan maradt.

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettud.	Algebra		Rajzoló mértan
Schneider József	1	1	2	1	1	1	2	1	1
Schwarz István, izr.	2	3	4	4	4	3	4	4	2
Simák Pál	2	4	3	4	3	3	4	4	2
Solti Lajos	1	2	2	2	2	1	1	1	1
40 Spagatner Oszkár, izr.	1	3	3	3	2	2	2	2	1
Steiner Sándor, izr.	1	3	3	3	2	3	2	2	1
Szolga József, ref.	2	3	3	3	3	3	3	3	1
Tippmann József	2	3	3	3	3	3	3	3	1
Triltsch Antal	1	1	1	1	1	1	1	1	1
45 Triltsch István	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Turcsányi Oszkár, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ujheli József	1	2	2	2	1	1	2	1	1
Vas Béla	1	3	3	3	3	3	3	3	1
Vastag József*									
50 Vereskó György	3	3	3	3	3	3	3	3	2
Verebély Kornél	2	3	3	3	2	2	3	3	1
Vrabély László	2	2	2	2	1	1	2	1	1
Wéber János	1	2	2	1	2	2	2	1	1
Weisz József, izr.	1	3	3	3	1	2	2	3	1
55 Wolfrám Győző	1	2	2	1	1	1	2	2	1
Zelen Béla	1	2	2	2	1	2	2	1	1
<i>Magántanuló :</i>									
Lukács László	2	2	3	3	2	2	2	2	—

*Kimaradt.

Összesen : 57.

Ötödik A. osztály.

Osztályfőnök : *Kiss István.*

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k											
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Német nyelv	Történelem	Természettud.	Mennyiségtan	Tornázás	Magaviselet
					Irodalom	Rajz						
Béres István	1	2	2	2	—	—	3	2	2	2	2	1
Biacsi Béla	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	1
Bite András	1	2	2	2	—	—	2	2	1	1	1	1
Bózsó József	1	2	2	2	—	—	2	2	2	1	1	1
5 Bruckner Endre, izr.	1	2	2	—	1	2	1	1	1	3	2	1
Cserzy István	1	2	2	3	—	—	3	3	3	2	2	1
Csiszár Lajos	1	3	3	—	2	1	3	2	2	3	3	1
Csok Vilmos, ref.	1	2	3	—	2	2	3	2	2	3	1	1
Dobó István, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
10 Frank Miklós, izr.	2	2	3	—	1	3	3	1	1	3	3	1
Gál Ferenc	1	2	2	3	—	—	2	2	1	2	2	1
Glaser János	1	1	2	3	—	—	1	2	2	3	2	1
Goldgruber Géza, izr.	1	1	2	1	—	—	1	2	1	1	2	1
Gunda József	3	3	4	—	3	3	4	3	3	4	2	2
15 Hajdú Antal	1	2	2	—	1	1	2	2	2	2	2	2
Havas Ernő, izr.	2	2	4	—	1	2	4	2	3	2	3	1
Hille Jenő	1	1	1	1	—	—	1	1	1	2	2	1
Hirschfeld Ernő, izr.	1	2	2	2	—	—	2	2	1	2	2	1
Hulvák József	1	3	3	—	3	3	3	3	2	3	2	2
20 Jezerniczky Akos, ref.	1	2	2	2	—	—	2	2	1	1	1	1
Jobszt Gyula, ism.	2	2	3	3	—	—	2	2	2	3	2	1
Junker Imre	3	3	3	3	—	—	3	3	3	2	1	1
Kemény Mihály, ág. ev.	1	2	3	—	1	3	4	1	3	3	3	2
Kloster Antal	3	2	3	3	—	—	3	3	2	3	3	2
25 Knotz Sándor	1	2	3	—	2	3	3	2	2	3	3	1
Kovács Károly	2	2	3	3	—	—	3	3	2	2	1	1
Kókay Béla	1	2	2	2	—	—	2	1	2	2	2	1
Kutsera Ferenc*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lantos Zoltán	1	2	2	—	1	1	3	1	2	3	2	1
30 Lasz gallner Tibor, ág. ev.	1	3	4	—	3	3	3	3	3	4	2	2
Latzkovits László	2	3	4	4	—	—	4	3	3	3	2	1
Lázin György, gör. kel. sz.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1
Mályusz Tibor, ág. ev.	1	1	1	2	—	—	2	1	2	1	2	1
Mihájlovics Vojiszlav, g. k. sz.	2	3	2	—	3	1	3	2	2	3	1	2
35 Mixich Nándor	1	3	3	—	3	3	3	2	2	4	2	1

*Kimaradt.

A tanuló neve és vallása, öszöntődjás vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k											
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Német nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiség	Tornázás	Magaviselet
					Irodalom	Rajz						
Nagel Dénes, izr.	2	2	3	—	1	3	3	1	2	3	3	2
Nagyfalusi Jenő, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1
Ördögh Benó, ism.	2	2	2	3	—	—	3	3	2	3	1	2
Ördög József	1	2	3	3	—	—	3	2	2	3	2	1
40 Pilaszanovits József	1	2	2	—	2	1	1	3	2	2	2	1
Radány Dezső	1	1	1	—	1	1	1	1	1	1	1	1
Regdon József	2	3	4	—	3	2	3	4	4	4	2	2
Riesz József	3	3	4	—	3	3	3	3	3	3	3	2
Roth Miklós	1	2	3	3	—	—	1	2	2	3	2	1
45 Rozgonyi Andor	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Rózsa Imre	2	3	3	—	2	3	3	3	3	4	3	2
Sági Géza	2	3	3	—	3	3	4	3	3	3	2	1
Schneider János	1	1	1	—	1	1	1	1	1	1	1	1
Spitzer Jenő, izr.	1	1	2	2	—	—	1	1	2	3	2	1
50 Stark György, izr.	1	1	1	1	—	—	2	1	2	1	2	1
Szántó Dénes	1	1	2	3	—	—	1	1	2	2	2	1
Szegő Imre, izr.	2	1	1	1	—	—	1	2	2	2	2	1
Szegő László, izr.	1	1	2	2	—	—	2	1	1	2	2	1
Szél János, ref.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
55 Szmolén István	1	2	3	3	—	—	2	2	2	3	2	1
Tari László	1	2	3	—	2	2	3	2	2	3	2	1
Tombác László*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Túri József	1	1	2	2	—	—	3	2	1	2	2	1
Vas József	2	3	3	—	3	2	3	4	3	3	2	1
60 Wimmer Béla	1	2	3	—	2	1	3	3	2	3	2	1
Zihanyi József*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zsinkó János	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	2	1
<i>Magántanulók :</i>												
Apró Borbála**	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Erdődy János**	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fleischer Erzsébet, izr.	3	1	2	2	—	—	2	1	1	3	—	—
Fürst Béla	2	3	3	—	2	2	3	3	3	3	—	—
5 Gál Ilona, izr.	1	2	2	—	1	4	1	1	1	3	—	—
Goldner Erzsébet, izr.	3	1	2	2	—	—	1	1	1	1	—	—
Guttman Erzsébet, izr.**	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kenderessy Ernő, ref.	1	3	3	4	—	—	3	3	2	3	—	—
Kis Gyula**	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10 Kovács Erzsébet, izr.	3	3	3	3	—	—	3	1	1	2	—	—

*Kimaradt. **Vizsgálatlan maradt.

A tanuló neve és vallása ösztdíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k											
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög pótló		Német nyelv	Történelem	Természettudj.	Mennyiségtan	Tornázás	Magaviselet
					Irodalom	Rajz						
Kőrösi Paula, izr.	1	2	2	2	—	—	1	2	1	2	—	—
Leipnik Irma, izr.	3	2	3	3	—	—	3	2	1	3	—	—
Mandl Imre, izr.	2	2	3	—	2	3	2	3	2	3	—	—
Mihályffy Ilona*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15 Solti Erzsébet	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	—	—
Udvardy Mária	1	1	2	—	2	2	2	2	1	2	—	—
Weimann Aranka, izr.	1	2	1	1	—	—	2	1	1	2	—	—
Weimann Mária, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	2	—	—
Weisz Erzsébet, izr.	1	2	3	3	—	—	1	1	1	3	—	—

*Vizsgálatlan maradt.

Összesen: 81.

Ötödik B. osztály.

Osztályfőnök : *Uitz Mátyás.*

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlé-e ?	T a n t á r g y a k										
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Német nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Magaviselet
					Irodalom	Rajz					
Adler Dezső, izr.	1	3	3	3	—	—	3	2	2	4	1
Begyik Antal	1	2	2	2	—	—	1	3	2	1	1
Berényi László, izr.	1	3	3	3	—	—	3	2	2	3	2
Berkes Pál, izr.	1	2	2	2	—	—	2	1	1	2	1
5 Csecs József	1	4	3	4	—	—	3	3	3	3	1
Fuchs Lajos, ág. ev.	1	3	3	2	—	—	1	3	2	3	1
Gottschall Sándor	1	2	2	2	—	—	1	2	1	2	1
Gyurits István	2	3	2	2	—	—	2	3	2	2	2
Hinczinger Sándor	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
10 Hrabovszky István	1	2	2	3	—	—	2	1	1	3	1
Hrusztek Dezső	2	3	3	—	2	2	3	3	3	3	1
Juhász Antal	1	2	3	2	—	—	2	3	2	2	1
Juhász Jenő*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kiss István	1	3	3	—	2	1	3	3	2	2	2
15 Klier Alajos	2	3	3	—	2	1	1	2	2	2	1
Lázár Ferenc	1	2	2	2	—	—	2	1	1	2	2
Lázár István	1	2	2	3	—	—	2	1	2	3	1
Márki Imre	2	1	2	2	—	—	2	2	2	2	1
Németh Ödön	1	1	2	2	—	—	2	2	2	2	1
20 Reis Vilmos, izr.	2	3	3	3	—	—	2	2	2	2	1
Rusznák Ráfael	1	2	2	1	—	—	1	2	2	2	1
Schäser Emil, ág. ev.	1	3	3	3	—	—	2	2	1	3	1
Szekeres Géza, izr.	1	3	2	—	1	3	2	2	2	2	1
Szécsi Dániel, izr.	1	3	2	2	—	—	2	2	1	3	1
25 Szilágyi Béla	1	2	3	2	—	—	3	2	2	2	1
Tóth Imre	1	2	2	1	—	—	2	1	1	1	1
Vad Imre, ref.	2	2	3	—	3	2	3	3	2	3	1
Vecsernyés András	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Vetró Gábor*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
30 Waldek József	1	1	2	2	—	—	1	1	1	3	1
Zakar Ödön, ref.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
<i>Magántanuló :</i>											
Csikány Ferenc, ism.	2	3	3	—	—	3	3	3	2	3	—

*Kimaradt.

Összesen : 32.

Hatodik osztály.

Osztályfőnök : Kövesi Lajos.

A tanuló neve és vallása, osztályfőnök vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k											
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Német nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Magaviselet
					Irodalom	Rajz						
Békeffy Sándor, öszt.	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	2	1
Bittó András	2	3	3	3	—	—	2	2	2	2	1	1
Bittó István	2	3	3	3	—	—	2	2	2	2	1	1
Bokor János, izr.	1	2	2	2	—	—	1	1	1	1	2	1
5 Buda Miklós	2	3	3	—	2	3	3	2	2	3	3	1
Buk József, izr.	1	2	3	2	—	—	2	1	2	2	2	1
Czérna László	1	1	2	2	—	—	1	2	1	2	2	1
Dékány Béla, izr.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dobay Gyula	1	2	2	2	—	—	1	2	2	3	2	1
10 Fischhof Endre, izr.	1	1	1	2	—	—	1	1	1	2	2	2
Gerhardt Miklós	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Halász Zoltán	1	3	3	—	2	2	3	2	2	3	3	1
Havas Imre	1	1	2	2	—	—	1	2	1	1	2	1
Hoffmann György, izr.	1	3	3	3	—	—	1	1	3	3	2	2
15 Huber István	1	1	2	1	—	—	1	1	2	2	2	1
Hunyadi János	1	1	2	1	—	—	1	1	1	2	2	1
Kasza Gyula	2	3	3	—	3	1	3	3	3	3	1	2
Kemény Jenő, izr.	1	2	3	2	—	—	2	3	2	3	3	1
Klucsik Gábor	1	3	3	—	3	1	3	3	3	4	1	2
20 Kovács Dániel, ág. ev.	1	2	3	3	—	—	3	1	3	3	1	1
Kovács József	2	3	3	—	2	2	2	3	3	3	2	2
Kövesi Győző, izr.	1	2	2	1	—	—	2	1	1	1	1	1
Króó Imre, izr.	1	3	3	2	—	—	2	2	2	4	3	1
László Mihály, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
25 Lázin Száva, gör. kel. sz.**	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lénárt Zsigmond, izr.	1	2	3	3	—	—	2	1	2	2	2	2
Lichtneckert József	1	2	3	—	1	1	2	2	2	3	1	1
Mahr Rezső	2	3	3	3	—	—	3	2	2	3	3	2
Malcovszky Kázmér, gör. kath.	2	2	3	3	—	—	3	3	3	2	2	1
30 Marinč István,** öszt.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Márki Nándor	1	2	2	—	1	1	2	2	2	3	1	1
Mester István	1	2	2	2	—	—	2	2	2	3	1	1
Miksa Jenő, gör. kath.	1	2	2	2	—	—	1	2	2	2	1	1
Miskolczy Zoltán, ref.	1	2	2	3	—	—	2	2	2	2	2	2
35 Mohaupt Lajos, öszt.	1	2	2	2	—	—	2	1	2	3	2	1
Mozses János	1	1	1	1	—	—	1	1	2	2	1	1

*Magántanulásra tért.

**Kimaradt.

A tanuló neve és vallása, ösztdndijas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k										Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög pótló		Német nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiségtan		Tornázás
					Irodalom	Rajz						
Nagy Andor, gör. kath.	2	3	4	—	3	3	3	2	3	3	3	1
Nikolits Simon, gör. kel. sz.	1	2	3	—	2	3	3	1	2	3	3	1
Orzechowski Sándor	1	3	2	2	—	—	2	2	2	2	2	2
40 Pataky László	3	3	3	—	2	3	3	2	3	3	3	1
Princz István, izr.	1	2	3	3	—	—	3	2	2	3	3	1
Radó István, izr.	1	2	2	—	1	2	1	1	1	2	2	1
Regdon Károly	2	2	2	—	2	2	2	2	2	2	2	1
Révész József, izr.	1	2	2	2	—	—	2	2	2	2	2	2
45 Richter János, izr.	1	3	3	—	2	1	2	2	2	3	—	1
Rózsa Jenő	1	2	3	—	1	3	3	1	1	2	2	1
Schott János	1	1	1	1	—	—	1	1	2	2	2	1
Simon Ákos	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Szabados László, izr.	1	2	2	—	2	2	2	1	1	2	2	1
50 Szabó Béla	3	3	4	—	3	2	3	3	3	3	1	1
Tóth Kálmán	1	1	2	2	—	—	1	1	1	1	1	1
Vajas István, öszt.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Vajay Ede	3	3	3	—	3	3	2	2	1	4	3	2
Vermes Andor, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
55 Weinfeld Béla, izr.	1	3	3	3	—	—	2	3	2	3	3	1
Wurzinger Ödön	1	1	2	1	—	—	1	1	1	2	2	1
Zimmermann Vilmos	1	2	2	1	—	—	1	2	2	2	2	1
Zónai Mátyás	2	3	3	—	3	1	3	3	2	3	1	1
<i>Magántanulók :</i>												
Havas Klára, izr.	1	1	2	2	—	—	2	1	1	2	—	—
60 Lóvenbach Ilona, izr.	1	2	2	2	—	—	2	1	2	2	—	—
Matók Ferenc	2	3	3	—	2	2	3	3	3	3	—	—
Udvardy Mária	1	1	1	—	1	2	1	2	1	1	—	—

Összesen : 62

Hetedik osztály.

Osztályfőnök : *Szalay István.*

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k											
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög pótló		Német nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Magaviselet
					Irodalom	Rajz						
Beck István, izr.	1	2	2	3	—	—	1	1	3	3	2	2
Beller György	1	1	2	1	—	—	1	2	3	1	2	1
Bokor Gyula, izr.	1	3	3	3	—	—	2	3	1	2	2	1
Bózsó Imre	1	2	3	—	1	2	3	1	2	3	1	1
5 Burger Béla, izr.	1	2	2	3	—	—	2	2	2	3	2	1
Csala Albert, ref., öszt.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Csávási Béla, ref.	1	2	2	2	—	—	2	2	2	3	1	1
Cserzy Mihály	1	2	3	—	1	1	3	3	3	3	1	2
Edvy Gyula	1	2	2	1	—	—	1	1	1	2	1	1
10 Erőssy József	1	2	2	2	2	1	1	2	2	3	2	2
Ertl János	1	2	2	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Falta László, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Farkas József	1	1	2	—	1	1	2	1	2	2	2	2
Fodor István, izr.	1	2	3	—	1	3	2	2	3	3	1	1
15 Frank István, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	2	2	2	1
Hajós József	2	2	2	—	1	3	2	3	3	3	2	2
Jerney Tibor*	1	3	3	—	2	3	3	3	3	3	—	1
Kapp Olivér	1	2	2	—	1	2	2	2	1	1	2	1
Klein Béla	1	2	2	3	—	—	1	1	2	2	2	1
20 Komarek Gyula	3	3	4	—	2	2	3	3	4	4	2	2
Kopasz István	1	1	1	1	—	—	1	1	2	2	1	1
Kopasz József	1	2	3	—	1	2	3	1	2	3	2	1
Krausz Béla, izr.	1	2	3	—	2	2	2	3	4	4	2	2
Lovik Károly, ág. ev.	1	2	2	2	—	—	1	1	2	2	2	1
25 Marossy Pál, ág. ev	2	2	3	—	1	1	3	2	3	3	1	1
Mányov Ráfael	1	1	2	2	—	—	1	1	2	2	1	1
Molnár Endre, öszt.	3	3	3	—	2	1	3	3	3	3	2	2
Nagyfalusi Andor, izr.	1	2	2	2	—	—	1	2	2	2	2	1
Pollner Kálmán	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
30 Próbáld Sándor	1	2	2	2	—	—	2	2	3	2	2	1
Saághy László	1	2	3	—	1	3	3	3	3	3	2	1
Savanya Ferenc	1	2	2	—	1	1	2	1	2	2	2	2
Schüler Andor	1	2	2	—	1	2	1	1	3	3	2	1
Somlyódy Ferenc, ref.	1	2	3	3	—	—	3	3	1	2	3	2
35 Stark Emil, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	2	1	1	1

*Évközben katonaiskolába lépett és a vkm. 130645/1915. sz. rendelete alapján az I. félév végén osztálybizonyítványt kapott.

A tanuló neve és vallása, öszköndfjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k										Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Német nyelv	Történelem	Természetian	Mennyiségian		Tornázás
					Irodalom	Rajz						
Steiner Imre, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	2	2	1
Szalay József	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Szeifert József	1	3	3	—	1	2	3	3	3	3	2	1
Szittner Károly	3	3	3	—	2	2	3	3	3	3	2	2
40 Szojka Ferenc, ág. ev.	2	3	3	—	2	1	3	3	3	3	1	2
Sztarcsevich Jenő	2	2	2	—	1	1	2	2	3	3	2	1
Tóth Géza, ref.	1	1	2	—	1	1	2	1	2	2	2	1
Tóth Győző	1	2	3	—	2	1	3	2	3	3	1	2
Tóth József	1	1	2	1	—	—	1	1	1	2	2	1
45 Tóth Pál	1	2	3	—	1	1	3	3	3	3	3	2
Ujj József	2	3	3	—	1	2	3	3	3	3	2	1
Vida József	1	2	2	—	1	1	2	2	2	2	2	2
Weber Oszkár	1	2	2	3	—	—	1	4	3	3	2	1
Zámbó Endre	1	1	2	2	—	—	1	1	2	2	2	1
<i>Magántanulók :</i>												
50 Blau József, izr.	1	3	3	2	—	—	2	3	3	3	—	—
Goldgruber Julia, izr.	1	1	1	1	—	—	1	2	1	2	—	—
Hoffmann Lujza	2	1	3	1	—	—	1	2	1	1	—	—
Kindris Gabriella	1	2	2	1	—	—	1	1	1	2	—	—
Méhes Károly	2	3	4	—	2	3	3	3	3	4	—	—
55 Munkácsi Erzsébet, ref.	1	1	2	1	—	—	1	1	1	1	—	—
Nagy Irén, ref.	1	2	3	1	—	—	2	1	2	2	—	—
Szivessy Endre, izr.	2	2	2	—	1	3	1	1	1	2	—	—
Udvardy Mária	1	1	1	—	1	2	1	1	1	1	—	—

Összesen : 58.

Nyolcadik osztály.

Osztályfőnök : László József.

A tanuló neve és vallása, ösztdíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k												
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Német nyelv	Bölcsészet	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Magaviselet
					Irodalom	Rajz							
Balogh István, öszt.*	2	2	3	—	1	1	3	2	3	1	3	—	1
Berta Ádám, izr.	1	1	2	—	1	3	2	1	1	2	2	1	2
Bodnár István, izr.	1	1	2	2	—	—	1	2	2	2	2	2	1
Csávossy Béla, báró	1	1	2	—	1	2	1	1	1	2	3	1	1
5 Dobóczky Antal	1	1	1	—	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Fellegi György, izr.	1	1	1	2	—	—	1	1	1	1	2	2	1
Forbát Frigyes, izr.	1	2	2	—	1	2	1	1	1	2	3	2	1
Friedl Ferenc	1	1	2	2	—	—	2	1	1	2	3	1	1
Greskovits Lajos	1	1	2	—	1	1	2	1	1	1	3	1	1
10 Hajós Béla, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1
Hellmann Oszkár	1	2	2	—	1	1	1	2	1	1	2	2	1
Herczl Miklós, izr.	1	2	2	2	—	—	1	2	2	3	3	2	2
Jakobovits Jenő, izr.	1	1	2	—	1	3	2	2	1	3	3	2	2
Lászlóffy János*	2	3	3	3	—	—	2	2	3	3	3	—	1
15 Mályusz Agoston E., ág. ev., öszt.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1
Murka István, öszt.	1	1	2	—	1	2	1	2	1	1	2	1	1
Nagy Géza	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	—	1
Nagy Lajos, öszt.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1
Pető László, izr.	1	2	2	3	—	—	1	2	2	1	3	2	1
20 Pokorny Árpád	3	3	3	—	2	3	3	3	3	3	3	2	1
Prodanovics Emil, gör. kel. sz.	2	1	2	—	1	2	1	2	2	3	3	2	1
Radványi Sándor	1	2	3	3	—	—	2	3	2	2	3	1	1
Reitberger János	1	2	2	2	—	—	1	2	1	2	2	1	1
Rietly Géza**	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25 Schäfer János, izr.	1	2	3	3	—	—	3	3	2	3	3	2	2
Schultheisz Miksa, ág. ev.*	1	1	2	—	1	2	1	1	1	1	1	—	1
Schwarz Lajos, izr.	1	1	2	—	1	2	1	1	1	1	2	1	1
Simonsich Béla*	1	1	1	—	1	2	1	1	1	1	2	—	1
Solti Béla	1	1	1	—	1	1	1	1	1	1	1	1	1
30 Szücs Andor**	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

*Évközben katonai akadémiába lépett és a vkm. 130645/1915. sz. rendelete alapján az I. félév végén osztálybizonyítványt kapott.

**Magántanulásra tért.

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k										Magaviselet		
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög pótóló		Német nyelv	Bölcsészet	Történelem	Természettan		Mennyiségtan	Tornázás
					Irodalom	Rajz							
Tóth Kálmán	2	2	2	—	1	1	2	2	1	2	3	2	1
Vass György**	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vasvári Miklós, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1
Villax Ernő	2	2	2	—	1	2	2	2	2	2	2	2	1
35 Villax Ferenc	1	2	2	—	1	2	2	2	1	2	2	1	1
Weil Pál, izr.	1	2	2	1	—	—	1	2	1	1	2	1	1

**Magántanulásra tért.

Összesen : 36.

Katonadiákok tanfolyama 1916 május 25-től június 25-ig.

E tanfolyamon a vkm. 40962 1916. sz. rendelete értelmében résztvettek azon tanulók, kik a VII. osztályt sikerrel elvégezték, de katonai bevonulás miatt a VIII. osztályt el nem végezhettek, vagy ha elvégezték, ugyanezen okból érettségi vizsgálatot nem tehettek. A vkm. 56972/1916. rendelete értelmében résztvettek benne azon 1898. évf. 1915—16. évben VII. osztályt végzett tanulók is, kik a népfelkeltői szemlén alkalmasoknak találtak

A tanuló neve és vallása	T a n t á r g y a k										Melyik évfolyamba tartozik	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Német nyelv	Bölcsészet	Történelem	Természettan		Mennyiségtan
					Irodalom	Rajz						
Csillag Sándor ¹	2	2	3	—	2	3	3	3	3	3	3	1896
Dávid Imre	3	2	3	3	—	—	2	3	3	3	3	1896
Farkas József	2	2	2	—	2	1	2	2	2	2	2	1898
Hajós József	2	2	2	—	2	3	2	3	3	3	3	1898
5 Horváth Lajos	1	1	1	1	—	—	1	2	1	1	1	1896
Juhász Endre ¹	2	2	2	—	2	1	2	3	3	3	3	1897
Kasza József	1	3	3	3	—	—	2	3	3	3	3	1897
Katona Gyula	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	1897
Klokker Ferenc ¹	2	3	3	3	—	—	2	3	3	3	3	1895
10 Klucsik Ferenc	1	3	3	—	3	1	3	3	3	3	3	1897
Kopasz István	1	1	1	1	—	—	1	2	1	1	2	1898
Kopasz József	1	2	2	—	2	2	3	3	1	2	3	1898
Kókey László	2	3	3	3	—	—	2	3	3	3	3	1897
Kräuter Miklós ²	1	2	2	2	—	—	2	3	3	3	3	1896
15 Molnár Endre	3	3	3	—	3	1	3	3	3	3	3	1898
Pályfi István	2	2	2	—	2	1	2	3	1	3	2	1897
Pokorny Árpád ³	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1896
Rietly Géza	2	2	1	1	—	—	1	3	1	3	2	1897
Schüler Andor	2	2	1	—	2	2	1	3	1	3	3	1898
20 Stertz Mátyás	3	3	3	—	2	2	2	3	3	3	3	1897
Szalay József	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1898
Szeifert József	2	3	3	—	2	2	3	2	3	3	3	1898
Szűcs Andor	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	1897
Tippmann János	3	3	2	—	3	2	3	3	3	3	3	1896
25 Tóth Jenő	3	3	3	—	3	3	3	3	3	3	3	1897
Ujj József	2	3	3	—	2	2	3	3	3	3	3	1898
Vas György	3	2	2	—	2	2	2	3	2	2	3	1897
Zámbó András	1	2	1	2	—	—	2	3	1	2	2	1898

E tanfolyam befejezése után javító érettségi vizsgálatot tett a latin nyelvből Horváth Lajos és kiegészítő érettségi vizsgálatot a görög nyelvből Nagy Lajos

¹ A vkm. 14090/1916. sz. és a tan. kir. föig. 212/1916. sz. rendelete alapján mint katonai szolgálatra bevonult tanuló 1916. évi április 17., 18. és 19. napján tett intézetünkben a VIII. osztályról magánvizsgálatot, tehát a tanfolyamon csak az érettségi vizsgálatra készült elő.

² A VIII. osztályról magánvizsgálatot tett ugyanezen rendeletek alapján, de a tanfolyamon nem jelenhetett meg.

Ugyanezen rendeletek értelmében tettek intézetünkben a VIII. osztályról magánvizsgálatot mint katonai szolgálatra bevonult tanulók a bajai főgimn.-ből: Krém Mátyás, Márton Ferenc és Szilágyi Tivadar; a nagybecskereki főgimn.-ből: Günther János; a nagyikindai főgimn.-ből: Szremác János, Steiner Márk, Wilgermein István és Wilgermein Pál; a szabadkai főgimn.-ből: Grósz Izaiás, Tumbász Imre, Kovács János, Milyacska Maták Jeremiás és Miksits József; a szegedi áll. főgimn.-ből: Mészáros Imre és Földes László; a zentai főgimn.-ből: Nagy Péter, Sztojanovity János, Kalmár Ferenc és Buknicz József; a zombori főgimnáziumból: Dzsinitz Antal és Nagy János.

A VII. osztályból tettek magánvizsgálatot a bajai főgimn.-ből: Kellner István és Jorgovits József; a zentai főgimn.-ből: Gulyás Kálmán és Varga Mátyás.

Ezeket a tanulókat intézeteik anyakönyvelik és statisztikázzák.

³ Mint rendes tanuló tett osztályvizsgálatot, a tanfolyamon csak érettségire készült elő.

B) A nem kötelezett tantárgyakból.

I. Gyorsírás.

A csillagnélküliek kezdők, a *-gal jelöltek haladók, a **-gal gyakorló gyorsírók.

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
III. A) osztály.		III. B) osztály.	
Barabás Lajos	3	Arányi László	2
Bori József	3	Bite Ferenc	3
Czunya Traján	3	Bodó János	2
Dragu Jakab	3	30 Bokor István	3
5 Gábor Imre	2	Bóka László	3
Gergely György	2	Erdélyi János	2
Götz Miklós	2	Hoffmann Endre	3
Heltai Kornél	3	Kovács László	3
Jung János	3	35 Muth László	1
10 Kovács Szilárd	1	Nógrádi János	3
Kúp Gyula	2	Pártos Endre	3
Mausz Jakab	—	Salánky József	2
Molitor Antal	2	Solti Henrik	2
Molitor Jakab	2	40 Szemző Imre	1
15 Muzsnai Dénes	2	Szerdahelyi László	2
Pártos István	2	Tobiás Mihály	—
Pósa Balázs	3	Weiszberger Elek	2
Schmidt Zoltán	2		
Schwarz Andor	2	IV. A) osztály.	
20 Somogyi Miklós	3	Berger Rezső	3
Stauber László	3	45 Bokor Mihály	2
Szendró Imre	3	Budinszky Endre	3
Szécsi György	2	Forbát László	1
Veres Miklós	2	Hrabák Zoltán	3
25 Weinfeld Jenő	1	Kunerth János	3
Winternitz Sándor	2	50 László Jenő	2

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
Reinlein Frigyes . . .	3	VI. osztály.	
Répás Lajos . . .	—	*Dobay Gyula . . .	1
Schwarcz István . . .	2	Havas Imre . . .	1
Varga János . . .	—	85 *Huber István . . .	1
55 Vas Pál . . .	—	*Kasza Gyula . . .	2
Weisz József . . .	1	*Klucsik Gábor . . .	2
Zsótér Bertalan . . .	3	*Kövesi Győző . . .	2
IV. B) osztály.		*László Mihály . . .	1
Barta Mátyás . . .	1	90 *Lichtneckert József . . .	2
Bernát István . . .	2	Miskolczi Zoltán . . .	2
60 Bugarszky György . . .	2	*Nagy Andor . . .	2
Fried Tivadar . . .	2	*Vermes Andor . . .	1
Turcsányi Oszkár . . .	1	*Weinfeld Béla . . .	1
Weisz József . . .	—	95 Wurzinger Ödön . . .	1
V. A) osztály.		VII. osztály.	
Dobó István . . .	2	**Beck István . . .	1
65 Hirschfeld Ernő . . .	2	**Csala Albert . . .	1
*Jezerniczky Ákos . . .	2	*Falta László . . .	1
Jobszt Gyula . . .	1	*Klein Béla . . .	2
*Rozgonyi Andor . . .	1	100 *Krausz Béla . . .	2
*Roth Miklós . . .	2	**Pollner Kálmán . . .	1
70 *Schneider János . . .	2	**Stark Emil . . .	1
Spitzer Jenő . . .	2	**Steiner Imre . . .	1
*Stark György . . .	1	**Szalay József . . .	1
*Széll János . . .	2	105 *Szivessy Endre . . .	—
Vas József . . .	1	VIII. osztály.	
V. B) osztály.		**Balogh István . . .	1
75 *Begyik Antal . . .	1	**Barta Ádám . . .	2
*Gottschall Sándor . . .	1	**Bodnár István . . .	2
*Hinczinger Sándor . . .	1	**Fellegi György . . .	1
*Juhász Antal . . .	1	110 **Forbát Frigyes . . .	2
*Lázár Ferenc . . .	1	**Hajós Béla . . .	1
80 *Márki Imre . . .	1	**Jakobovits Jenő . . .	2
*Szécsi Dániel . . .	1	Mályusz Elemér . . .	1
*Tóth Imre . . .	1	**Schultheisz Miksa . . .	1

Összesen : 114.

II. Műének.

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
a) Kezdők.		Gyergyófalvi Egyed Zoltán	1
I. A) osztály.		Heckmann Gyula . . .	2
Babarczy József . . .	2	Kalmár Márton . . .	2
Bacsich Pál . . .	2	Keszler Ferenc . . .	2
Bartl Ödön . . .	2	45 Kopasz Mihály . . .	2
Balaton János . . .	2	Lachmann János . . .	2
5 Balog Sándor . . .	2	Lantos Béla . . .	3
Bonomi László . . .	3	Molnár Károly . . .	2
Bózsó Béla . . .	1	Ördögh István . . .	1
Czérna Ferenc . . .	3	50 Paulovics Tibor . . .	2
Csordás Jenő . . .	2	Pályfi Ferenc . . .	1
10 Eisele László . . .	2	Pósa József . . .	2
Gruber Béla . . .	1	Schneider Miklós . . .	2
Hulik-Kanitz József . . .	2	Szoldán Traján . . .	2
Petrov Miklós . . .	1	55 Wichmann Károly . . .	2
Prelog József . . .	1	Zeiner Ferenc . . .	3
15 Rukóber Emil . . .	2	Zsemberi Károly . . .	2
Sántha László . . .	2	b) Haladók.	
Steigervald Mátyás . . .	2	II. A) osztály.	
Szauter Rezső . . .	1	Armentanó Alajos . . .	1
I. B) osztály.		Dubrauszky Viktor . . .	1
Bottka Károly . . .	2	60 Gál Gyula . . .	1
20 Christián Miklós . . .	2	Geber Tibor . . .	2
Csonka Béla . . .	1	Halász Béla . . .	2
Daka Sándor . . .	2	Heim János . . .	1
Götz János . . .	1	Janicssek Ferenc . . .	2
Hackbeil János . . .	3	65 Győri József . . .	2
25 Hullmann József . . .	2	Kéri István . . .	2
Kovács Sándor . . .	2	Kosztéleszky Ede . . .	1
Kuhn Antal . . .	2	Láng Ferenc . . .	2
Móra Ernő . . .	1	Lányi János . . .	1
Otrok László . . .	1	70 Lászlófi Tibor . . .	1
30 Reile István . . .	2	Szabó Sándor . . .	2
Sidlovits Andor . . .	2	Tarai Gyula . . .	2
Szilágyi József . . .	2	Vénig János . . .	2
Szilágyi Lajos . . .	1	Vichnalek Károly . . .	2
Tóth Ferenc . . .	3	II. B) osztály.	
35 Tüske István . . .	3	75 Augusztin Vilibald . . .	1
Weiszmandl Henrik . . .	3	Bernátsky Kornél . . .	2
I. C) osztály.		Friedrich József . . .	2
Balogh Endre . . .	2	Gábris Imre . . .	1
Bucheit Mátyás . . .	2	Gottschall János . . .	2
Csipak Béla . . .	1	80 Gottwald László . . .	2
40 Göndöcs Gyula . . .	2	Márton Ferenc . . .	2

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
Osztrovszky Jenő	2		
Prelogg János	1		
Tóth József	2		
III. A) osztály.			
85 Barabás Lajos	1		
Fodor Géza	2		
Geber Ödön	2		
Kalmár Gyula	1		
Kovács Lajos	2		
90 Muzsnai Dénes	2		
Neubeller József	1		
Schmidt Béla	1		
Sebestyén László	2		
Szittner Ferenc	2		
95 Várady Károly	1		
Veress Miklós	1		
III. B) osztály.			
Bálint István	2		
Bite Ferenc	1		
Bodó János	2		
100 Erdélyi János	1		
Horváth József	2		
Jávori Ferenc	1		
Káptyási Emil	2		
Kovács Lajos	1		
105 Lippai István	1		
Radványi János	2		
Rácz József	1		
Salánky József	1		
Tobiás Mihály	2		
110 Völgýessy János	1		
IV. A) osztály.			
Kovalik István	2		
Rosinger Emil	2		
IV. B) osztály.			
Ujheli József	1		
V. A) osztály.			
		Bozsó József	1
		115 Hajdú Antal	1
		Jobszt Gyula	1
		Mihajlovics Voiszláv	1
		Mixich Nándor	1
		Rozgonyi Andor	1
		120 Vas József	1
V. B) osztály.			
		Gottschall Sándor	1
		Gyurics István	1
		Lázár Ferenc	1
		Márki Imre	1
VI. osztály.			
		125 Dobay Gyula	1
		Klucsik Gábor	1
		Miksa Jenő	1
		Miskolczy Zoltán	1
VII. osztály			
		Erössy József	1
		130 Klein Béla	1
		Kopasz József	1
		Mányov Ráfael	1
		Molnár Endre	1
		Pollner Kálmán	1
		135 Saághy László	1
		Schüler Andor	1
		Somlyódy Ferenc	1
		Szalay József	1
		Vida József	1
VIII. osztály.			
		140 Csávossy Béla báró	1
		Radványi Sándor	1
		Villax Ernő	1

Összesen : 142.

III. Szabadkézi rajz.

		Érdem- jegy			Érdem- jegy
III. A) osztály.			V. A) osztály.		
	Kalmár Gyula . . .	1		Bózsó József . . .	1
	Kopasz István . . .	2	30	Hajdú Antal . . .	1
	Lantos Géza . . .	2		Lantos Zoltán . . .	2
	Mihályi Gyula . . .	1		Tari László . . .	3
5	Ottovay László . . .	3		Vas József . . .	2
	Sebestyán László . . .	1	V. B.) osztály.		
III. B) osztály.				Kiss István . . .	1
	Bodó János . . .	1	35	Klier Alajos . . .	1
	Fenyvessy Béla . . .	3		Márki Imre . . .	2
	Horváth László . . .	3	VI. osztály.		
10	Jávori Ferenc . . .	1		Kasza Gyula . . .	1
	H. Kánitz Antal, ism.	3		Klucsik Gábor . . .	2
	Kártyási Emil ism. . .	3		Lichtneckert József . . .	1
	Nagyvinszki Brankó . . .	2	40	Márki Nándor . . .	1
	Pálfi Béla . . .	3		Szabó Béla . . .	3
15	Pártos Endre . . .	3		Zónai Mátyás . . .	3
	Piukovics Tibor . . .	3	VII. osztály.		
	Rácz József . . .	1		Bózsó Imre . . .	2
	Szemző Imre . . .	2		Edvy Gyula . . .	1
IV. A) osztály.			45	Erőssy József . . .	1
	Balogh Lajos . . .	2		Fodor István . . .	3
20	Bokor Mihály . . .	1		Molnár Endre . . .	1
	Horváth András . . .	3		Szittner Károly . . .	2
	Hubay Őrs . . .	1		Szojka Ferenc . . .	1
	Kovalik István . . .	3	50	Tóth Géza . . .	1
	Reichrath Dezső . . .	3		Tóth Győző . . .	1
IV. B) osztály.				Tóth Pál . . .	1
25	Fried Tivadar . . .	1		Vida József . . .	1
	Tritsch Antal . . .	1	VIII. osztály.		
	Vrábely László . . .	1		Greskovits Lajos . . .	1
	Zelen Béla . . .	1	55	Tóth Kálmán . . .	1

Összesen : 55.

VI.

Az iskolai év bezárása.

1. *Évzáró.* A tanévet a vkm. 51586/1916. sz. rendelete értelmében június hó 3-án ünnepélyes „Te Deum“-mal zártuk be, mely után a tanulónak kiosztottuk az odaitélt jutalmakat, továbbá a bizonyítványokat, az értesítőket később.

2. *Ősztöndíjak: Jutalmak.* Az intézet jötevői.

I. a) *Ősztöndíjas tanulók :*

1. Babarczy József I. A) oszt. tanuló a Dáni József-féle alapítványból évi 160 koronával (Szeged város tanácsa 24988/1915. sz. a.)

2. Balogh István VIII. oszt. tanuló a Pap József-féle családi alapítványból évi 200 koronával.

3. Békeffy Sándor VI. oszt. tanuló a Benők Mihály-féle alapítványból évi 280 koronával. (Székesfehérvári káptalan 125421/1914. sz. a.)

4. Biliczky János I. A) oszt. tanuló a Rózsa József-féle alapítványból évi 120 koronával. (Szeged város tanácsa 26797/1915. sz. a.)

5. Bite András V. A) oszt. tanuló a Rózsa Ferenc-féle alapítványból évi 200 koronával. (Szeged város tanácsa 4155/1914. sz. a.)

6. Csala Albert VII. oszt. tanuló a Jettim-féle alapítványból évi 300 koronával. (Az alapítvány igazgatósága 591/1913. és 717/1915. sz. a.)

7. Marinč István VI. oszt. tanuló a Rózsa Ferenc-féle alapítványból évi 200 koronával. (Szeged város tanácsa 13036/1913. sz. a.)

8. Mályusz Elemér VIII. oszt. tanuló az Ottilinger—Bedekovits-féle alapítványból évi 440 koronával. (A vkm. 28115/1915. sz. a.)

9. Mihály Sándor IV. A) oszt. tanuló a Wimmer Károly-féle alapítványból évi 100 koronával. (Mindszent község előljárósága 1913 jan. 28.)

10. Mohaupt Lajos VI. oszt. tanuló a Határőrvidéki ösztöndíj-alapból évi 240 koronával. (A vkm. 11206 1914 sz. a.)

11. Molnár Endre VII. oszt. tanuló a Rózsa Ferenc-féle alapítványból évi 200 koronával. (Szeged város tanácsa 22171/1910. sz. a.)

12. Murka István VIII. oszt. tanuló a Rózsa Ferenc-féle alapítványból évi 200 koronával. (Szeged város tanácsa 23724/1909. sz. a.)

13. Nagy Lajos VIII. oszt. tanuló a Makra-féle alapítványból évi 154 koronával. (Csanád egyházmegyei hatóság 696/1914. sz. a.)

14. Szabó Mihály I. A) oszt. tanuló a Zombori András és Fehér Anna-féle alapítványból évi 240 koronával. (Szeged város tanácsa 25430/1915. sz. a.)

15. Szerdahelyi László III. B) oszt. tanuló a Delinger-féle alapból évi 240 koronával. (Nagyváradai káptalan 1056/1914. sz. a.)

16. Tari László V. A) oszt. tanuló a Tari László-féle alapítványi ösztöndíjből évi 700 koronával. (Alapítványi bizottság 2658/1914. sz. a.)

17. Vajdas István VI. oszt. tanuló a Rózsa Ferenc-féle alapítványból évi 200 koronával. (Szeged város tanácsa 34164/1914. sz. a.)

18. Varga János IV. A) oszt. tanuló a Rózsa Ferenc-féle alapítványból évi 200 koronával. (Szeged város tanácsa 33577/1913. sz. a.)

19. Vetró Sándor II. B) oszt. tanuló a Vetró Sándor-féle alapítványból évi 125.66 koronával. (Szeged város tanácsa 12977/1915. sz. a.)

Az évi ösztöndíj összesen 4499.66 korona.

b) Jutalmazottak. I. A vallásban tanúsított jeles előmenetelért :
Solti Béla VIII. oszt. tanuló az Ebner-féle alapítványból 50 koronával.

II. A magyar nyelvben és irodalomban tett jeles előmenetelért :
Mályusz Elemér VIII. oszt. tanuló a Kisfaludy-Társaságtól alapított Kisfaludy-jutalomból 42 korona értékű magyar szépirodalmi művekkel

III. A magyar nyelv elsajátításában tett jeles előmenetelért :

Wellinger Antal III. A) oszt. tanuló a „Magyar Gábor 30 éves tanári működésének emlékére régi tanítványai által tett alapítványból“ 40 koronával.

IV. A magyar történelemben tanúsított jeles előmenetelért :

Mályusz Elemér VIII. oszt. tanuló a „Szinger Kornél és Bakos Pali alapítvány“-ból 40 koronával.

V. Jó magaviselet és előmenetelért :

1. Vajdas István VI. oszt. tanuló a Sobay-féle alapítványból 50 koronával.

2. Farkas Károly I. A) oszt. tanuló a Sobay-féle alapítványból 50 koronával.

3. Huber István VI. oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok alapítványából 100 koronával.

4. Kopasz István VII. oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok alapítványából 100 koronával.

5. Kiss Kálmán II. B) oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok alapítványából 50 koronával.

6. Hunyadi János VI. oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok alapítványából 50 koronával.

7. Hille Jenő V. A) oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok alapítványából 50 koronával.

8. Hinczinger Sándor V. B) oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok alapítványából 50 koronával.

9. Mályusz Tibor V. A) oszt. tanuló a „Régi szegedi főgimnáziumi tanulók alapítvány“-ból 88 koronával.

10. Kolla János IV. A) oszt. tanuló az 1870-ben érettek jutalomdíjának ez évi kamataiból 60 koronával.

11. Saáry Károly II. B) oszt. tanuló a Cserveny-féle alapítványból 2 koronával. (Kiegészítve 30 koronára a tanári kar adományából.)

12. Rozgonyi Andor V. A) oszt. tanuló Dobszay Antal pécsi olvasókanonok alapítványából 80 koronával.

13. Triltsch Antal és István IV. B) oszt. tanuló Dobszay Antal pécsi olvasókanonok alapítványából 80 koronával.

14. Muth László III. B) oszt. tanuló a Cajus Gábor és neje Abelesz Regina alapítványából 81 koronával.

15. Kovács János alapítvány 12 korona kamatából ruhasegélyben részesült Gábris Imre II. B) oszt. tanuló. (A tanári kar 50 koronára egészítette ki.)

16. Az Eisenstädter—Cserép alapítvány jelen évi kamatait, 40—40 koronát a jövő tanévi iskolakönyvek, író- és rajzeszközök beszerzésére Frank István VII. és Salánky József III. B) oszt. tanulók kapják.

17. Kovács József dr. és neje Haday Kornélia-alapítvány jelen évi kamatait, 40 koronát, a jövő tanévi iskolakönyvek, író- és rajszerek beszerzésére Bálint István III. B) oszt. tanuló kapja.

18. Az „Ifj. Tóth Péter-alapítvány“ ez évi kamatait, 60 koronát Schmidt Béla III. A) oszt. tanuló kapta.

19. Az „Aczél Iván, a Kárpátokban elesett hős emlékére szülei által tett alapítvány“ kamatait, 40 koronát Hajós Béla VIII. oszt. tanuló kapta.

20. Az „Ifj. Fernbach Károly-alapítvány“ eddigi kamatait, 150 koronát Bruchter Albert II. A) oszt. tanuló kapta.

21. A „Várhelyi Vajda Ernő alapítvány“ kamatai a jövő évben kerülnek kiosztásra.

22. A szegedi zsidó hitközség a Prossnitz-féle jutalom-alapból

Vasvári Miklós VIII. oszt. tanulónak 60, Dobó István V. A) oszt. tanulónak 44 koronát juttatott.

23. *Tanulmányi segélyben részesültek:* a) A győri árvaalapból Rusznák Ráfael V. B) és Schmidt Béla III. A) oszt. tanuló 100—100 koronával; b) az Alap-alapítványból Czérna István IV. A) oszt. tanuló 120 és Salánky József III. B) oszt. tanuló 100 koronával.

24. *Szeged város tanácsának* 3979/1916. számú végzésével az intézeti leltárok másolásáért Balogh István és Mályusz Elemér VIII. oszt. tanulók 100—100 korona, Sztárcsevich Jenő VII. és Havas Imre VI. oszt. tanulók 20—20 korona, Szittner Károly VII. oszt. tanuló 10 korona jutalomban részesültek.

25. *Magánosok adományából segélyben részesültek:*

1. *Bokor Pál* h. polgármester úr 10 korona adományát Steindl Miklós II. A) oszt. tanuló kapta.

2. *Benke Elemér* máv. főfelügyelő úr 10 korona adományát Kovács Lajos III. B) oszt. tanuló kapta.

3. *Popper Mór* úr adományából 50 koronát kapott Rusznák Ráfael V. B) és 20 koronát Schmidt Béla III. A) oszt. tanuló.

4. *Révai József* dr. kegyesrendi tanár úr 100 koronát küldött 4 szegény tanuló részére.

5. *Solti Jánosné* úrnő egy hadbavonult gyermekének segélyezésére küldött 25 korona adományát Rácz József III. B) oszt. tanuló kapta.

6. *Szeles Józsefné* úrnő szegényfiúk segélyezésére küldött 100 korona adományából 50—50 koronát kapott Wellinger Antal III. A) és Bálint István III. B) oszt. tanuló.

7. *Szenesy Ferenc* úr 40 korona adományát Daróczi Bálint IV. B) oszt. tanulónak juttatta a tanári kar.

8. *Vas Karolyné* úrnő 20 korona adományát László Jenő IV. A) oszt. tanuló kapta.

9. *Wimmer Fülöp* úr havonkint 20, összesen 200 korona segítségével részesítette egy hadbavonult fiát, Lázár Ferenc V. B) oszt. tanulót.

10. *A tanári kar* adományából jutalomban részesültek: Schmidt Béla III. A) oszt. tanuló 20 koronát, Kovács Lajos III. B) oszt. tanuló 40 koronát, Daróczi Bálint IV. B) oszt. tanuló 10 koronát és Vecsernyés Andor V. B) oszt. tanuló 40 koronát kapott.

26. *Minisztrálásban* kifejtett buzgóságért jutalomban részesült:

Szendrő Károly I C), Balassy Sándor, Bóka Ferenc és Nyári András II. B), Gergely László, Krizsa Ferenc és Szendrő Imre III. A), Cserta Kálmán III. B), Kolla János és Martonosi Ferenc IV. A), Cserta László, Molnár Ottó és Vas Béla IV. B), Jobszt Gyula V. A), Rusznák Ráfael, Szilágyi Béla, Tóth Imre V. B) és Edvy Gyula VII. osztályú tanuló.

27. *Az ének- és zenekar buzgó tagjai*: Gábris Imre II. B), Schmidt Béla III. A), Gottschall Sándor V. B), Klein Béla, Somlyódy Ferenc, Szalay József, Vida József VII. és Radványi Sándor VIII. oszt. tanulók 10—10 korona jutalmat kaptak.

28. *A rajzolásban* tanúsított jeles előmenetelért buziási Eisenstädter Róbert úr adományából egy-egy festőkészletet kapott: Tóth Géza VII. és Greskovits Lajos VIII. oszt. tanuló. Könyvjutalomban részesült: Rácز József III B), Fried Tivadar és Triltsch Antal IV. B), Bózsó József V. A), Kiss István és Klier Alajos V. B), Lichtneckert József és Márki Nándor VI., Edvy Gyula, Erőssy József, Molnár Endre, Szojka Ferenc, Tóth Győző, Tóth Pál és Vida József VII. oszt. tanuló.

29. *Jó magaviseletért és jeles előmenetelért* könyvjutalomban részesült: Farkas Károly és Timina László I. A), Kármán Andor I. B), Lányi János II. A), Kertész Andor II. B), Wellinger Antal III. A), Salánky József III. B), Weisz József IV. A), Triltsch István, IV. B), Széll János V. A). Vecsernyés Andor V. B), Vermes Andor VI., Pollner Kálmán VII. és Mályusz Elemér VIII. oszt. tanuló.

30. *Az egyes tantárgyakban* tanúsított szorgalomért és kiváló előmenetelért könyvjutalomban részesült a szaktanár urak szíveségéből: Csonka Béla I. B), Armentano Lajos II. A), Augusztin Vilibáld, Balassy Sándor, Gottwald László és Holtzer János II. B), Rischard Vilmos IV. A) és Daróczi Bálint IV. B) oszt. tanuló. Veres Miklós III. A) oszt. tanuló egy díszes könyvet kapott Fekete Ipoly tanártól „Fohász“ e. költeménye hatásos elszavalásáért.

II. Az intézet jötevői.

Az önképzőkör céljaira, pályatételek, ügyesebb szavalók, rajzolók, zenészek és énekesek jutalmazására szivesek voltak adományozni: Szeless József dr. ügyvéd úr 50 K-t Pap János kegyesrendi tisz. kormánysegéd úr 50 K-t, a szegedi szintársulat tagjai Taschler József elhunyt járásbíró úr emlékére 30 K-t, buziási Eisenstädter Róbert úr 10 K-t, Falta Marcell úr 25 K-t, Szegedi Kereskedelmi és Hitel Részvénytársaság 20 K-t, Cserő Ede dr. úr 40 koronát. Összesen: 225 K.

A februári hangverseny alkalmával Kanyó Lajos curiai bíró úr, Gróf Árpádné úrnő, Kókay Béla úr, Somogyi Szilveszterné úrnő, Holtzer Emil úr, Piukovics Emil úr, Széll Gyula ügyvéd úr 20—20 K-t, Somlyódy Istvánné úrnő, Müller János úr, Bohn Józsefné úrnő, Fehér Miklós úr, Vermes Zsigmond úr, Szántó Józsefné úrnő, Reichard N. úr 10—10 K-t, Tóbiás Mihály úr, Jenőfi Sándor úr 6—6 K-t, Molnár Elemérné úrnő, Miskolczy Gyula úr, Próbáld Sándor VII. oszt. tan., Szécsi Izsóné úrnő, Geiner N., Klucsik István úr, Berger Mórné úrnő,

Wóber Gyurika 5—5 K-t, Szalay József úr, Winternitz N. 4—4 K-t.
Összesen 270 K.

A kisebb adományok összege : 59·40 K. A hangverseny jövedelme 329·40 K.

Az érkezett adományok végösszege : 554·40 K.

Az önképzőkör két legbuzgóbb tagjának jutalmazására a nagy ezüst- és bronzérmes búziási Eisenstädter Róbert úr verette ; ő adományozta a két festőkészletet is a legbuzgóbb rajzolók jutalmazására.

Az intézet egyéb jötevői : Szegénysorsú tanulók segítésére adakozni szívesek voltak : Bokor Pál h. polgármester úr, Benke Elemér máv. főellenőr úr, Popper Mór úr, Révai József dr. kegyesrendi tanár úr, Solti Jánosné úrnő, Szeles Józsefné úrnő, Szenes Ferenc úr, Vas Károlyné úrnő és Wimmer Fülöp úr. (L. VI. fejezet I. b) 25. p)

A Szent István-társulat könyvkereskedése 5 drb jutalomkönyvet küldött tanítványaink részére.

Fogadják a nemeslelkű adakozók az intézet köszönetét.

VII. Statisztikai adatok az elmúlt iskolai évről.

1. A tanulók számának alakulása az iskolai év folyamán										2. Az osztályvizsgálatot tett tanulók megoszlása vallás szerint																						
Osztály	Nyilvános tanulók									Magántanulók				Az osztályvizsgálatot tett tanulók összes száma																		
	Felvételt	az iskolai év folyamán					Az osztályvizsgálatról elmaradt	Június, illetve május hónapban osztályvizsgálatot tett	Összesen osztályvizsgálatot tett	Felvételt		Osztályvizsgálatot tett			latin	görög	örmény	szertartású róm. kath.	református	ágostai h. ov.	görög keleti	unitárius	izraelita									
		önként kimaradt	tanács folytán távozott	magántanuló lett	kizárattott	meghalt				fiú	leány	fiú	leány											v a l l á s ú v o l t								
I. A.	62	2	—	1	—	—	1	58	58	1	4	1	4	63	47	—	—	3	—	3	—	10										
I. B.	64	10	—	—	—	—	—	54	54	—	—	—	—	54	52	—	—	2	4	2	—	14										
I. C.	63	4	—	1	—	—	—	58	58	—	—	—	—	58	39	2	—	2	2	5	—	8										
II. A.	63	1	—	—	—	1	—	61	61	1	1	1	1	63	51	—	—	—	1	—	—	11										
II. B.	64	3	—	—	—	—	—	60	60	2	2	2	2	64	34	1	—	3	4	3	—	19										
III. A.	68	—	—	—	—	—	—	66	66	1	1	1	1	68	48	—	—	—	—	2	—	17										
III. B.	69	—	—	—	—	—	1	68	68	—	—	—	—	68	42	—	—	3	2	1	—	20										
IV. A.	57	2	—	—	—	—	—	55	55	1	2	1	2	58	49	1	—	3	—	—	—	5										
IV. B.	56	2	—	—	—	—	1	53	53	1	—	1	—	54	31	—	—	2	—	1	—	20										
V. A.	63	3	—	1	—	—	—	59	59	5	14	4	10	73	42	—	—	4	3	2	—	22										
V. B.	31	2	—	—	—	—	—	29	29	1	—	1	—	30	20	—	—	2	2	—	—	6										
VI.	59	2	—	2	—	—	—	55	55	—	3	1	3	59	36	—	—	1	1	1	—	18										
VII.	50	—	—	1	—	—	—	49	49	2	6	3	6	58	36	—	—	6	3	—	—	13										
VIII.	36	—	—	3	—	—	—	33	33	24	—	27	—	60	45	—	—	—	2	1	—	12										
Összesen .	805	31	—	9	—	1	6	754	758	39	33	43	29	830	552	6	—	32	24	21	—	195										
A tanév folyamán beírt tanulók összes száma: 877										830																						

3. Az osztályvizsgálatot tett tanulók megoszlása anyanyelv szerint												4. Az osztályvizsgálatot tett tanulók megoszlása nyelvismeret szerint													
Osztály	Az osztályvizsgálatot tett tanulók közül											Az osztályvizsgálatot tett magyar anyanyelvű tanulók közül													
	magyar	német	tót	oláh	ruthén	horvát	szerb	olasz	cseh	bolgár	orosz	angol	összesen nem magyar	csak ma- gyarul	más nyel- ven is	németül	tótul	oláhul	ruthénul	horvátul	szerbül	olaszul	bolgárul	egyéb hazai nyelven	
	anyanyelvű volt											tudott	is tudott												
I. A.	51	8	—	—	—	—	3	—	—	1	—	—	12	42	9	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—
I. B.	47	4	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	7	35	12	8	1	1	—	2	—	—	—	—	—
I. C.	48	5	—	2	—	—	3	—	—	—	—	—	10	42	6	5	1	—	1	—	—	—	—	—	—
II. A.	63	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	55	8	7	—	—	—	—	—	1	—	—	—
II. B.	57	2	—	—	—	2	3	—	—	—	—	—	7	44	13	10	—	1	—	—	1	1	—	—	—
III. A.	58	8	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	10	44	14	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III. B.	63	2	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	5	53	10	7	—	1	—	1	1	—	—	—	—
IV. A.	50	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	37	13	12	1	—	—	1	—	1	—	—	—
IV. B.	54	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39	15	14	1	1	—	2	3	—	—	—	—
V. A.	73	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	51	22	18	—	—	—	2	2	—	—	—	—
V. B.	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	12	8	—	—	—	2	2	—	—	—	—
VI.	57	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	42	15	13	—	1	—	1	2	—	—	—	—
VII.	58	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	41	17	16	—	1	—	—	—	—	—	—	—
VIII.	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	41	19	19	—	1	—	—	3	—	—	—	—
Összesen	769	39	1	5	—	3	12	—	—	1	—	—	61	584	185	160	4	7	—	12	14	3	—	—	—
													61		769		200								

Osztály

5. Az osztályvizsgálatot tett tanulók megoszlása szülőik (gyámjuk, ill. más törvényes gondviselőjük) foglalkozása (társadalmi állása) szerint

6. Magaviseletből

	Nagybirtokos, nagybérlő (100 kat. holdon felül)	Középbirtokos, középbérlő (100–1000 kat. holdal)	Kisbirtokos, kisbérlő (100 kat. holdon alul)	Egyéb őstermelő (feles, majoros, kertész, halász)	Gazdasági tisztviselő	Egyéb gazdasági segédszemély (földműves, napszamos, gazdasági cseléd)	Nagyiparos, bányanagyvállalkozó	Kisiparos, bányaküsvállalkozó	Ipari v. bányászati tisztviselő	Egyéb ipari v. bányászati segédszemély (előmunkás, segéd, munkás stb.)	Nagykereskedő, nagyvállalkozó	Kiskereskedő, kisvállalkozó	Kereskedelmi v. közlekedési tisztviselő	Egyéb keresk. v. közl. segédszemély (altiszt, segéd, szolga)	Közisztviselő (a papok, tanárok és tanítók kivételével) és közhivatalban alk. díjnokok	Pap	Tanár, tanító	Másféle értelmiségi (orvos, ügyvéd, közjegyző, gyógyszerész stb.) ilyenekről alk. segéd, irnok stb.	Közhivatalban alkalmazott v. másféle értelmiségi altiszt v. szolga	Katonatiszt (honvédtiszt, esendőrtiszt)	Katona altiszt (honvéd altiszt, esendőrt altiszt)	Különböző vagy közelebből meg nem nevezett foglalkozási ágakban dolgozó napszamos	Nyugdíjas v. jövendőmből élő főke, járadékos, háztulajdonos	Magánzó, eltartásos	Egyéb ismeretlen foglalkozást	Árvaházi, szeretetházi tanulók	Mindössze	osztályzatot kapott			
		1	2	3	4																										
I. A.	—	1	2	—	4	—	—	7	2	6	1	2	6	4	—	—	—	9	1	1	2	—	4	1	—	63	47	11	—	—	
I. B.	—	3	2	—	4	—	3	2	1	7	—	4	6	5	—	—	3	6	—	—	—	—	2	4	—	54	46	7	1	—	
I. C.	2	1	3	—	1	—	14	1	2	1	2	4	9	2	—	—	2	1	—	—	—	—	1	5	—	58	47	11	—	—	
II. A.	1	3	2	—	1	—	10	1	4	1	1	6	11	3	—	—	4	4	—	—	—	—	—	3	—	63	54	7	—	—	
II. B.	—	3	2	—	1	—	13	—	—	1	1	9	6	4	—	—	2	9	—	—	—	—	6	3	—	64	53	7	—	—	
III. A.	—	3	8	—	1	—	5	1	3	3	6	5	2	8	—	—	6	7	—	—	—	—	—	2	—	68	51	15	—	—	
III. B.	—	3	2	—	2	—	3	—	3	3	2	8	12	8	—	—	1	6	—	—	—	—	—	1	—	68	60	8	—	—	
IV. A.	1	7	7	1	1	—	4	4	1	1	1	9	4	8	—	—	4	3	—	—	—	—	—	6	1	58	43	11	1	—	
IV. B.	—	3	6	—	1	—	4	3	—	—	1	6	5	8	—	—	2	3	—	—	—	—	—	2	1	54	42	10	1	—	
V. A.	—	2	4	—	—	—	—	2	1	1	1	10	9	8	14	—	3	3	2	—	—	—	—	8	2	73	47	12	—	—	
V. B.	—	1	1	—	—	—	6	—	—	—	—	—	6	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	25	4	—	—	
VI.	—	3	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	4	3	10	—	3	7	—	—	—	—	—	—	—	59	44	11	—	—	
VII.	—	—	—	—	2	—	—	—	1	—	2	4	2	—	16	—	3	4	—	—	—	—	—	—	—	—	58	35	14	—	—
VIII.	—	3	—	—	3	—	—	—	1	—	2	4	10	9	9	—	4	9	—	—	—	—	—	—	—	—	60	29	4	—	—
Összesen :	6	29	42	1	17	15	7	97	13	22	23	67	100	63	97	—	38	75	6	13	7	11	35	41	5	—	830	623	132	3	—

7. Az osztályvizsgálatot tett tanulók illetőségének kimutatása megyék szerint															8. A nyilvános és magántanulók előmenetele a tanulásban								
Illetőségi hely	O s z t á l y														Összesen	Osztály	összes száma	k ö z ü l					
	I. A.	I. B.	I. C.	II. A.	II. B.	III. A.	III. B.	IV. A.	IV. B.	V. A.	V. B.	VI.	VII.	VIII.				minden	egy	két	több		
rendes tantárgyakból																							
jeles																							
legalább																							
jó																							
elégs.																							
elégtelen																							
osztályzatot kapott																							
Szeged	45	36	40	43	47	49	58	30	39	52	23	35	35	41	573	I. A.	63	4	16	25	7	6	5
Arádmegye	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	2	1	1	7								
Bács-Bodrogmegye	3	2	—	5	2	1	3	2	1	3	1	5	5	5	38	I. B.	54	2	12	29	2	1	8
Bárcsmezye	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2								
Brassómege	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	I. C.	58	—	14	28	6	4	6
Csanádmegye	1	1	2	2	1	2	1	—	1	6	—	3	3	2	25								
Csongrádmegye	3	1	7	4	3	5	1	3	2	3	—	2	7	3	44	II. A.	63	4	13	36	—	7	3
Fejérmegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1								
Gyórmegye	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	II. B.	64	5	12	35	4	6	2
Hevesmegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2								
Hunyadmegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	2	III. A.	68	6	13	34	6	6	3
Jász-Nagy-Kun-Szolnokmegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1								
Krassó-Szörénymegye	1	1	—	—	—	2	—	3	1	—	—	—	1	—	9	III. B.	68	6	14	36	8	2	2
Mármarosmegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1								
Nagy-Küküllőmege	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	IV. A.	58	7	11	26	7	2	5
Pest-Pilis-Solt-Kiskunmegye	—	—	1	1	1	—	1	3	2	—	—	—	2	1	12								
Sárosmege	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	IV. B.	54	5	13	25	3	3	5
Somogymege	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2								
Szepesmege	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	2	V. A.	73	8	16	36	8	2	3
Temesmege	2	1	4	—	1	5	1	1	—	1	—	—	—	1	17								
Tolnamege	—	—	—	1	1	1	1	1	—	—	—	—	—	1	5	V. B.	30	3	7	18	1	1	—
Torontálmegye	7	7	2	6	3	2	—	13	5	4	1	7	2	5	64								
Veszprémmege	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	VI.	59	5	19	30	5	—	—
Zalamege	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1								
Zólyommege	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	VII.	58	4	21	29	1	2	1
Horvát Szlavonország	—	2	—	—	1	—	1	1	2	2	2	—	—	—	11								
Bosznia	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	VIII.	60	8	12	40	—	—	—
Franciaország	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1								
Összesen :	63	54	58	63	64	68	68	58	54	73	30	59	58	60	830	Ösz- szesen	830	67	193	427	58	42	43
																		830					

Hányan jelentkeztek érettségi vizsgálatra?	22	18	—	22	—	4	7	10	—	1
Hány készítette el minden dolgozatát legalább elégséges eredménnyel?	4	8	3	—	—	4	8	3	—	—
Hány utasított az írásbeli alapján ismétli vizsgálatra?	3	9	12	3	—	3	9	12	3	—
Hányan bocsáttattak összesen szóbelire?	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
A szóbeli vizsgálat elől visszalépett	4	7	10	—	1	—	—	—	—	—
Hány lett teljesen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hány jól	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hány egyszerűen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hány utasított javító vizsgálatra?	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hány utasított ismétli vizsgálatra a szóbeli alapján?	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

theologiai	3	4	9	12	—	1	5	1	2	2	—	—	3	9	12	1	—
bölcsészi	4	8	12	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
jogi	9	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
orvosi	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
mérnöki	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
építész	1	5	1	2	2	—	—	3	9	12	1	—	—	—	—	—	—
gépész	5	1	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
vegyész	1	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
gazdasági	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
erdészeti	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
bányászati	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
ipari	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
kereskedői	3	9	12	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
hivatalnoki	9	12	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
katonai	12	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
művészi	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
még nem határozott	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Hadi érettségivel
A tanfolyam elvégzése után

Összesen . 11 | 24 | 25 | 3 | 1

Az 1915—16. iskolai év folyamán 4 ízben volt érettségi vizsgálat: szeptember, december és június hónapban (2 ízben).

Szeptember hónapban első teljes vizsgálatra állt 5 tanuló. Ezek közül 1 a szóbeli vizsgálat előtt visszalépett (írásbelijét a dec. havi éretts. vizsgálatra kiterjedő hatállyal fogadta el a bizottság). A megmaradt 4 tanuló közül jól érett 1, érett 3. Első javító vizsgálatot tett intézetünkbeli 3, vidéki 13, összesen 16 tanuló. Sikerral végzett intézetünkbeli 3, vidéki 11. Második javító vizsgálatra utasítottatott vidéki 2. Kiegészítő éretts. vizsgálatot tett a latin nyelvből sikerrel 3 realiskolát végzett tanuló.

December hónapban első teljes éretts. vizsgálatra állt 3 tanuló. Csak szóbelit tett a szeptemberben visszalépett 1 tanuló. Jól érett lett 1, érett 2, ismétli éretts. vizsgálatra utasítottatott 1 tanuló. Első javítót tett sikerrel 1, második javítót sikerrel 2 vidéki.

Május hónapban a vkm. 48230/1916. sz. rendelete alapján hadi éretts. bizonyítványt kapott 15 tanuló. Jelesen érett 4, jól 8, érett 3. Kiegészítő érettségi vizsgálatot tett a görög nyelvből sikerrel 3 tanuló.

Június hónapban első teljes érettségi vizsgálatra állt 14 tanuló. Jelesen érett 4, jól 5, érett 5, összesen 14. Kiegészítő érettségi vizsgálatot tett a görög nyelvből sikerrel 3 tanuló.

Június hónapban a vkm. 40962/1916. sz. rendelete értelmében rendezett tanfolyam befejezése után csak szóbeli éretts. vizsgálatot tett 27 tanuló. Jelesen érett 3, jól 9, érett 12. Javító érettségi vizsgálatra utasítottatott 3. Kiegészítő érettségi vizsgálatot tett a görög nyelvből sikerrel 2 tanuló, a latin nyelvből 1 realiskolát végzett tanuló. Ez javítóvizsgálatra utasítottatott. Első javító érettségi vizsgálatot tett 1 intézetünkbeli sikerrel.

Az a), b), c), d) rovatok azon tanulóira vonatkoznak, kik teljes (szóbeli és írásbeli) érettségi vizsgálatot tettek (22). Az e) rovat azokra is, kik hadi érettségivel kaptak (15), vagy az előkészítő tanfolyam végeztével tettek szóbeli érettségi vizsgálatot (27), az f) rovat pedig kiterjed a szeptember és június hónapban sikerrel javítóvizsgálatot tett 4 intézetünkbeli tanulóra és a sikerrel végzett többi tanulóra (60).

VIII.

Érettségít tett tanulók kimutatása.

A) írásbeli tételek.

Az 1915—16. tanév végén érettségi vizsgálatra jelentkezett 14 tanuló.

(15 tanuló a vkm. 1916. évi 48230. sz. rendelete értelmében május 13-án kapott érettségi bizonyítványt. 3 évközben katonai akadémiába lépett tanuló, ki a vkm. 130645/1915. rendelete értelmében az I. félév végén osztálybizonyítványt kapott, nem jelentkezett érettségi vizsgálatra. A megmaradt 15 tanuló közül 1 nem jelentkezett.) Mind a 14 tanuló tett érettségi vizsgálatot. Az írásbelieket a tanulók május 15., 16. és 17. napján végezték. Az írásbeli dolgozatok tételei a következők voltak:

1. A magyar nyelvből és irodalomból: A korviszonyok hatása a 19. századbeli hazafias líra fejlődésére. Irodalomtörténeti értekezés.

Eredmény: 4 jeles, 5 jó, 5 elégséges.

2. A latin nyelvből és irodalomból: Cicero: Laelius de amicitia. XVI. c. Fordítás latinból magyarra.

Eredmény: 4 jeles, 5 jó, 6 elégséges.

3. A mennyiségtanból: a) Az algebrából: Egy telek megvételére három ajánlat érkezett: az első 2000 K-t azonnal, a második 10 éven át minden év elején 246.68 K-t, a harmadik 3260.50 K-t ajánl, amely összeget azonban csak 10 év múlva fizetné meg. Melyik ajánlat előnyösebb, ha a kamatláb 5%?

b) A geometriából: Egy 3246 m hosszú és 6.8 m magas védőtöltést kell emelni egy egyenes folyó partján. Hány m³ föld kell hozzá, ha a töltés felső szélessége 12.56 m és mindkét oldala 32° 45'-nyi szög alatt hajlik a vízszinteshez?

Eredmény: 7 jeles, 5 jó, 2 elégséges.

A szóbeli vizsgálatokat június 2—3. napján tartottuk Szele Róbert dr. tank. kir. főigazgató elnöklete alatt. A szóbeli vizsgálatra bocsájtott 14 tanuló közül jelesen érett 4, jól érett 5, érett 5.

B) Érettségi vizsgálatot tett tanulók névsora.

A tanuló neve és vallása	Születésének helye és ideje	Érettségének foka	Választott tudomány-szaka
Barta Ádám, izr.*	Bzabadka, Bács-Bodrog vm. 1898. máj. 13.	jól	jogi
Bodnár István, izr.*	Szeged, Csongrád vm. 1898. márc. 7.	jól	katonai
Csávossy Béla báró*	Zombolya, Torontál vm. 1898. júl. 21.	jól	jogi
Dobóczy Antal*	Szeged, Csongrád vm. 1898. jún. 2.	jelesen	kereskedelmi
5 Fellegi György, izr.*	Szeged, Csongrád vm. 1898. aug. 7.	jelesen	orvosi
Forbát Frigyes, izr.*	Pétervárad, Szerém vm. 1898. nov. 9.	jól	orvosi
Friedl Ferenc*	Nagylak, Csanád vm. 1898. jan. 31.	jól	katonai
Greskovits Lajos	Kistelek, Csongrád vm. 1899. febr. 15.	jól	katonai
Hajós Béla, izr.*	Nagybecskerek, Torontál vm. 1898. máj. 16.	jelesen	orvosi
10 Hellmann Oszkár	Szeged, Csongrád vm. 1898. jan. 18.	jól	gépészmérnöki
Herezl Miklós, izr.	Szeged, Csongrád vm. 1898. szept. 28.	érett	színészi
Jakobovits Jenő, izr.*	Szeged, Csongrád vm. 1898. júl. 16.	érett	kereskedelmi
Mályusz Ágoston, ág. ev.	Makó, Csanád vm. 1898. aug. 22.	jelesen	bölcsészeti
Murka István	Szeged, Csongrád vm. 1898. dec. 1.	jól	orvosi
15 Nagy Géza	Szeged, Csongrád vm. 1898. szept. 9.	jelesen	theológiai
Nagy Lajos*	Szeged, Csongrád vm. 1898. febr. 6.	jelesen	jogi
Pető László, izr.	Szeged, Csongrád vm. 1897. jún. 13.	érett	kereskedelmi
Prodanovics Emil, g. kel. sz.*	Budapest, Pestmegye vm. 1898. júl. 5.	érett	bölcsészeti
Radványi Sándor	Szeged, Csongrád vm. 1899. márc. 20.	érett	katonai
20 Reitherger János	Apar, Tolna vm. 1898. jan. 2.	jól	gazdasági
Schäfer János, izr.*	Nagykanizsa, Zala vm. 1898. okt. 26.	érett	orvosi
D. Schultheisz Miksa, ág. ev.	Miskolc, Bersod vm. 1893. szept. 9.	jól	katonai
Schwarz Lajos, izr.*	Ó-Dombóvár, Somogy vm. 1898. febr. 12.	jól	vagyészmérnöki
Solti Béla	Zernest, Fogaras, vm. 1898. máj. 14.	jelesen	orvosi
25 Tóth Kálmán*	Kistelek, Csongrád vm. 1898. okt. 19.	jól	orvosi
Vasvári Miklós, izr.	Szeged, Csongrád vm. 1898. máj. 7.	jelesen	bölcsészeti
Villax Ernő	Bakóca-Alsókövesd, Baranya vm. 1898. aug. 26.	érett	katonai
Villax Ferenc	Toponár-Réfpápuszta, Somogy vm. 1899. márc. 13.	érett	orvosi
Weil Pál, izr.*	Wien, Alsó-Ausztria, 1898. ápr. 13.	jól	orvosi

*Az 1916. évi 48230. számú vkm. rendelet alapján kaptak érettségi bizonyítványt 1916 május 13-án.

C) A vkm. 40962/1916. sz. rendelete alapján rendezett tanfolyam befejezése után érettségi vizsgálatot tett tanulók névsora.

A tanuló neve és vallása	Születésének helye és ideje	Érettségének foka	Választott tudomány-szaka
Csillag Sándor Dávid Imre Farkas József Hájós József 5 Horváth Lajos Juhász Endre Kasza József Klokker Ferenc Koppas István 10 Koppas József Kókay László Molnár Endre Pálffy István Pokorny Árpád 15 Rietly Géza Schüller Andor Stertz Mátyás Szalay József Szeifert József 20 Szücs Andor Tippmann János Ujj József Vas György Zámbo András	Kövegy, Csanád vm. 1896. máj. 19. Baja, Bács-Bodrog vm. 1896. máj. 24. Szeged, Csongrád vm. 1898. feb. 6. Felcsút, Fejér vm. 1898. júl. 14. Mosonszentmiklós, Moson vm. 1896. aug. 16. Szeged, Csongrád vm. 1897. nov. 9. Szeged, Csongrád vm. 1897. febr. 7. Bácsbokod, Bács-Bodrog vm. 1895. okt. 5. Szeged, Csongrád vm. 1898. szept. 20. Székelyudvárhely, Udvarhely vm. 1898. ápr. 26. Szeged, Csongrád vm. 1897. jún. 7. Szeged, Csongrád vm. 1898. nov. 19. Szeged, Csongrád vm. 1897. szept. 1. Mezőberény, Békés vm. 1896. júl. 7. Szeged, Csongrád vm. 1897. júl. 30. Budapest, Pest vm. 1898. nov. 22. Zombolya, Torontál vm. 1897. dec. 2. Orosháza, Békés vm. 1898. dec. 19. Kistelek Csongrád vm. 1898. aug. 2. Szeged, Csongrád vm. 1897. okt. 2. Ujfutak, Bács-Bodrog vm. 1896. máj. 21. Erdőhegy, Arad vm. 1898. dec. 7. Szeged, Csongrád vm. 1897. márc. 31. Jánoshalma, Bács-Bodrog vm. 1898. okt. 14.	érett érett jól érett jelesen jól érett érett jelesen jól jól érett jól érett jól érett jól jól jelesen érett érett érett jól	katonai katonai hivatalnoki hivatalnoki gépészmérnöki hivatalnoki orvosi közigazgatási hivatalnoki theologiai közgazgatási jogi gépészmérnöki közigazgatási katonai katonai orvosi gépészmérnöki közigazgatási gazdasági ordészeti jogi erdészeti építészeti

IX:

Értesítés a jövő 1916—1917. tanévre.

A jövő tanévre a beíratások szeptember hó 1., 2., 4. és 5. napján történnék. A felvétel szabályai a következők:

I. A jelentkezés ideje.

A tanintézetnek eddig fönnállott párhuzamos osztályait a szükséghez képest a jövő 1916—1917. tanévre is fenntartjuk.

Az 1883. XXX. t.-c. értelmében ezen osztályok mindegyikébe csak 60 tanuló vehető föl. *A helybeliek a fölvételkor előnyben része sülnek.* Ebből kifolyólag:

1. Szeptember hó 1-én és 2-án csak helybeliek iratkozhatnak be.
2. Szeptember hó 4-én és 5-én a vidékiek.
3. A jelentkezés sorrendje:

a) Helybeliek: 1-én d. e. 8—12 óráig az I. oszt., d. u. 3—5 óráig a II. és 5—6 óráig a VIII. oszt. 2-án d. e. 8—10 óráig a III., 10—11 óráig az V. és 11—12 óráig a VI. oszt., d. u. 3—5 óráig a IV. és 5—6 óráig a VII. oszt.

b) Vidékiek: 4-én d. e. 8—9 óráig az I. oszt., 9—10 óráig a II. oszt., 10—11 óráig a III. oszt., 11—12 óráig a VI. oszt. 5-én 8—9 óráig a IV. oszt., 9—10 óráig a V. oszt., 10—11 óráig a VII. oszt. és 11—12 óráig a VIII. osztály.

Valamint a helybeliek a vidékiekkel, úgy azon vidékiek, kik már előbb is tanintézetünk növendékei voltak, az újonnan jelentkezőkkel szemben a fölvételkor elsőbbségben részesülnek.

A magántanulóknak is már a tanév elején kell jelentkezniök, később csak főigazgatói engedéllyel vehetők fel magántanulóknak.

2. Bemutatandó okmányok.

A gimnázium első osztályába csak olyan tanuló vehető föl, ki a 9-ik életévét betöltötte s 12 évesnél nem idősebb; e körülményt hiteles *születési bizonyítvánnyal* kell igazolni; a római katolikusok *keresztlevelüket* is kötelesek bemutatni.

Az ismeretek mértékére nézve megkívántatik, hogy a tanuló a népiskola 4-ik osztályának tananyagában kellő jártassággal bírjon s erről hiteles iskolai bizonyítványt mutasson föl.

A beírásra *szülei* vagy ezek megbízottja *kísérétében jelentkezik a tanuló* az igazgatóságnál s itt felmutatja az előbbi tanévről szóló *iskolai bizonyítványát*, továbbá születési okmányát s szabályszerű *orvosi bizonyítványt* a sikeresen megtörtént *első himlőoltásról* s ha a tanuló 12 éves, *az újraoltásról*. *Míg a tanuló ezen okmányokat be nem mutatja, addig magát az intézetbe véglegesen fölvevettnek nem tekintheti.*

Az V. osztályba belépő tanuló szülője, illetőleg gyámja köteles kijelenteni, vajjon fia, illetőleg gyámoltja az 1890 évi XXX. t.-c. értelmében a görög nyelvet, avagy az idézett t.-c.-től meghatározott más tantárgyakat fogja-e tanulni.

3. A tandíjak.

Szeged szabad királyi város köztörvényhatósága 1911. évi 470. számú határozatával a fölvételi- és tandíjakat a következőkben állapította meg.

A beíratkozáskor a helybeli tanuló 4 K, a vidéki 8 K felvételi díjat fizet. *Ezen díj minden tanulóra nézve kötelező s ez alól felmentésnek helye nincs.*

Helybelinek tekintendő azon tanuló, akinek szülei, vagy gyámja Szeged város adófizető polgára.

A felvételi díjon kívül minden rendes és magántanuló minden iskolai évben köteles tandíjat fizetni; és pedig: a helybeliek 40, a vidékiek 60 koronát.

A tandíjat 4 részletben is lehet fizetni, de *az első negyedrészt a beíratáskor le kell fizetni*; a másodikat november 8-ig; a harmadikat február 8-ig; a negyediket április 8-ig kell fizetni, *de egyszerre, vagy félévi részletben is lefizethető*. A nyugtatványokat a tandíjkezelő állítja ki. Ezeket gondosan meg kell őrizni és kétes esetekben elő kell mutatni.

Szegénysorsú, de jó magaviseletű és előmenetelű növendékek tandíjmentességért folyamodhatnak. A folyamodványokat Szeged szab. kir. város tanácsához kell intézni s a tandíjkezelő tanárnál kell benyújtani legkésőbb szeptember hó 19-éig.

A folyamodványhoz szegénységi bizonyítványt kell mellékelni, melynek egy évnél nem szabad régebnek lennie, továbbá jó előmenetelről szóló iskolai bizonyítványt.

Szeged város új tandíj szabályzata 18. §-a értelmében a főgimnáziumban nem menthető fel az I. osztály tanulói az első félévre.

4. Segélyezés.

Szegénysorsú, legalább elégséges előmenetelű és „jó“ magaviseletű tanulók írásbeli kérelemre az intézet kebelében fennálló ifjúsági segélyező-egyesület könyvtárából könyvsegélyt kaphatnak. Kérvényeiket augusztus 26-ától szeptember 1-éig kell beküldeniök a „Segélyező-egyesület Felügyelőségének“ Szeged, Kegyesrendi városi főgimnázium címen.

5. Javító- és pótlóvizsgálatok.

Hogy mind a helybeli, mind a vidéki illetőségű tanulók a kitűzött időben jelentkezhessenek a fölvételre, a fölvételi-, javító- és pótlóvizsgálatok idejéül augusztus hó 30-ik és 31-ik napját délelőtt 8—12-ig tűzzük ki. Javítóvizsgálat a helybeliek részére augusztus hó 30-án, a vidékiek részére augusztus 31-én. A magánvizsgálatokat augusztus hó 30-án délelőtt háromnegyed 8 órakor kezdjük.

Javító- és pótlóvizsgálatra bocsáttatnak:

a) Oly egy tantárgyból bukott tanulók, kiket erre a tanári tesztület zárértekezleti ítélete feljogosít; e körülmény az iskolai bizonyítványban már jelezve van.

b) A két tantárgyból bukottak közül azok, kik erre a szegedi tankerület főigazgatóságától külön engedélyt nyertek. Ezen engedélyért folyamodni kell. A kérvényeket 1 koronás bélyeggel ellátva és az iskolai bizonyítvánnyal felszerelve a tankerületi főigazgatósághoz kell intézni és június hó 15-ig a gimnáziumi igazgatósághoz kell beküldeni.

c) Pótlóvizsgálatra igényt tarthatnak azon tanulók, kik a tanév végén tartott osztályvizsgálatokon orvosi bizonyítvánnyal már akkor igazolt betegség miatt nem jelenhettek meg, ha egyébként a tanév folyamán rendszeren járhattak az előadásra. Hatósági orvosi bizonyítvánnyal és egyéb bizonyítványokkal felszerelt kérvényeket június 15-ig kell benyújtaniok az igazgatósághoz. Sem a javító-, sem a pótlóvizsgálatért díjat nem kell fizetni. Akik azért nem vizsgázhattak, mert a tanév jelentékeny részét elmulasztották, azok csak magánvizsgálatot tehetnek, ha erre a tank. kir. főigazgatóságtól engedélyt nyernek. Az orvosi bizonyítvánnyal és félévi Értesítővel felszerelt, egy koronás bélyeggel ellátott kérvényeket a főgimn. igazgatóságánál június 15-ig

kell benyújtani. Az év végén határidőt mulasztott magántanulóknak is újra kell folyamodniok a magánvizsgálati engedélyért.

6. *A felvételi (különbözeti) vizsgálatok* módozatait az 1914—15. évi értesítők tünteti fel.

7. *A jövő tanévben új tankönyv nem lesz.* Hiteles tankönyvjegyzékünk megtalálható 1914—15. évi értesítőnkben.

Figyelmeztetjük a szülőket és tanulókat, *hogy ódon könyvek vásárlásától óvakodjanak; a használandó tankönyvek jegyzékében jelzett legújabb kiadásokra figyelemmel legyenek; elrongyolódott, nem eléggé tiszta könyvek károsak a tanulók előmenetelére és egészségére.*

8. Szeptember hó 6-án d. e. 8 ó. kezdjük meg a tanévet a Szentlélek ünnepélyes segítségével hívásával.

Figyelmeztetjük *a tanulókat, hogy az iskolai fegyelmi szabályok a nagy szünet tartama alatt is kötelezők és így ezekhez szigorúan alkalmazkodni tartoznak. Azon tanuló, aki ezek ellen vét, a következő tanévben fölvételre nem számíthat.*

A vidéki szülők gyermekeik részére fölfogadandó szállás iránt az igazgatóságnál tudakozódhatnak.

Szeged, 1916 június 3-án.

Prelogg József,
főgimn. igazgató.

TARTALOMMUTATÓ.

	Lap
<i>Balanyi György dr.: Az állampolgári nevelés, különös tekintettel a középiskolára. (Az állampolgári nevelés eszméjének történeti előzményei. Az állampolgári nevelés fogalma és jelentősége. Az állampolgári nevelés a középiskolában. Az állampolgári tanítás a középiskolában).</i>	5—66
II. <i>Adatok az intézet történetéhez az 1915—16. tanévben:</i>	
I. <i>Iskolánk és a háború.</i> I. Az intézeti épület. II. Az intézeti tanárság. III. A tanulók. IV. A tanulók létszámának változása. V. Változások az intézet kezelésében levő tökékből	67—75
II. <i>A) Az intézet állapota:</i> 1. Tanári testület. 2. Alakuló értekezlet. 3. Az iskolai év kezdete. 4. Az intézeti épület. 5. Egészségügy. 6. Tanszerek. 7. Segélyezési ügy	76—80
<i>B) Az intézet működése:</i> 1. Vallás erkölcsi nevelés. 2. Fegyelemtartás. 3. Oktatás. <i>a) A tanítás menete általában, b) Az elvégzett anyag.</i> <i>c) A testi nevelés.</i> 4. A vizsgálatok. 5. Érintkezés a szülőkkel. 6. A tanárok irodalmi és társadalmi működése. 7. Az ifjúsági könyvtár szervezete és forgalmi kimutatása. 8. Ifjúsági egyesületek: <i>a) Az önképzőkör működése, ifj. ünnepélyek, pályakérdések eredménye. b) A Szavalókör ez évi működése. c) A Gyorsírókör működése, íróversenyei, vagyoni kimutatása. d) Az ifjúsági segélyzőegylet működése s vagyoni kimutatása</i>	80—95
<i>C) Általános ügyek:</i> 1. Püspöki látogatás. 2. Főigazgatói látogatások. 3. Egyéb látogatások. 4. Iskolai ünnepélyek. 5. Kirándulások	96—97
III. <i>Könyv- és szertárak:</i> 1. Könyvtárak: <i>a) Tanári könyvtár. b) Ifjúsági könyvtár: 1. Önképzőköri könyvtár. 2. Ifjúsági nagyobb könyvtár. 3. Ifjúsági kisebb könyvtár. 4. A kötelező olvasmányok tára. 2. Szertárak: a) természettani, b) természetrajzi. c) vegytani, d) történelmi- és földrajzi, e) filológiai szertár, f) ének- és zeneszerek, g) érem- és régiséggyűjtemény, h) rajzszerter, i) tornaszertár</i>	98—103
IV. <i>Az intézet személyzete:</i> <i>a) a kötelezett tantárgyak, tanárai, b) a más vallású tanulók hitoktatói, c) a nem kötelezett tantárgyak tanárai,</i>	

	<i>d) iskolaorvos és egészségtan-tanár, e) a katona-gyakorlatok és cél- lövés vezetője, f) vivómester</i>	104—107
V.	<i>A tanulók érdemsorozata: a) a kötelezett, b) a nem kötelezett tantár- gyakból.</i>	108—142
VI.	<i>Az iskolai év bezárása: 1. Évzáró 2. Ösztöndíjak. Jutalmak. Az intézet jötevői I. a) ösztöndíjas, b) jutalmazott tanulók. II. Az intézet jötevői</i>	143—148
VII.	<i>Statisztikai adatok az elmúlt iskolai évről. 1. A tanulók számának alaku- lása az iskolai év folyamán. 2. A tanulók megoszlása vallás, 3. anya- nyelv, 4. nyelvismeret, 5. szüleik, ill. gyámjuk foglalkozása szerint. 6. Magaviselet. 7. A tanulók illetőségének kimutatása. 8. Előmenetel. 9. Az érettségi vizsgálat eredménye.</i>	149—153
VIII.	<i>Az érettségil tett tanulók kimutatása: a) írásbeli tételek, b) az érett- ségiizett tanulók névsora, c) a tanfolyam után érettségizett tanulók névsora</i>	154—156
IX.	<i>Értesítés a jövő tanévre. 1. A jelentkezés ideje. 2. Bemutatandó okmányok. 3. Tandíjak. 4. Segélyezés. 5. Javító- és pótlóvizsgálatok. 6. Felvételi (különbözeti) vizsgálatok. 7. Jövő tanévben használandó tankönyvek.</i>	157—160

